

misli Dante zemeljski raj, ki sta bila iz njega izgnana Adam in Eva. — V. 142: nekdo drug, t. j. Bog, ki ne pusti, da bi človek, dokler še živi, stopil na goro očiščevanja.

Naj pristavimo k temu dve opombi. 1. najvažnejša poudarka Dantejevega Uliksa je — silna vedoželjnost; taka je bila tudi doba Dantejeva, vzbujena po križarskih vojskah;

2. Dante si misli, kakor rečeno, goro očiščevanja (vice) na južni poluti naše zemlje, sredi oceana, kot nekak otok (o tem več v I. spevu Purgatoria!), in vrhu gore naš izgubljeni raj, in vso lego gore tako, da bi črta, ki bi jo potegnili od vrha tiste gore skozi središče zemlje (in pekla), zadela na severni poluti ravno — Jeruzalem. (Dalje.)

Staro in novo o ljudskem štetju.

Sestavil dr. Vinko Šarabon.

prejšnjih časih niso tako natančno šteli kakor dandanes. Sicer tudi sedaj štetje ni povsem zanesljivo, kakor se je marsikdo sam prepričal, zlasti v narodnomešanih krajih, saj so nam ugrabili l. 1900. gotovo okoli 100.000 duš, Čehom nad 300.000 itd., a vendar je še vedno bolje nego nekdanj. Čim bolj gremo nazaj, slabše je. Prvič slišimo o štetju že pri Kitajcih, potem pri Grkih, dalje pri Rimljanih; znano je popisovanje za časa cesarja Avgusta. Našteli takrat v rimskem cesarstvu niso nič manj ljudi, kakor jih imajo sedaj dežele nekdanje svetovne monarhije.

V srednjem veku je, kakor marsikaj, zaspalo tudi to, le semtertja se sliši o kakem poizkusu. O tem razpravlja obširno Inama-Sternegg v Statist. Monatsschrift. Intenzivneje so se začeli pečati s to vrsto statistike v novejših časih; tako čitamo n. pr., da je bilo l. 1753. določeno vsaki deželi v Avstriji število vojakov, s katerim mora prispevati k skupni armadi. Da so pa mogli to število določiti, je Marija Terezija odredila l. 1770. popisovanje duš, prvi poizkus večjega obsega v Avstriji. O posameznih kronovinah bomo še govorili. Druge države so začele tudi v tem času, nekatere preje, druge pozneje, kakor je bila slučajno kulturna višina ali pa potreba. Dela, ki so obdelovala ta popisovanja, so začela izhajati v vedno večjem številu, najvažnejša naj omenimo tu, najprvo za celo Evropo, potem za posamezne države. Videli bomo, kako je bilo še marsikaj nejasno, kako so pisatelji v svojih cenitvah dobili najrazličnejše rezultate.

Prvo dosti zanesljivo skupno število prebivalcev Evrope je izračunal statistik Kolb že za l. 1786., torej za čas pred francosko revolucijo. Naštel je za celo Evropo 167 milijonov, torej toliko, kolikor jih ima danes Rusija z azijskimi posestvi vred. Francoska je štela takrat 25 milijonov prebivalcev, nemško cesarstvo 27, Rusija samo 25 (seveda po mnenju tedanjih statistikov, po novejših virih jih je bilo 37 milijonov). Ko so pa Francozi premagali vso Evropo razen Angleške, Turčije in Rusije, so šteli l. 1812.

zopet svoje podanike in prišli do sledečega zaključka: Francosko cesarstvo in dežele, oziroma države, poslušajoče ukaze Napoleona, so šteje 75 milijonov duš, med temi Ilirija 1.530.000, Francija sama 30 milijonov. Avstrija je po miru na Dunaju l. 1809. imela samo še 19 milijonov ljudi, za Rusijo v Evropi so našteali 40 milijonov. Francozi so sestavili pregled cele Evrope na ta način:

	Kvadr. milj	Mil. preb.
I. Francija in 39 odvisnih držav	26.300	75·5
II. 4 države pod francoskim vplivom (Švica, Prusija, Avstrija, Dansko)	23 000	28·5
III. 2 neodvisni državi (Rusija in Anglija s Sicilijo)	100.000	60·0
IV. 2 državi v boju za samostojnost (Špansko in Portugalsko)	10.300	14·0
V. 3 države brez politične veljave (Švedska, otok Sardinija in Turčija)	17.500	15·5
Skupno 51 držav	177.100	193·5

V Weimaru je izšla l. 1800. knjižica Gasparija: Allgemeines Jahrbuch der Geographie und Statistik für das Jahr 1800. Tudi tu imamo jako mnogo podatkov, ki pa včasih vendar malo preveč diferirajo od drugih. Drugi so zanesljivejši, za Francijo n. pr. 31 milijonov, za Rusijo 36 in za Avstrijo 25 milijonov, seveda v tedanjem okviru. — Jako natančne podatke je zbral Ockhart v knjigi: Europas monarchische und republikanische Staaten, Leipzig 1804—06. Vseh prebivalcev Evrope našteje okoli 170 milijonov.

Zelo so se pečali v tistih časih s statistiko v Gothi na Nemškem. Izdajali so almanah, v katerem so našteje vse države druga za drugo. L. 1810. ima po tem almanahu Francija 41, Pruska 5, Avstrija 20, evropska Turčija 10 milijonov, ilirske provincije 1.110.000. L. 1820. so razmere drugačne, Francija je padla na 29 milijonov, Avstrija jih ima zopet 27, Turčija 9·5, Rusija 32, cela Evropa 180. Imamo v tej knjigi tudi še številke za l. 1828. in 1831.

Najboljši in najpridnejši statistiki so pa bili v tistih časih v Avstriji, prvi med njimi Josip Maks pl. Liechtenstern. Izdal je celo vrsto statističnih del, tako l. 1812. na Dunaju: *Grundlinien einer Enzyklopädie der Kosmographie und Statistik*, v l. 1814—16: *Allgemeiner Anzeiger historisch-, statistisch- und po-*

1,286.000 duš, evropske Rusije na 41, Avstrije na 21 milijonov; pri Turčiji pravi: Glede števila prebivalcev se da jako malo določiti, morebiti jih je 11,500.000. Lahko bi bil kar številko zapisal, saj je bil v tistih časih brez kontrole, a ni hotel, ker ni bil prepričan o tem. Najzanimivejše je njegovo drugo

ZIMA V KAMNIŠKIH PLANINAH

FOT. BOGUMIL BRINŠEK

1. Vrh Korena (2001 m). — 2. Kamniški vrh nad Bistričico. — 3. Zameti na Krvavcu (1855 m). — 4. Kamniška koča SPD (severna stran) s Kamniškega sedla. — 5. Zasnežena pastirska bajta v Klinu (l. 1909.) pod Kamniškim sedlom. — 6. Pogled z Velikega Zvoha na Korensko planoto in Kamniško sedlo. — 7. Snežna streha na Korenu. — 8. Motiv iz jarka pod Križko planino.

litischen Inhaltes, l. 1819.: *Statistische Übersicht aller europäischen Staaten nach ihrem neuesten Zustande*, in celo vrsto drugih del, nad dvajset. Iz vsake vrstice se vidi, kako varno in natančno je uporabljal vire in da je vsaka mnogobrojnih številok dobro premišljena. V prvem omenjenem delu ceni prebivalstvo Ilirije na

delo. Tu so zbrani vsi podatki za l. 1789., 1803., 1807. in 1812. V teh letih naračuna za Avstrijo 25 milijonov, potem 26, 25 in 21, za Francijo 25, 30, 34 in 41, za Ilirijo l. 1812., kakor omenjeno, 1,286.000 na 925 kvadratnih miljah, za Poljsko l. 1789. na 8650 kv. miljah 9,500.000, l. 1803. je bila ta država raz-

deljena med Avstrijo, Prusijo in Francijo, l. 1807. je prebivalo v vojvodini Varšavi na 1872 kv. miljah 2,281.000 Poljakov, l. 1812. pa na 2834 kv. miljah 3,790.000. Za evropsko Rusijo ima 35, 40, 41 in 42 milijonov duš na 71.425, oziroma 78.358, 78.601 in 84.560 kvadratnih miljah. L. 1816. ima tudi še podatke za krakovsko republiko: 19.5 kv. milj in 62.500 duš. Pri Turčiji ne našteje več 11,500.000 ljudi, ampak samo še od 9,500.000 do 9,900.000, toliko novih virov je uporabil od l. 1812. – 1814.

Velikanska statistična dela je izdal v teh letih tudi Juri Hassel v Berlinu in Weimaru l. 1816. in 1823/24. Ogromne zvezke je treba le videti, potem šele znamo ceniti trud, ki so ga imeli statistiki v tistih časih. Z Liechtensternom se ne ujemata vselej; za Rusijo našteje Hassel 34 milijonov prebivalcev, za Turčijo pa samo 6,700.000, vsekakor premalo. Poizkušal se je tudi že v določevanju narodnosti po različnih državah. Ker so zadnjič časopisi označili kot nekak kuriozum ukrep ministrstva za notranje zadeve, naj se označijo tudi ljudje z moravskim občevalnim jezikom, naj sledijo tukaj nekateri zgledi, kake narodnosti je štel Hassel. Seveda številke glede jezikovnih razmer nikakor niso zanesljive, saj še onim glede absolutnega števila prebivalstva sploh ne verjame. Germanov našteje v Evropi med 177 milijoni 53 milijonov, in sicer Nemcev 31 (v Avstriji 6) milijonov, Holandcev in Valonov (Valone šteje h Germanom, so pa Romani) 6, Angležev 13 milijonov. Norvežanom pravi Normänner, Kočevanje šteje posebej, jih prišteva torej Germanom sploh, ne pa Nemcem, našteje jih 44.000, seveda veliko preveč, saj jih je komaj 10.000 sedaj, ne pa takrat, vsi drugi so Slovenci, prištetih Germanom; znašel je med Germani tudi Vandale na Ogrskem, kajpak samo 12.000; Nemcev v sedmerih občinah Severne Italije pa sploh ni mogel klasificirati in je kar zapisal: Sette Comuni 36.000.

Romanov našteje 60 milijonov, in sicer Francozov 25, Italijanov 19, Špancev 9, Portugizov 4, Vlahov (Rumunov) 2, drugih 1 milijon.

Slovanov je bilo takrat po njegovem mnenju 45 milijonov; razdeli jih tako:

a) Rusi 24,575.400, na Ruskem 23,345.400, v Avstriji 1,230.000;

b) Poljaki 7,551.500, na Poznanjskem in v Šleziji jih našteje samo 510.000, veliko premalo;

c) Litavci 1,892.500 (ki so samo Slovanom sorodni, on jih uvrsti kar med Slovane);

d) Leti in Kuri 621.000 (o teh velja isto kakor o Litavcih);

e) Kašubi, 35.700, na Pomorjanskem (teh je več in stanujejo zlasti v Zahodni Pruski, so samo del Poljakov);

f) Vendi in Sorbi 1,354.000, med temi smo všteti tudi mi Slovenci s številom 864.000;

g) Čehi 2,253.000 v Češki in Moravski;

h) Slovaki na Moravskem, Ogrskem in v Slavoniji 4,172.500 (Srbe v Slavoniji prišteva torej Slovakom);

i) Čiči 5.550;

k) Hrvati 780.000;

l) Rajici in Srbi 1,418.000;

m) Morlaki 2,457.000 v Dalmaciji, Turčiji in na Jonskih otokih;

n) Črnogorci 60.000;

o) Uskoki 90.000 (pri teh pristavi: to so pravzaprav Rumuni [Vlahi], ki pa govorijo slovansko);

p) Bošnjaki 100.000 v Bosni.

Madjari so mu četrta skupina evropskih narodov, peta so Finci, katerih našteje šest vrst, šesta so Tatari s petimi pododdelki, med katerimi tvorijo drugi oddelek Bolgari s številom 802.000; potem pridejo Grki in Arnavti, katerih slednjih našteje samo 300.000, komaj tretjino pravega števila. Deveta in deseta skupina so Kelti, katere pa razdeli med Kimre, Kaledonce ali Gaele, zatem sledijo Baski, Čerkesi, Samoje di (šele sedaj!), Armenci, cigani in židje (te naveda kot posebno narodnost, kar se strinja tudi z današnjimi raziskavanji, pa le glede Ruske in Balkanskega poluotoka, ker govorijo tam res svoj jezik, mešanico hebrejščine in nemščine, oziroma hebrejščine in španščine).

Tako so takrat štel narodnosti in odtedaj še ni preteklo sto let! Če bi zdaj kdo kaj takega napisal!

Pri konfesijah pa ni delal takih napak, vsaj kar se tiče Evrope. Poda nam tudi številke za Azijo, Afriko itd., a tu je treba še večje previdnosti. Kristjane deli v vzhodne in zapadne. Prvim prišteva Grke in Armence z različnimi pododdelki, zapadnim pa katoličane, luterance, reformirance in protestantske disenterje (drugoverce). Razlika med katoličani in luterani mu je torej enaka oni med vrstami protestantov. Katolike deli v rimske katolike, janzeniste in maronite v Siriji; luterane v luterane v ožjem zmislu in herrnhuterje; reformirane v prave reformirane, presbiteriance, kongregacionaliste in episkopale; disenterje pa v independente, arminijance, unitarijce, metodiste, menonite, baptiste, kverkerje, waldenze in druge.

Statističnih knjig v tem času je bilo kakor gob po dežju. To je lahko razumljivo, ker je povzročila francoska revolucija in dogodki, sledeči ji, tak preobrat. Kar naprej so merili in štel, vsak se je sam hotel prepričati, koliko je dobil. Zlasti mnogo opravka je bilo na Nemškem. Statistikom se moramo kar čuditi, da so imeli toliko potrpežljivosti. Ome-

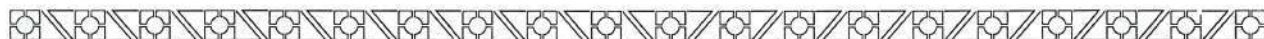
njeni Hassel je stopil večkrat tudi v zvezo z drugimi; tako je izdal skupno z Gasparijem in Cannabichom veliko knjigo: *Vollständiges Handbuch der neuesten Statistik*, ki je izhajala trinajst let, 1819—1832.

Tu imenujejo Germane kar naravnost Nemce in razlikujejo prave Nemce in druge. Norvežani so pa še vedno Normani, Kočevarji so posebno pleme, Sette Comuni se tudi še niso začeli zavedati svoje posebne nemške narodnosti. Pri Slovanih je večinoma tudi tako, kakor smo že omenili, namesto Vendov ima sedaj Slovence, sicer pa navaja delo Čiče, Morlake, Črnogorce, Uskoke, Bošnjake, samo da slednjih ni 100.000, ampak že 300.000. Vandalov na zapadnem Ogrskem bi se bil rad iznebil in jih sedaj uvrščuje med Slovane, pristavlja pa: *Nach anderen sind es Deutsche*. Pri Židih je opazka: *Sie haben in allen Ländern aus dem Hebräischen und der Landessprache eine eigene Sprache gebildet, die man jetzt als ihre Muttersprache ansehen kann*.

V poznejših letih so sestavljali podatke ljudskega štetja zlasti Galletti, Balbi, Berghaus, Brachelli, Kolb i. dr. Tudi Šafarik se je pečal s statistiko in izračunil n. pr. število Slovanov z 78,691.000, veliko več kakor francoski in nemški avtorji. Zelo lepo delo je izdal Reden: *Deutschland und das übrige Europa*, 1854, Wiesbaden. Najzanimivejša je tabela glede konfesij okoli leta 1850. Avstrijo šteje med nemške države in pravi, da je bilo v teh takrat nad 57% katolikov in 34% protestantov in da so katoliki na Nemškem tvorili 31% vseh evropskih katolikov, protestantje pa 41%. Glede Francoske je pa tudi še Reden v veliki zmoti, ker našteje tam 2,320.000 protestantov, oziroma 65% francoskega prebivalstva; pristavi pač: *Schätzung, weil keine Zählungen*. To

napako so imeli vsi tedanji statistiki, da so število protestantov na Francoskem nastavili previsoko. Ko so kmalu potem objavili rezultate oficijelnega štetja — april in maj 1851, se je število protestantov — luterancev in kalvincev — naenkrat znižalo na 750.000. Če so se statistiki o Francoski tako motili, kaj šele o drugih državah. Vidimo tudi, da so kljub mnogim pomanjkljivostim najboljše še oficijelne štetve, če gre državi res za to, da izve pravo razmerje. Na Nizozemskem našteje Reden 35% katolikov, v Švici 41, v evropski Turčiji 4 itd. Na Turškem je bilo takrat 125.000 židov, samo v Carigradu 37.000. Na Nemškem jih je bilo 1,200.000, za Rusijo jih našteje gotovo premalo 1,610.000; prijetno je bilo na Švedskem, ker je živelo ondi samo stoinpetdeset teh semitov, na Grškem tudi samo dvesto, lahko umljivo, ker je Grk po znani prislovcici sedemkrat bolj premeten nego žid.

Natančne tabele za čas okoli leta 1850. je sestavil tudi Kolb, ravnotako za l. 1860. in 1870. Za desetletja 1850—1880 je istotako zanesljiv Brachelli. Nobene številke ni zapisal nepremišljeno, deloma je računal sam po različnih virih, deloma je uporabljal uradne štetve. Kolb in Brachelli imata glede narodnosti skoro izključno že isto razdelitev kakor mi sedaj; Grke prišteva Brachelli leta 1867. še takozvanim grekoromanskim narodom, leta 1875. jih šteje že posebej, prida jim pa tudi Macedovalae ali Cincare, leta 1884. pa šteje slednje med „manjše narode“. Sedaj jih prištevamo Rumunom. Zanimivo je, da je n. pr. Brachelli že okoli leta 1850. naštel 1,300.000 Slovencev, leta 1900. jih pa niso izkazali niti 1,200.000. Čez par tednov bomo videli, koliko so nas „našteli“ sedaj. (Dalje.)

Ob oknu.

Zložil Vekoslav Remec.

Ugasnil je ves čar melanholije,
ki dahnila ga jesen je čez vrt —
glej, za umiranjem je prišla smrt,
na prazne grede zimsko solnce sije...

Nikar ne glej je! ... Jaz sem prišel ponji
iz dalje, iz mraku poln vernih nad,
da bo pri tebi cvetje in pomlad.

V očesu tvojem blesk preteklih dni je,
le z rahlo senco mračnih ur zastrt,
in tvoj pogled pokojno je uprt
na pot, ki se med golim drevjem vije.

A ni je ... Le od okna nežni vonji
dveh nageljev, razcvelih zimski dan,
spomin so nanjo in pogled tvoj vdan.

Staro in novo o ljudskem štetju.

Sestavil dr. Vinko Šarabon.

(Dalje.)

namenito statistično delo je izšlo leta 1865. v Bruselju: *Statistique internationale publiée avec la collaboration des statisticiens officiels de différents États de l'Europe et des États-Unis d'Amérique* par Quetelet, président, et Henschling, secrétaire de la Commission centrale de Statistique. Tu so zbrana vsa uradna štetja evropskih držav in Zveznih držav severoameriških tako skrbno in vestno, da niti znani kritik Bertillon ni imel kaj popraviti. Tudi Švedi so izdali leta 1875.—1876. veliko statistično delo: *Statistique internationale État de la population de l'Europe*. Italijani so priobčili leta 1885. *Movimento dello stato civile*. Confronti internazionali per gli anni 1865—1883.

Med prva dela te stroke bomo morali vedno šteti knjigo Riharda Böckha: *Der Deutschen Volkszahl und Sprachgebiet in den europäischen Staaten*, Berlin 1869. Ker je ravno sedaj ljudsko štetje, naj omenimo tu par njegovih izvajanj, ki so v nasprotju z onimi znanega Gumpłowicza. „Soll der Begriff der Nationalität nicht ein unklarer und unsicherer sein, so muß es auch für denjenigen, welcher seiner Abstammung nach zwei verschiedenen Völkern angehört, ein bestimmtes Kennzeichen geben, welches ihn der einen oder anderen Nation zuweist. Es muß dies ein solches Zeichen sein, welches einerseits zur Abstammung in unmittelbarer Beziehung steht und dessen natürliche Grundlage in das Individuum gleichsam forterbt, welches aber nicht selbst derart der Mischung unterworfen ist, daß es am einzelnen Individuum als neue persönliche Einheit erschiene, vielmehr in jedem einzelnen Falle sich der bestehenden Einheit und Besonderheit, der vorhandenen Volksganzen völlig unterordnet, das also seinem Wesen nach ein nationalgesellschaftliches Zeichen ist. Dieses allgemeine, unverkennbare, seinem innern Wesen nach allein berechnete Kennzeichen ist die Sprache, deren Gemeinschaft und annähernde Übereinstimmung bei den großen Völkern als eine ebenso wunderbare Tatsache erscheint wie ihre Verschiedenheit unter dem Menschengeschlechte überhaupt und namentlich ihre systematische Gliederung, welche nachgewiesenermaßen zur Verwandtschaft der Völkergruppen in naher Beziehung steht, ja unter Umständen mit derselben nahezu identisch ist.“

Nadolge razmotriva potem druge skupne znake narodnosti in pride do zaključka, da je edinole s

pomočjo jezikovnih razmer mogoče dognati, katera je ta ali ona narodnost, kje prebiva ta ali drugi narod.

Potem izračuni število Nemcev na Nemškem in v mešanih krajih na ta način, da potuje okoli celega nemškega ozemlja in opisuje razmerje Nemcev do Dancev, Letov, Rusov, Poljakov itd. Med drugim omeni, da število Kašubov pada, istotako tudi ono Vendov ali Lužiških Sorbov. Pri tej knjigi nas ne sme motiti naslov, kajti ne poda nam samo števila Nemcev, ampak vseh narodov v Evropi sploh, tudi razmerje glavnih skupin, itd.

V časopisu „*Geographisches Jahrbuch*“ je Behm sestavljal ljudska štetja; potem Behm in Wagner, nato tudi Al. Supan v dopolnilnih zvezkih (*Ergänzungshefte*) znanega geografskega časopisa „*Petermanns Mitteilungen*“. Leta 1874. imamo v tej reviji tudi stare podatke o Evropi, ki se večkrat ne ujemajo s sedanjimi rezultati; tako ima

za leto	1804.	Volney	142	milijonov
" "	1809.	Hassel	189	"
" "	1810.	Malte Brun	170	"
" "	1824.	Hassel	207	"
" "	1828.	"	211	"
" "	1840.	v. Ronn	237	"
" "	1843.	Berghaus	296	" (preveč)
" "	1854.	v. Reden	266	"
		itd.		

Tu omeni tudi delovanje Jurija Hassla in pravi, da je deloma za svoje publikacije, deloma za druge nabral toliko gradiva, da ga moramo smatrati najpridnejšim in najdelavnejšim statistikom onega časa in da ima največ podatkov za leta 1815.—1830. Izmed poznejših hvali zlasti v. Redena; mi smo ga že omenili.

V „*Petermanns Mitteilungen*“ in drugje bo marsikdo opazil, da je prebivalstvo Afrike, Kitajske itd. sedaj manjše nego je bilo prej. To je seveda le navidezno. Prejšnji raziskovalci so bili navadno jako malo kritični; razume se, če je prišel kak Evropejec v Afriko, da se je vest o njegovem prihodu bliskoma razširila daleč naokoli in da je ljudstvo od vseh strani vrelo skupaj gledat nenavadno prikazen. Dotičnik je potem po številu radovednežev, zbranih v tem selu, sklepal tudi na druge vasi, da imajo tudi mnogo vaščanov, in poročal potem v Evropi,

kako gosto obljudena je ta ali ona država. Zato imamo v prejšnjih geografskih in statističnih delih tako visoke številke. Kolikor bolj pa nam postajajo one dežele znane, bolj se manjša število njihovih prebivalcev, ker so podatki jasnejši, točnejši. Tudi naše šolske knjige nam vedo včasih malo preveč povedati o številu Kitajcev itd.; morda ima Kitajska kvečjemu 370 milijonov ljudi, ne pa 420 ali pa še 450, pri Afriki moramo tudi iti polagoma navzdol, od prejšnjih 230 milijonov na 180 ali 170, kakor nekateri hočejo, celo na 150, kar je pa vendar premalo. So pa seveda še drugi vzroki previsoke ctenitve.

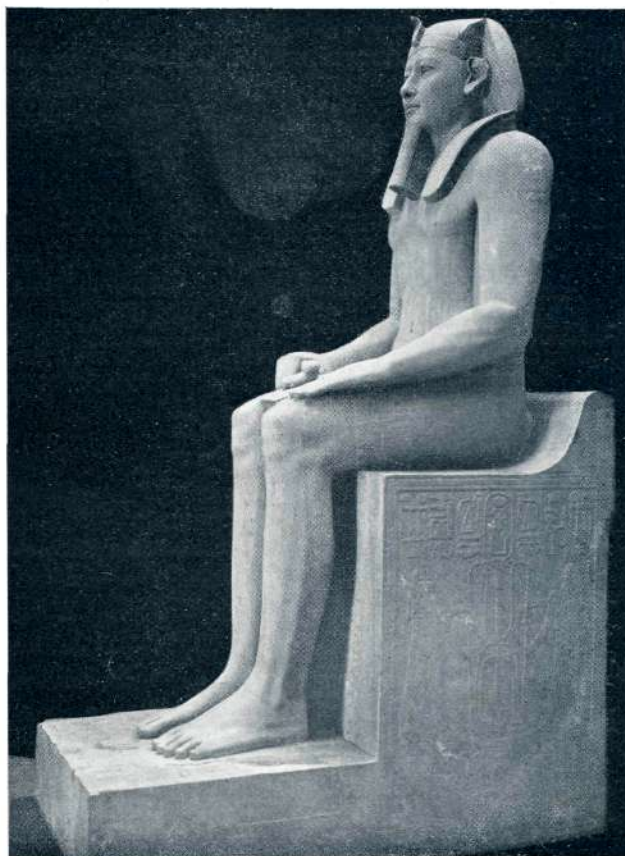
Mnogo zaslug za statistiko in ljudsko štetje so si pridobili tudi katoliški misijonarji. V misijonskih listih priobčujejo od časa do časa število katolikov na svetu; morajo pa pri tem dognati tudi število prebivalcev v dotični deželi sploh, da doznajo odstotke katolikov. Tako je izračunal jezuit O. Werner v katoliškem misijonskem atlantu leta 1885. njihovo število na 217,413.000, to je 15⁰/₀ vsega človeštva. V Evropi so tvorili takrat 47·2⁰/₀ prebivalstva, v Aziji 1·1, Afriki 1·2, Ameriki 50, Avstraliji in Polineziji 15·6⁰/₀, med 850.000 prebivalci polarnih dežel pa ni nič katolikov. Večina jih prebiva v Evropi.

V dunajski „Statistische Monatsschrift“ imamo dobro glasilo za Avstrijo, ki pa razteza svoj delokrog tudi na druge države. Pri Avstriji bomo še govorili o njej. Najrazličnejše članke dobivamo tam, o narodnostih, religijah, bogastvu, živinoreji, rudokopstvu itd. itd.

Odlično mesto med sedanjimi statistiki pripada Francozu Levasseurju. Zelo znana so njegova dela, ki jih je priobčeval v „Bulletin de l'institut international de statistique“. Po različnih virih je izračunal površino in prebivalstvo evropskih držav v letih 1800., 1830., 1860. in 1880. Pri tem sestavljanju nam omeni tudi Francoza Abbé Expillyja, ki je že leta 1762. naštel za Evropo 130 milijonov prebivalcev, Voltaireja, tudi 130, Moheana (1778), 150 milijonov, Berg-Lona (1841), 234, Confronti internazionali (1850), 255, Berg-Lona (1871), 293 itd. On sam naračuni za omenjena leta 175, 216, 289 in 331 milijonov. Mnogo razpravlja o negotovosti in nezanesljivosti virov v prvi polovici preteklega stoletja.

Prvi francoski statistik je pa brez dvoma Bertillon, ki nam je podal leta 1899. krasno delo, v katerem so navedene vse uradne štetve pretečenega stoletja do leta 1897. Seveda mu je bilo delo primeroma lahko, ker je imel na razpolago vse uradne originalne publikacije, poleg tega pa jih je primerjal z onimi omenjenega Queteleta in Berga. V svoji

knjigi nam navaja površino držav v različnih časih, potem prebivalstvo po starosti, spolu, stanu, verskem izpovedanju, število tujcev itd., zlasti natančno za desetletja 1850—1890. Da bi bilo vse res povsem natančno, so mu pomagali ravnatelji vseh statističnih evropskih uradov, John Tatham za Angleško, Klaer za Norveško, Sidenbladh za Švedsko, Jekelfalussy za Ogrsko, Inama-Sternegg za Avstrijo, von Schell za Nemčijo, Sagasta in Barraquer za Špansko, L. Bodio za Italijo, Ivančof za Bulgarijo itd. Pri posameznih državah ga bomo opetovano omenili.

KRALJ SESOSTRIS I

Par let pozneje, leta 1903., je izdal ravnatelj statistične centralne komisije na Dunaju, Jurašek, knjižico „Die Staaten Europas“, kjer je prebivalstvo cele Evrope proračunjeno na konec leta 1900., in nam podal tako najlepše dopolnilo Bertillonovega dela. Tu niso našteje samo narodnosti, vere, države, ampak vse, kar spada v moderno statistiko.

Izborna urejeno ljudsko štetje imajo v skandinavskih državah, katere države so sploh v vsakem oziru pri prvih. Švedska je prvič določila natančno število prebivalcev že 31. decembra 1749 (1,746.449), potem istega dne leta 1751., nato 1763., 1769., 1775., od tedaj naprej pa vsakih pet let. V tem oziru je lahko

vzor vsem drugim in prekosi tudi Norveško, kjer so prvič šteli leta 1769., potem pa šele 1801., nato 1815., 1825. itd. do 1875.; tedaj so preskočili na 1. januarja 1891, odtakrat naprej pa tako štejejo kakor pri nas, vsakih deset let, samo da je štetje tam veliko bolj zanesljivo. Za druga leta imamo pa tudi vse natančno preračunjeno. Tudi na Danskem se je pričelo leta 1769., potem 1787., 1801., 1834., 1840. in dalje vsakih pet let, od l. 1860. naprej pa vsakih deset. Isto velja o Islandiji.

Na Angleškem so začeli še preje. „Census of Great Britain“ nam navaja že števila za l. 1575., 1630. in 1670., popolnoma zanesljiva so pa štetja od leta 1701. naprej, vsakih deset let. Tu vidimo, da je štela Angleška brez Irske in Škotske leta 1575. samo štiri in pol milijona prebivalcev, 1630. pet in pol, 1670. pa manj, samo pet, zaradi domačih preprirov, vojne, izseljevanja itd., saj je to čas Cromwella. Potem se pa začne ljudstvo hitro množiti, l. 1801. že skoro devet milijonov, l. 1850. osemnajst, l. 1901. pa skoro 33 milijonov. Za Škotsko in Irsko imamo natančne podatke za vsakih deset let od l. 1801. dalje, istotako za armado in mornarico ter za normanske otoke. Irska ima sedaj manj ljudi kakor pred sto leti; vzroke smo deloma navedli v „Dom in Svetu“ l. 1907. Pri mornarici in armadi opazimo od l. 1821. naprej manjše število — l. 1821. 289.000 — kakor pa l. 1801. in 1811., ko naštejemo 442.000, oziroma 503.000 vojakov; vzrok za to so vojne s Francozi.

V skandinavskih in britanskih državah so vselej dognali tudi natančno število tujcev, živčih v teh deželah, kakor tudi število domačinov, živčih na tujem. Angleški „Yearbook“ — letnik — nam pove tudi število izseljencev za vsako leto; vidimo, da je v letih 1815.—1896. zapustilo britansko zemljo okoli petnajst milijonov ljudi.

Za veroizpovedanje so se začeli zanimati šele leta 1861.; tedaj imamo prvo tako štetje, odtakrat naprej pa vsakih deset let. Tudi narodnosti uradna statistika ne določi, ima pa za to, kakor tudi glede konfesij, tako izvrstna dela angleških statistikov, da lahko pogrešamo uradnega štetja. Če se je relativno število katolikov zmanjšalo, je tega krivo edinole izseljevanje. Če kdo govori keltsko in angleško, je z jako redkimi izjemami Kelt, ker le Keltom se je treba učiti angleščine, ne pa nasprotno. Da je Keltov absolutno in relativno vedno manj, je umevno; leta 1800. jih je bilo skoro 28⁰/₀, l. 1850. samo še 9·73⁰/₀ in leta 1900. jih ni bilo nič več nego 2·83⁰/₀.

Uradno so določili število prebivalstva na Nizozemskem leta 1795., ko so prišli Francozi v deželo; potem so začeli šteti leta 1829. in odtedaj naprej vsakih deset let; imamo pa seveda tudi podatke za druga leta, akoravno ne uradnih, kar je

pri tako kulturni državi seveda povsem umljivo. Istotako so od leta 1829. naprej določili število katolikov in protestantov i. dr., število tujcev itd. Mnogo sta pisala o Nizozemski, s katero je bila l. 1815. do 1830., oziroma 1831., združena tudi Belgija, že imenovana statistika Liechtenstern in Hassel. Slednji razlikuje pri narodnostih Holandce, Frize, Valone ali Belge (3,360.000), Nemce in Žide, pri verah pa katolike in janzeniste, reformirane, Valone! (55.000), luterane, menonite, remonstratenze, rheinsbergerje, kancijance, anabaptiste, presbiteriance, Grke in Armenice, katerih našteje samo petdeset, ter žide; teh je precej več, 80.000.

Za Belgijo imamo uradna štetja l. 1831., po osvoboditvi, potem 1846., 1856., 1866., 1876., 1880., 1890., 1. januarja 1901., 1. januarja 1911. Kakor pri mnogih državah, opazimo tudi tukaj, da je Belgija začela v zadnjem času tako šteti kakor drugje, vsakih deset let, in sicer na koncu desetletij. Ko bodo vse države to vpeljale, bo seveda primerjanje mnogo olajšano, kajti sicer smo za ta leta navezani samo na cenitve. Tudi tu imamo označeno število tujcev itd., z določitvijo konfesij se je pa pečalo samo uradno štetje leta 1846., potem nobeno več. Saj tudi skoro treba ni. Takrat so našteli namreč med 4,327.000 katoliki samo 6578 protestantov, 790 anglikanov, 1336 židov, 1019 drugih ter 600 brez veroizpovedanja, torej komaj nad 10.000 nekatolikov. Tudi Jurašek je naračunal za leto 1900. samo 20.000 protestantov in 4000 židov.

Pri določevanju narodnosti vprašajo v Belgiji pri vsakem štetju, koliko jezikov kdo govori; in sicer imajo kot „domače“ jezike te tri: francosko, oziroma valonsko — razmerje med tema narečjima je nekako tako kakor med italijanščino in furlanščino —, flamsko in nemško. Iz različnih podatkov, katere je priobčila zlasti uradna „Statistique de la Belgique, Bruxelles 1903“, vidimo, kako je razširjena raba francoskega jezika, oziroma nemškega ali flamskega. Sicer smo o tem že govorili, pa ker je to ravno sedaj aktualno in ker se marsikdo še spominja na znana izvajanja belgijskega politika Vanderveldeja na Dunaju, v Budimpešti in drugod, podamo tu par števil:

	Znali so		
	francosko	flamsko	nemško
1866:	50 ⁰ / ₀	56 ⁰ / ₀	1·0 ⁰ / ₀
1880:	52 „	56 „	1·5 „
1890:	55 „	57 „	2·0 „
1900:	55 „	58 „	2·0 „

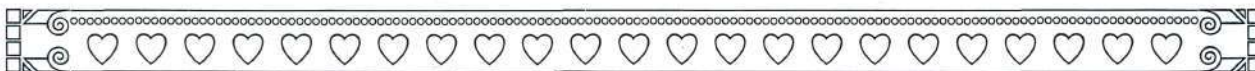
Ta uradna statistika nam pove tudi, da je govorilo leta 1900. samo francosko 2,575.000 ljudi, francosko in flamsko 802.000, francosko in nemško

66.000, samo flamsko 2,822.000, flamsko in nemško 7000, samo nemško 28.000, vse tri jezike pa 43.000 Belgijcev.

Izmed onih, ki govorijo dva jezika, je po Brämerjevih raziskovanjih večina, kakih 70⁰/₀, Germanov, torej tukaj Flamcev in Nemcev, ker se morajo le-ti bolj učiti uradnega in gospodujočega francoskega jezika kakor pa Francozi flamskega ali nemškega. Razmerje je isto kakor pri nas med Slovenci in Nemci; kdor zna oba jezika, je bolj gotovo Slovenec

kakor Nemec, isto je pri Poljaki in Nemci, Dan- cih in Nemci, Hrvatih in Madjarih itd. Če to vpo- števmamo, pridemo do sledečega zaključka:

Romani	Germani	
1800: 40·0 ⁰ / ₀	60·0 ⁰ / ₀	
1846: 42·0 "	58·0 "	
1866: 44·7 "	55·3 "	Germani so torej
1880: 45·6 "	54·4 "	nazadovali.
1890: 45·4 "	54·6 "	
1900: 45·6 "	54·4 "	(Dalje.)

Egipčanska umetnost.

K našim slikam. — Napisal Izidor Cankar.

prvih treh številkah letošnjega leta je pri- nesel „Dom in Svet“ vrsto slik iz egip- čanske umetnosti.¹ Marsikateremu njegovih čitateljev bo morda ljubo, če zapišemo o njih par besed dopolnila in razlage.

Starejša, zlasti najstarejša poročila o egipčanski umetnosti niso zanesljiva; šele preteklemu stoletju je bilo sojeno, znanstveno kolikortoliko obdelati ogromno tvarino egipčanske zgodovine in umetnosti, globoko zakopano v prahu tisočletij in pesku puščav. Med raziskovalci egipčanske preteklosti so se po svojem metodičnem in uspešnem delu odlikovali zlasti trije Francozi, Lepsius, Mariette in Maspero. Odkar so ti začeli v Egiptu sistematično kopati in zlasti odkar se je našel ključ, kako brati hierogliffe, so starodavni egipčanski spomeniki jeli izgovarjati prve besede o svoji preteklosti. Tedaj je zanimanje zanje začelo zelo naraščati in narašča še sedaj od dne do dne. O Egiptu in njegovi zgodovini se je pridno pisalo v knjigah, izhajajo posebni listi, ki se bavijo z egipčansko arheologijo, naši muzeji so polni mumij, egipčanskih kipov in reliefov, moderna umetnost sama se je jela od starih Egipčanov učiti in jih v mnogočem posnemati: egiptologija je postala modna znanost, egipčanski slog modni okus umetnostnih sladkosnedencev.

Kljub velikim uspehom, ki jih je egiptologija že dosegla, je še vedno daleč od cilja. Mnogo skrivnosti hranijo molčeči spomeniki zase; naše znanje

o egipčanski zgodovini je tudi še zelo pičlo. Naj- starejša kronologija je le več ali manj duhovito ugi- banje in zato je umevno, da si zgodovinarji, ki izku- šajo določiti posamezne dobe z letnicami, znatno nasprotujejo. Da konča to negotovo tipanje po temi prastoletij in da vendar omogoči zgodovinarju na- tančneje določevanje časa in dob, je Maspero jel označevati egipčansko zgodovino po vladajočih dina- stijah ter jo je razdelil tako-le:

Memfitska doba, ki sega od prve do desete dinastije. Imenovana je tako po mestu Memfis, kjer so stolovali prvi faraoni teh dinastij.

Thebanska doba, od enajste do dvajsete di- nastije, nazvana po novem glavnem mestu Thebe. Med to dobo so vdrla v egipčansko državo pastirska plemena, znana pod imenom Hyksos. Zato jo dele v dve razdobji: staro in novo thebansko kraljestvo.

Saitska doba, ki traja od enaindvajsete do tri- desete dinastije. Med mesti, ki se potegujejo za čast prestolice, se odlikuje zlasti Sais; po njem ima doba svoje ime.

L. 525. pr. Kr. so si osvojili Egipet Perzi, l. 332. Aleksander Veliki, pozneje Rimljani, Arabci, Turki, Francozi in slednjič Angleži; izza l. 525. se niso Egip- čani nikoli več popolnoma osvobodili tuje nadvlade. Maspero meni, da je egipčanska država obstajala od prvega kralja Menesa do zadnjega Nectanebusa (l. 340. pr. Kr.) najmanj 4000 let.

* * *

Kakor pri vseh drugih narodih, so tudi pri Egip- čanih grobovi najstarejši spomeniki. Njih vera v posmrtnost je postavila one velikanske nekropole (n. pr. pokopališče pri Memfidi, ki je dolgo nad pet

¹ Klišeje, ki jih prinaša „Dom in Svet“ v 3. številki, nam je posredoval g. Jean Capart, vseuč. profesor in konser- vator egip. oddelka muzeja Cinquantenaire v Bruslju. Za to mu izrekamo tu najtoplejšo zahvalo. Klišeji so vzeti iz nje- gove znamenite knjige „L' Art Égyptien“. Choix de do- cuments“. Bruxelles. V romant. 1909. — Op. ur.

Staro in novo o ljudskem štetju.

Sestavil dr. Vinko Šarabon.

(Dalje.)

Nelo natančno in res zanesljivo je ljudsko štetje na Nemškem, ki se vrši že od leta 1871. dalje vsakih pet let, in sicer vselej že začetkom decembra. Pa tudi za prejšnja leta je Nemčija takorekoč med prvimi, saj imamo za večino nemških zveznih držav štetje vsako tretje leto. Rusija je začela leta 1810. in nadaljevala to leta 1813., 1816. itd. po triletnih presledkih do l. 1867. Razume se, da dobimo podatke tudi še za prejšnja leta, tako za l. 1740.: 2,210.000, 1775.: 4,910.000, 1781.: 5,169.000, 1804.: 9,977.000. Leta 1810. so našli samo 4,708.410 prebivalcev na Ruskem, ker so jim Francozi vzeli toliko pokrajin, 1813. celo manj, 4,251.000, zaradi vojne, 1816. pa že čez 10 milijonov — 10,349.031 —, 1849. že 16 milijonov, 1864. nad 19, 1867. vsled različnih aneksij že 24 milijonov; do konca stoletja je pa narastlo prebivalstvo na 34,500.000. Za leto 1910. nam pa natančni podatki še niso znani.

Za Schleswig-Holstein so uradno določili število podanikov že leta 1769., za kraljestvo Hanover 1818., za volilno kneževino Hesensko 1773., Bavarsko 1818., Saško 1815., Badensko 1807., Hamburg 1811. itd. Za različna leta so na razpolago tudi dati o narodnostih in konfesijah, tujcih itd.

Pri narodnostih vprašajo, kdo zna samo nemško, kdo samo poljsko, dansko itd., kdo dva ali več jezikov. Leta 1900. je bilo 253.000 takih, ki so navedli dva, recimo, občevalna jezika. Jurašek jih polovico prišteje Nemcem, kar je gotovo preveč. Iz različnih podatkov vidimo, da Poljaki napredujejo, kar smo čitali tudi o zadnji ljudski štetvi leta 1910.; tudi Čehi, kar jih je na Nemškem, so se ohranili, vse druge narodnosti pa štejejo manj odstotkov kakor, recimo, pred polstoletjem. Poljakov je bilo leta 1858. 9·6⁰/₀ prebivalstva na Nemškem, 1900. pa tudi 9·6, a moramo vpoštevati, da tvorijo teh 9·6⁰/₀ leta 1900. samo oni Poljaki, ki so navedli le poljsko kot svoj materni jezik, torej jih je sedaj relativno in seveda tudi absolutno več. Lužiški Sorbi jako hitro ginejo, leta 1858. še 0·5⁰/₀, 1861. samo še 0·37, 1867. 0·34, 1890. so padli na 0·22, 1900. pa celo na 0·19⁰/₀ nemškega prebivalstva.

Danci hitro ginejo vsled neprestane in brezobzirne germanizacije, leta 1864. jih je bilo še 0·65⁰/₀, 1900. pa samo še 0·31⁰/₀. Isto velja o Frizih, 0·26

oziroma 0·06⁰/₀. Da katoliška vera varuje Poljake pred germanizacijo, smo že govorili; sledeči podatki nam to potrjujejo. Pokrajina Poznanj je štela leta 1843. 58⁰/₀ Poljakov, leta 1900. 61·2⁰/₀. V katoliških okrajih Poznanj in Marienwerder je bilo leta 1861. Poljakov 59 oziroma 37·5⁰/₀, leta 1900. pa že 66·6 oziroma 40·4⁰/₀; v protestantskih okrajih Gumbinnen in Kraljevec leta 1861. 21·4 oziroma 16·8⁰/₀, leta 1900. pa 15·8 oziroma 14·5⁰/₀. Seveda so tudi izjeme, zlasti glede Kašubov, ki hitro ginejo, pa so katoliki. Razmerje konfesij je pa skoro vedno enako, 63—64⁰/₀ protestantov, 35—36⁰/₀ katolikov, 1⁰/₀ židov in drugih.

Poleg uradnega štetja imamo tudi jako dobra dela nekaterih statistikov. Omenimo: „Demian, Historisch-diplomatische Übersicht des Länder- und Volksbestandes der preußischen Monarchie 1740-1817, Berlin 1817.“ Vsaka izguba in vsaka pridobitev v tem času je natančno izračunjena glede površja in glede prebivalstva. Mnogo so pisali Zedlitz, Stein, Lichtenstern, Berghaus, Bäck, Schnabel, Cammerer, Dieterici, Fränzl, Kolb i. dr. Tudi glede Nemčije je vsaj v nekaterih ozirih za prva desetletja pretečenega stoletja prva avtoriteta Hassel, akoravno se mu ni vse posrečilo. Leta 1817. našteje na Pruskem 1,910.000 Slovanov; Poljake šteje zase, Vende in Kašube spravi skupaj, Litavce, Lete in Kure prišteje tudi Slovanom, istotako tudi 400 Hallorov! Bogve, kaj si je mislil pri tem! Pri konfesijah navaja iste pododdelke, kakor smo jih že omenili. Ker so takrat tudi nekatere avstrijske dežele pripadale nemški zavezi, ima tudi za te vse natančno preračunjeno; za leto 1822. 4,719.000 Nemcev, 4,669.000 Slovanov, 185.000 Italijanov, 91.000 židov, ki jih šteje torej zopet kot posebno narodnost, 900 ciganov, 650 Grkov in 250 Armencev. Pri zadnjih treh skupinah se je precej urezal, zlasti glede ciganov.

Jako zanimivo razpravo je priobčil v „Petermanns Mitteilungen“ Dr. Rihard Andree: Das Sprachgebiet der Lausitzer-Wenden vom 16. Jahrhundert bis zur Gegenwart 1873. Omeni tukaj, da je bil Šafařík prvi, ki je hotel dognati število Lužiških Sorbov. Glede Poljakov imamo več takih razprav, bodisi nemških, bodisi poljskih.

V Švici ljudsko štetje ne dela posebnih ovir, vendar se je vršilo prvo skupno uradno štetje šele

leta 1837.; prej je štel vsak kanton zase in statistiki so obdelali rezultate. Drugič so štel leta 1850., odtedaj naprej pa vsakih deset let, samo namesto 1890. že 1888. To štetje ima v Švici še svoj poseben pomen; 20.000 prebivalcev voli enega poslanca, tako da se število le-teh vsakih deset let pomnoži, in ker so našli leta 1910. za približno 420.000 več ljudi kakor leta 1900., bo odslej švicarski kongres štel 21 poslancev več. Zelo natančna je švicarska statistika glede tujcev; dotične tabele imajo po osemindvajset rubrik. Pri vsakem štetju se določi tudi razmerje narodnosti in konfesij, in Nemci so zadnje dni zelo tožili, da se njih število v Švici konstantno manjša, tako je imel n. pr. kanton Freiburg leta 1900. še 35⁰/₁₀ Nemcev, 1910. samo še 33⁵/₁₀. Mesto Brieg je že nad polovico italijansko, Murten dobiva vsak dan bolj francosko lice. Od leta 1800. dalje se je število Nemcev zmanjšalo za 1⁰/₁₀ švicarskega prebivalstva, od 70·8 na 69·7⁰/₁₀.

Ljudsko štetje nam pove tudi, da raste v Švici relativno število katolikov, ono protestantov pa pada, ker se je prebivalstvo v katoliških kantonih bolj pomnožilo kakor ono v protestantskih.

Na Francoskem je bilo uradno ljudsko štetje že leta 1800., potem 1806., 1821., 1831. in odtedaj naprej vsakih pet let; preračunjeno je pa francosko prebivalstvo skoro za vsako leto. Veroizpovedanje so določili leta 1851., 1861. in 1872., odtakrat pa nič več, tako da se moramo v tem oziru posluževati del privatnikov. Leta 1872. so našli razen katolikov še 467.531 kalvinistov, 80.117 luteranov, 33.000 drugih protestantov, 49.439 židov in nekaj drugih. Statistika nas pouči, da se je število protestantov od l. 1851—1872. znižalo, ravnotako ono židov, vsled izgube Alzacije in Lotaringije. Koncem stoletja so Bertillon i. dr. po raznih virih določili število protestantov na 662.000, židov 100.000, drugih tudi 100.000. Rekli smo že, da so pred uradnim štetjem leta 1851. število protestantov cenili veliko previsoko, na dva do tri milijone. Statistika tujcev je tudi tu jako natančna, sedemindvajset rubrik.

Na Francoskem so samo Francozi, po uradni statistiki namreč, druge narodnosti ne poznajo. Vendar so vselej vsaj približno povedali, koliko jih govori tudi kak drug jezik. Slišimo pri tem marsikaj, kar se nam danes zdi malo čudno, n. pr. o Cagotih na Korsiki, katerih je bilo okoli 6000, o Breyzardih, 960—980.000; to so Kelti; o Cagotih pa niso vedeli, kakšno pleme je, Berghaus jih ima za potomce starih Alanov, in Hassel pristavi, da jih zgodovina omenja že stoletja. Liechtenstern nam pove, da je bilo leta 1811. v pokrajinah tedanjega francoskega cesarstva 42,738.377 ljudi, od teh v Franciji z obsegom iz leta 1789. 28,786.911, v pokrajinah, pri-

dobljenih od leta 1789. do 1811., pa 13,951.466. Hassel ima zopet napako, da prišteva Valone Nemcem, pri konfesijah omeni tudi fareiniste. Cagote dobimo še v vseh statističnih delih do 1900.

Za kraljestvo Italijo so uradno določili število prebivalstva leta 1861., 1871., 1881. in 1901., 1891. pa ne. Glede posameznih prejšnjih držav so bili Italijani zelo pridni, kajti štetja gredo daleč nazaj v osemnajsto stoletje. Za kraljestvo Sardinijo so štel ljudi že leta 1773. — 2,480.649 —, potem 1795., 1800., 1818., 1824. itd., skoro vsako tretje leto. Dobro smo informirani glede Lombardije, 1774., 1795., 1800., 1816., 1825., 1829. itd.; Beneška že 1770., 1795., 1807.; Parma 1770., 1795., 1800. itd.; isto Modena; v cerkveni državi prvo štetje že 1769., Toskana 1766., Napolj 1770., Sicilija 1770. Bertillon je sestavil tabelo italijanskega prebivalstva v današnjem obsegu kraljestva za leta 1770., 1795., 1804., 1816., 1825., 1833., 1838., 1844., 1848., 1852. in 1858., od l. 1861. imamo pa uradno štetje. Za leta 1861., 1871., 1881. in 1901. imamo tudi podatke glede konfesij in narodnosti, za 1881. in 1901. glede tujcev. Cerkvena država je štela leta 1769. 1,608.545 ljudi, 1800. 2,310.000, 1870., takrat ko so jo papežu vzeli, pa 3,411.530. Kolb je sestavil tabelo italijanskih držav za leto 1786., torej pred francosko revolucijo, za l. 1812. in za 1851. O Arnavtih — kakih 90.000 jih je še, večinoma v nekdanjem kraljestvu napolitan-skem — pravi, da so se naselili v Italiji l. 1738. in da ne govorijo novogrško, kakor so takrat splošno mislili, temveč albansko ali epirotsko. Prvi Arnavti so prišli v Italijo že leta 1461., potem 1532., 1738. in 1744.

Ogromno tvarino glede Italije je nabral Hassel, kar čuditi se mu moramo. Glede slovanske kolonije v pokrajini Molise pravi Galletti: „Eine slavische Kolonie mit dreitausend Menschen, sie sprechen eine der kroatischen ähnliche Mundart“; leta 1850. se čita: slovanska kolonija v Molise obstoja nad 500 let in šteje 3000 duš; leta 1901. jih je bilo 5360, prištevali so jih Srbom. Čudno je tudi to, da si je do današnjega dne ohranilo na otoku Sardiniji okoli 9800 Kataloncev svoje narečje, ki je podobno špansčini. V Alpah so se ohranili Nemci, semtertje razkropljeni so Grki. Da je Francozov dosti, je umljivo, vendar so jih včasih našli malo preveč, tako Böckh leta 1869. 134.435, kajti leta 1901. jih je bilo samo 80.200. Slovencev izkazuje uradna statistika leta 1851. v pokrajini Beneški 26.676, leta 1901. pa 24.684.

O Maltezih so mislili, da so Italijani, a govorijo sicer italijansko, so pa potomci Arabcev, ki so v začetku srednjega veka se naselili na Siciliji in v južni Italiji; zato prištevamo Malteze semitom. Poleg tega je na otočju Malta tudi še nekaj pravih Italijanov in nekoliko Angležev.

O Španski ne bi pričakovali, da ima tako dobro urejeno štetje. Prvič so cenili število prebivalcev že leta 1594., torej prej kakor v katerikoli evropski državi, namreč kar se tiče zanesljivega štetja; takrat je bivalo na Španskem 8,206.790 ljudi. Potem so preskočili dve stoletji, do leta 1769., ko so našli 9,159.999, nato 1787., 1797., 1803., 1822., 1826., 1831., 1832., 1836., 1837. itd. Večji presledek je bil od leta 1860. do 1877., sledilo je leto 1887., 1897., potem pa kar 1900., zato da se ujema s štetjem drugih evropskih držav. Veroizpovedanje so določili samo leta 1877., saj skoro ni treba, ker so s prav malimi izjemami vsi Španci katoliki. Natančno so določili tudi število tujcev leta 1887., in sicer iz 44 držav; Avstrijcev je bilo takrat na Španskem 400. Imajo tudi zelo dobro statistično glasilo, ki izdaja od časa do časa kratke članke, „Resenas geograficas y estadísticas“ ali pa „Movimiento de la poblacion de Espana“. Vsi statistiki omenjajo precej enako število Baskov in Moriskov, katerim pravijo tudi *Modjares*, dalje ciganov; nekateri se spomnijo tudi na nemške kolonije v *Sierri Moreni*, ki so pa razpadle, okoli leta 1860. je bilo tam še tisoč Nemcev. *Moriscos* stanujejo v *Sierri Nevadi* in v *Aljoujarras*. Marsikaj zanimivega čitamo pri tem in onem, tako n. pr. da so cigani navidez katoličani, v resnici pa še pravi malikovalci, da je zbolelo na koleri leta 1855. in 1856. 829.189 oseb, od katerih jih je 236.744 umrlo, da je bila Španska včasih veliko bolj obljudena kakor sedaj, kajti leta 1900. so našli 18,618.000 ljudi, za časa Cezarja pa jih je bilo okoli štirideset milijonov, za časa vladarstva *Mavrov* trideset milijonov.

Čitamo tudi, da je izkazalo štetje leta 1900. 8,726.519 ljudi brez vsakega poklica, med temi 6,700.000 žensk, torej živi skoro polovica Špancev brez določenega dela; vrh tega je bilo še 82.227 beračev po poklicu in 64.000 oseb, katere je država podpirala ali ki so imeli penzije. Tudi duhovnikov je tam jako veliko, 45.328 z menihi vred, poleg teh še 28.549 nun. S poljedelstvom se je pečalo samo 4,861.930 ljudi, torej malo nad 26% vsega prebivalstva, četrtnina, z industrijo in trgovino pa seveda tako malo, da je komaj vredno omenjati. Uradnikov v službah je bilo nad 97.000. Razlikovati pa moramo sredino dežele od obmorskih provincij, ki so veliko na boljšem. Analfabetov so našli 6,104.470.

Portugizi so šli leta 1768., potem 1798., 1801., 1807., 1821., 1835., 1838., 1841., 1854., 1864., 1878., 1890., 1900. in 1910., torej so v zadnjem času tudi prišli na desetletja. Na Portugalskem je nekaj črncev in veliko *Gallegos*, revnih težakov iz španske provincije *Galicije*, ki delajo večinoma v pristaniščih *Oporto* ali *Lizbona*.

Razmere na Turškem so bile in so še jako žalostne, tudi kar se tiče našega predmeta. Statistiki so imeli mnogo dela, preden so prišli do kaknega zaključka, a vsa tudi najvestnejša dela nosijo pečat nezanesljivosti, dva pisatelja se ne ujemata. Štetja sploh ni bilo, saj ga tudi še sedaj ni, v našem zmislu namreč. Zato pa čitamo tudi tako različne vesti. Če so se sploh menili za število ljudstva, je to bilo samo takrat, kadar je bilo treba pobirati davke. Veliko bolje je v onih državah, ki so se osvobodile. Kako malo se statistiki ujemajo, bomo takoj videli, saj še danes glede *Makedoncev* itd. niso edini.

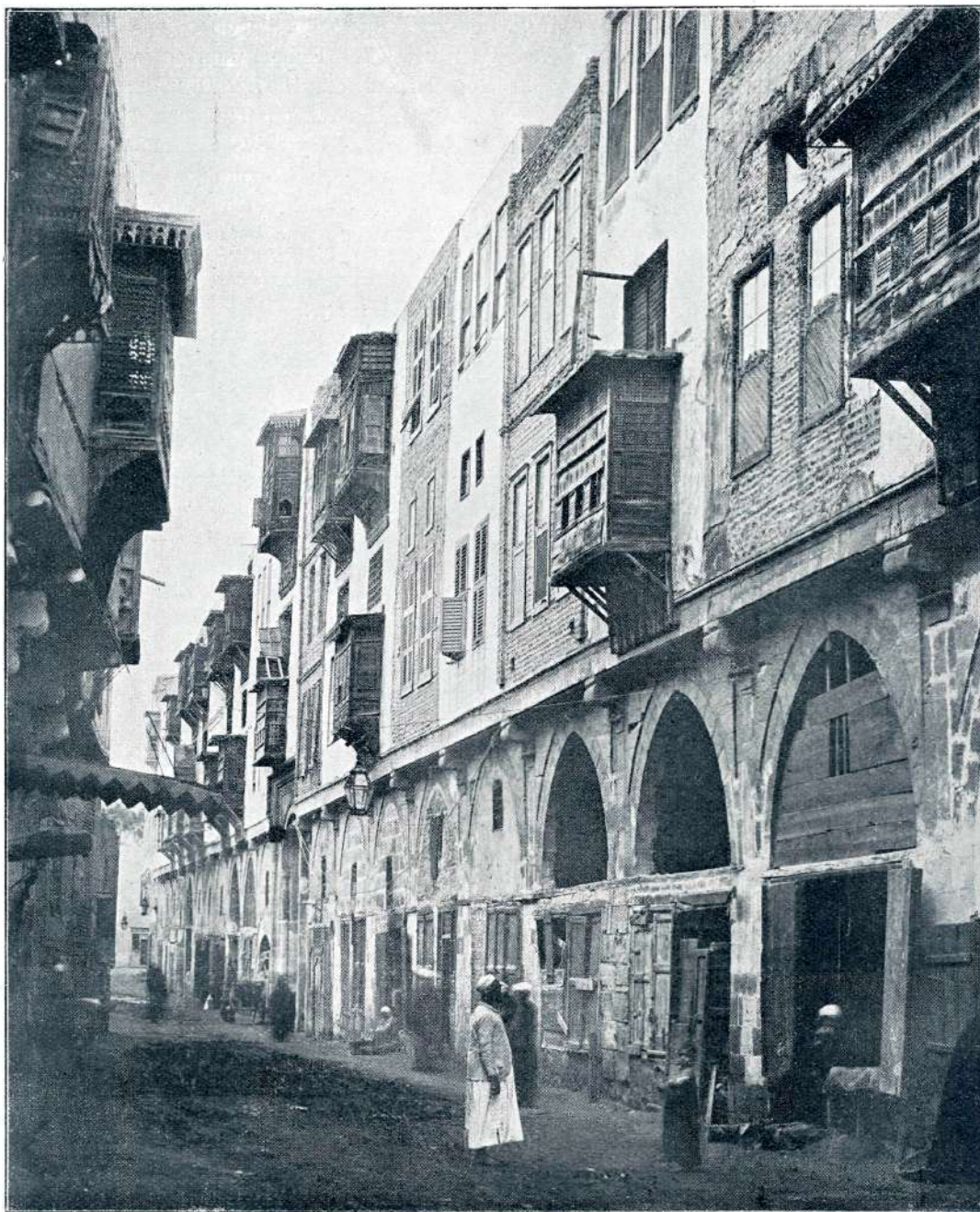
W. Eton pravi l. 1805.: Edini način, po katerem vsaj deloma določimo prebivalstvo, je harač ali osebni davek, ki ga morajo plačevati vsi kristjani in židje, stari nad štirinajst ali petnajst let. Seveda moramo vpoštevati, da so nekateri neodvisni in ne plačajo nikakega davka. Če se oziroma na vse, izkaže račun devet milijonov prebivalcev za evropsko Turčijo. Grki pravijo, da jih je, namreč Grkov, v celem sultanatu sedem milijonov, kar je pa vsekakor preveč.

Pinkerton je izračunal osem milijonov za evropsko Turčijo, *Beaujour* samo sedem. Za *Moldavijo* in *Valahijo* izkazeta tadva samo 500.000, veliko premalo, pa kaj, ko nista imela nobenih pripomočkov, dognati drugo število. *Crome* govori o 6,700.000, *Liechtenstern* o 9,790.000, *Lindner* pa zopet o 5,390.000, torej skoro polovico manj. Mnogo se je trudil malo pozneje *Hassel*. Po različnih virih, s primerjanjem in dolgim računanjem, je prišel do 10,600.000; med drugim pravi: *Osmanov* morebiti ni niti $\frac{3}{14}$, okoli $\frac{2}{7}$ je Grkov, ravno toliko Slovanov, $\frac{1}{14}$ Rumunov. Črnogorcev našteje 58.732, govori tudi o nekih *Abadiotih* na *Kreti*, 4000. *Goedicke* pravi — 1821. —, da je med 9,481.000 turškimi podaniki v Evropi nad pet milijonov Grkov; vidi se takoj, da je obiskal samo mesta ob morju. Veliko bolj zanesljiv je *Liechtenstern*, ki našteje med 9,790.000 nad štiri milijone Slovanov in okoli treh in pol milijona Grkov, h katerim pa prišteva tudi one na azijskih otokih. Mnogo zanimivega, a nam sedaj pogosto nerazumljivega nam nudi drugo, obenem največje *Hasselovo* delo, „*Statistischer Umriß 1823., 1824.*“ Pravi, da je v celi Turčiji takrat bivalo okoli 25 milijonov oseb, v evropski devet in pol. Pri narodnostih razlikuje domačine (*avtohtone*) in priseljence. K prvim šteje *Helene* 3,090.000, Slovane 1,440.000, *Arnavte* 460.000, in *Vlahe* 1,375.000. Torej *Liechtenstern* nad 4 milijone Slovanov, *Hassel* pa niti poldrugi milijon, *Beaujour* pol milijona Rumunov, *Hassel* pa skoro poldrugi, par let preje pa on sam komaj 750.000. Med priseljenci navede *Hassel* najprvo *Osmane* 2,350.000, potem *Tatаре* in *Čitake*

275.000, Abadiste 4000, Armence 85.000, žide 312.000, cigane 80.000 in Franke 5000. Glede vere pravi, da je 2,889.000 mohamedanov, 5,880.000 grško-ortodoksni, 310.000 katolikov, potem Armenci in židje, kakor omenjeno. Svest si je pa, da je vse neza-

vinzen für die Erdkunde und Statistik eine wahre terra incognita.“

Od vialetov, oziroma ealetov omenimo samo Bosno. Hassel pravi, da je imela okoli leta 1820. približno 560.000 prebivalcev, med temi 157.000

ULICA BULAK V KAPRI

nesljivo, kajti preden preide k posameznim pokrajinam, pravi: „Alle diese Angaben beruhen auf willkürlichen Schätzungen; die Statistik hat in diesem Reiche noch keinen festen Fuß und leicht kann man hier um Millionen irren. Noch sind diese Pro-

osmanov, 250.000 Bošnjakov, 45.000 Hrvatov, 75.000 Morlakov, 21.000 Črnogorcev in 12.000 židov. Bošnjaki, Hrvatje, Morlaki in Črnogorci so mu štiri različna plemena. Pri veroizpovedanju razlikuje 220.000 mohamedanov, 168.000 Grkov, 160.000 katolikov in

12.000 židov. Geografske Efemeride naštejejo za Bosno 600.000 ljudi, Liechtenstern pa 945.000.

Pri Goedicku čitamo, da je štela Bosna s Hrvaško in Dalmacijo 850.000 duš; torej niti glede dežel, ki so nam in ostali Evropi tako blizu, nobene enotnosti, nobene jasnosti. Grško so Turki takrat imenovali Morah (Morea), otoke Džezair, Kreto Kirid. Še leta 1833. nam poroča Schlieben o samo 8.500.000 turških podanikih, Bosni jih določi 1 milijon, Rumuniji 1·5 milijona.

Leta 1840.—1843., torej komaj deset let pozneje, pa poskoči Berghaus naenkrat na 15·5 milijona. Ako izvzamemo Grško, ki so jo prej prištevali Turčiji, je razloček še večji. Srbiji nakaže 900.000, Rumuniji 3.850.000 duš, Črni gori 107.000. Med drugim pravi, da so število Turkov prej previsoko cenili, da jih ni 2—2·5 milijona, ampak samo kakih 700.000, kar pa tudi ni resnično. Pri Slovanih imenuje poleg Iliro-Srbov tudi Bulgare; pri prvih omeni kot posebne oddelke Srbe, 900.000 — torej misli, da jih je ravno toliko, kolikor šteje Srbska prebivalcev —, Bošnjake 800.000, Hrvate 393.000, Dalmatince ali Ercegovce 300.000 in Črnogorce 107.000; židov našteje 250.000, trideset let pozneje pa Brachelli 130.000!

V istem času — 1845. — je izdal Ungewitter svojo statistiko; diferira od Berghausa samo za tri milijone, Turkom prisodi samo 700.000, Slovanom pa 6 milijonov duš, Albancem poldrugi milijon, toliko, kakor jih naštejejo sedaj.

Marko Tedorović je izdal okoli leta 1845. v francoskem jeziku knjigo o Turčiji in njenih narodih ter verah itd. Robert Cyprian jo je v nemškem prevodu izdal leta 1847. v Draždanih in Lipskem z naslovom: Slovani na Turškem. Pravi, da Turčija ne šteje 9.500.000 prebivalcev, kakor so dotedaj mislili, ampak okoli 16 milijonov, med temi osem milijonov Slovanov; Srbov našteje Tedorović 2·5 milijona, Bulgarov 4·5, Turkov po njegovem mnenju ni več 1 milijon, Armencev je 200.000, židov 250.000, cigganov 300.000. „Albanski narod vedno bolj gine in jih je danes komaj poldrugi milijon, dočim jih je bilo pred štiridesetimi leti — torej okoli l. 1800. — približno dva milijona, takrat ko jim je gospodoval Ali Paša iz Janine.“ Kakšne razmere so bile na Turškem, se vidi tudi iz njegovega poročila, da ugrabi vsaka kuga na Turškem okoli milijon prebivalcev.

(Dalje)

Narodna romanca.

Zložil Silvin Sardenko.

I.

Gozdič je že zelen,
travnik je razcveten,
ptički pod nebom
veselo pojo.

V oknu obrazek bled,
kakor ovenjen cvet,
žalostno gleda
na jasno nebo.

Pravijo, da pomlad
čudežen skriva sad,
kdor ga okusi,
na veke je mlad.

V oknu sloni dekle:
kdaj ji pomlad vzcnete?
Pesem pomladna
odmeva z livad.

II.

„Ptički, jaz prašam vas:
Al bo že skor pomlad?
Al bo že skoraj
zelena pomlad?“

Vstala bom tisti hip,
pojdem čez dol in hrib;
pojdem, poiščem
ta čudežni sad.

Pride Velika noč,
spet bo obraz cvetoč;
spet bom vesela
in blažena vsa.

V svilo napravljena,
z vencem proslavljena —
praznik vstajenja
tja v cerkev bom šla.“

III.

— Pomlad že prišla bo
tebe pa več ne bo,
djali te bodo
v to črno zemljo.

Kadar vstajenja dan
v grobu bo praznovan,
prah se predrami
z nebeško močjo.

Dotlej pa spala boš,
tákrat pa vstala boš,
pojdeš okušat
ta čudežni sad.

*

Pomlad čez grob hiti,
dekle pa v grobu spi,
nánjo pa čaka
vstajenja pomlad.

Gledal je in poslušal.

Nič ni bilo. — V sosednji sobi je nekdo glasno dihal; pokalo je suho pohoštvo; ob oknu so viseli zastori.

Nič ga ni bilo strah; srečen bi bil, če bi jo mogel le za hip videti pred seboj.

In tisto neumno upanje mu ni hotelo izginiti iz srca.

Na večer drugega dne je spremljal neke sorodnike iz župnišča skozi vas do pod domače hiše. — Pod hišo jih je pozdravil in se obrnil z vikarjevim bratom, ki ga je spremljal.

Hipoma je obstal in se ozrl tja gor. Iz sobe je sijala skozi priprte šaluzije luč; bila je to svetloba sveč. — Tam gori je ležala njegova mati na mrtvaškem odru — in ga čakala, on pa je ostal pod hišo, ne da bi stopil tja gor in pokleknil in se razjokal pred njo za vse — vse.

Kolikokrat je prihajal zvečer tod domov; tam gori je sijala luč kakor nocoj, na oknu pa je slo-nela mati in čakala sina. — V poznih nočeh ji skrb ni pustila spati; tam gori, kjer leži nocoj na parah, je bdela in čakala. Nikoli več je ne bo! — In naj pride ob katerikoli uri — žalosten in razdvojen, razprt s seboj in svetom, — nje ne bo več, ne bo več njene skrbi in njene tolažbe. — In kolikokrat se je vrnil vesel in zadovoljen; — ko bo hotel odslej

vesel in zadovoljen stopiti čez tisti prag, — ga zadavi v grlu jok in smeh se mu razlije v dve grenki solzi. — Ne bo je več in tudi njenega srca ne bo več, ki ga je tolikokrat žalil iz lahkomi-selnosti, ki ga ni znal nikoli ceniti, ki ga je spoznal šele, ko ga je izgubil. Ne bo ga več! Nocoj leži mrtvo tam gori, kjer je tolikokrat skrbelo zanj, ne-štetokrat morda plakalo nad njegovo mladeniško lahkomi-selnostjo.

Zakaj bi ne stopil tja gor, da se zadnjič posloviti od tistega srca, da ga poprosi odpuščenja, da se mu zahvali za vso neizmerno, nepovrnjeno lju-bezen!

„Zakaj bi ne stopil tja gor!“

„Potolaži se!“ se je prestrašil tovariš in ga stisnil pod pazduho in ga odvedel s seboj; sledil mu je brez moči in volje.

Druga noč je bila še hujša kot prva.

Tretje jutro je bil pogreb.

Stopal je za krsto nem in bled; niti kaplje krvi ni bilo v njegovem licu, niti drobne solze v njegovih očeh. — Med mašo je klečal kakor kip, zmolil ni niti enega očenaša.

Ko je zagrmela prst na krsto, ga je nekdo naglo stisnil pod pazduho.

Tako se je zgodilo, da so mu pokopali mater in on je ni videl mrtve. (Dalje.)

Staro in novo o ljudskem štetju.

Sestavil dr. Vinko Šarabon.

(Dalje.)

allettijeva knjiga našteje leta 1854. samo 10,675.500 ljudi s Srbijo vred in pravi, da ni Grkov niti štirinajstina, Slovanov pa da je polovica. Ciganov je 200.000, pristavi pa, da jih drugi cenijo samo na 80.000. Omeni tudi, da govorijo Židje mešanico italijanščine, španščine in turščine.

Brachelli nam pove, da so l. 1844. izkušali do-gnati število prebivalstva po nekakem ljudskem štetju in da so dobili za celo turško cesarstvo 35,350.000 duš, za evropski del pa 15,500.000, všteti tudi Srbijo, Moldavijo, Valahijo in Črno goro. Turkov, ozi-roma Osmanov, je bilo baje 1,100.000, Slovanov sedem in petina milijona, Rumunov štiri, Albancev poldrugi, Grkov pa en milijon itd.; mohamedanov je bilo 3,800.000. Pri Slovanih razlikuje tudi on Bol-gare, Srbe, Bošnjake, Morlake, Hrvate in Črnogorce.

Isto razdelitev in iste številke ima tudi Cammerer, samo da izpremeni Morlake v Dalmatince. Turkov so prej po njegovem mnenju našteali malo preveč, do štiri milijone. Najbrže se je to zgodilo vsled za-menjavanja mohamedanov in Turkov.

Völter vzame en milijon oseb Slovanom in jih prišteje Turkom, istotako Kolb; tudi mohamedanov našteje več kot drugi, 4,550.000, židov 70.000, po-ganov pa 214.000, in sicer so to Cigani. Bosna ima 1.1 milijona ljudi. O Abadiotih pravi, da so Arabci, ki so se naselili na Kreti. Krečani so mu na polovico Turki. Hoffmann pa vzame tisti milijon zopet Turkom in ga da Slovanom nazaj.

Par let pozneje nam napravi Bracheili celo ta-belo o onem ljudskem štetju l. 1844.; mohamedanov bi moralo biti nad šest milijonov, kar je vsekakor preveč. Moldavijo so takrat imenovali Bogdan, Va-

lahijo Eflak, Srbijo pa Syrp. Par dat naj navedemo; navidezno je vse jako natančno.

E j a l e t	Mohame- dani	Raja
Carigrad	629.520	330.480
Edirne (stara Trakija) . .	453.732	996.268
Silistria	1.018.680	181.320
Vidin	503.645	596.355
Niš	477.172	676.828
Solun (deloma Makedonija, deloma Tesalija) . . .	474.464	483.536
Janina (stari Epirus) . . .	253.328	674.672
Rum-Ili	647.004	761.996
Skoplje	356.228	342.772
Bosna	953.676	896.324
Krid (Kirid ali Kreta) . .	93.112	118.888
Džezair (otoki)	114.360	305.640

Vidimo, da je bilo primeroma največ mohamedanov v vilajetih Silistria, Vidin (torej v današnji Bolgariji), Rum-Ili (Rumeliji), Solun, Skoplje (Stara Srbija) in v Bosni. Seveda zopet nista ločena pojma: Osmani in mohamedani.

Precej iste rezultate kakor Brachelli in drugi glede narodnosti ima Klun, ki je izdal l. 1861. knjigo: Allgemeine Geographie, Dunaj.

L. 1861. je izdal Francoz Léjean etnografsko karto Turčije s tekstom, Ethnographie de la Turquie d'Europe. Tudi on ne razlikuje Osmanov in mohamedanov, zlasti veliko mohamedanskih Bulgarov prišteje Turkom. V istem času je izdal nemški statistik in geograf Reden delo: Die Türkei und Griechenland in ihrer Entwicklungsfähigkeit; Slovanov našteje dosti več nego Léjean, 7,700.000, med njimi 4,500.000 Bolgarov in 3 milijone Srbov, Bošnjakov, Ercegovcev ter Krajincev. Léjeanu se je takoj istega leta oglašil statistik Ficker v Statistische Monatsschrift, kjer nam poda najprvo zgodovino razvoja turškega cesarstva in nam nariše potem etnografski mozaik te države. Pravi, da je Léjeanova karta sicer izvrstno delo, ki obdeluje tako težko polje, da je pa vendar preveč Slovanov pripisal Osmanom, ker so se le-ti Slovani priznali k mohamedanski veri. Kje bi se našel danes nemški statistik, ki bi se upal trditi, da je ljudsko štetje požrlo toliko in toliko tisočev Slovanov!

Ker so ravno takrat po celi Evropi govorili in pisali o Turčiji in njenih narodnostih in ker so nekateri časopisi, med temi celo Kölnische Zeitung, pisali o velikem številu Turkov, celo do šest milijonov, ima to Fickerjevo delo posebno vrednost. Zato pogledjmo, do kakšnih rezultatov je prišel on. Sestavil je sledečo tabelico za čas okoli 1855 do 1860: Bolgarov 4,500.000, Srbov 1,600.000, Hr-

vatov 100.000, Rusov in Poljakov 100.000 (najbrže zaradi Dobrudže), Rumunov in Cincarov 4,400.000, Škipetarov 1,300.000, Osmanov 1,500.000, Grkov 1 milijon, Armencev 400.000, Židov 200.000, cigánov 500.000 (Léjean 390.000, v. Reden 80.000), Nogajskih Tatarov 40.000, Nemcev 10.000, Madjarov 50.000 in Arabcev 2000. Pri tem je všteta tudi Rumunija. Léjean našteje samo 1200 Nemcev v treh vaseh v Dobrudži; Böckh pa Armencev in Ciganov skupaj samo 351.000, seveda izvzame Rumunijo.

Kmalu potem je izdal prof. Fran Bradaška v Zagrebu knjigo: Slovani v Turčiji. Pravi, da jih je nad polovico prebivalstva; Léjeanu očita, da je naštel premalo Srbov, samo 1,660.000, dočim jih izkaže on 2,608.000. Razlika je nastala vsled tega, ker je Léjean izločil kneževino Srbijo, ki je bila Turčiji le napol podložna, Bradaška pa je štel tudi Srbe v tej državi. Po njem je bilo Srbov in Hrvatov v Bosni 782.000, v Hercegovini 227.000, v Novem Pazaru 123.000, v Stari Srbiji in Severni Albaniji 300.000, v Črni gori 196.000 in v kneževini Srbiji 980.000.

Zanimivo je delo Lavrencija Diefenbacha: Die Volksstämme der europäischen Türkei, Frankfurt a/M 1877. Židov na Balkanu je po njem dve vrsti, Sphardim — ti so bolj omikani in spoštovani — s starošpanskim rodbinskim jezikom in v Rumuniji Aške-nazim z židovsko-nemškim narečjem. Pripomni sicer, da je uporabljal najboljše in najnovejše vire, da je pa vsako tako delo jako težko, ker na Turškem edino le pobiranje davka omogoči kolikortoliko zanesljivo statistiko. Število Bolgarov so takrat cenili nekateri na dva milijona, drugi na sedem, Diefenbach jih določi na sedem in pol. Tatarov je bilo v teh letih samo še 33.000, v Dobrudži, Ciganov pa našteje na celem balkanskem polotoku 440.000, in sicer v Srbiji in Turčiji 200.000, v Rumuniji ravno toliko, v Albaniji 40.000. Takrat se je naselilo v Turčiji jako veliko Cirkasijcev (Čerkesov), po nekaterih do štiristotisoč. Veliko so pisali takrat o Turški in drugih balkanskih državah Blau, Crousse, Henschling, Lavallée, Kupitoris, Jakšić, Schweiger-Lerchenfeld, Arabantinos in drugi. Bianconi nam navede tudi število „renegatov“, ki so prestopili k mohamedanizmu: 150.000 Bošnjakov, 140.000 Bolgarov — Pomakov —, 150.000 Albancev in 20.000 Grkov.

Pri ljudskem štetju bi morali nastopati seveda povsem objektivno, ker le na ta način dobimo pravo sliko, kar je tudi smoter štetja; strast nas pri tem ne sme voditi, ker je potem razočaranje tem večje. L. 1889. n. pr. je izšla knjiga: Die ethnographischen Verhältnisse Makedoniens und Altserbiens, spisal Spiridion Gopčević. Na vsak način izkuša dokazati, da je večina prebivalcev Stare Srbije in Makedonije srbska, in pride pri tem do zaključkov, ki so povsem

nasprotni onim drugim raziskovalcev. Govori tudi o štetju in pravi, da se kaj povsem zanesljivega ne da določiti, ker dotedaj še ni bilo pravega ljudskega štetja, in da so edini pripomoček evidenčne pole, ki jih sestavlja turška vlada glede onih moških, ki morajo služiti pri vojaki ali pa plačevati vojaški davek. Po primerjanju z Bosno se da dognati, da tvorijo ti moški dve petini prebivalstva. Na podlagi tega dejstva sestavi za nekatere vijaletе sledečo tabelo :

		Kosovo	Monastir (Bitolja)	Solun	Drama in Kavala
Srbi . .	1,830.100	627.000	429.100	774.000	—
Bolgari	176.200	—	—	87.200	89.000
Arnavti	189.250	95.950	93.300	—	—
Turki .	269.500	30.600	44.800	185.100	9.000
Grki . .	172.200	—	24.150	133.050	14.000
Cincari	100.600	1.750	83.800	14.900	150
Židje . .	72.200	4.050	5.650	62.400	100
Cigani .	34.000	21.500	5.700	6.300	500

Vsega prebivalstva s 6000 tujci vred je 2,849.050. Številke se nam zde neverjetne, zlasti da n. pr. v vijaletu Bitolja ne najde nobenega Bolgara, jako malo v vijaletu Solun in premalo v provincijah Drama in Kavala, kjer jih je vendar še jako veliko; Srbov se nam zdi v tem razmerju seveda veliko preveč. Vseh mohamedanov je po njegovem mnenju 961.900, med temi pravih Osmalijev in Jerikov 262.300 in Čer-

kesov 6200, Tatarov pa 1000 itd. Cigani, 34.000, so govorili poleg svojega jezika srbsko (24.000), grško (2000), turško (4500), bolgarsko (500) in albansko (3000).

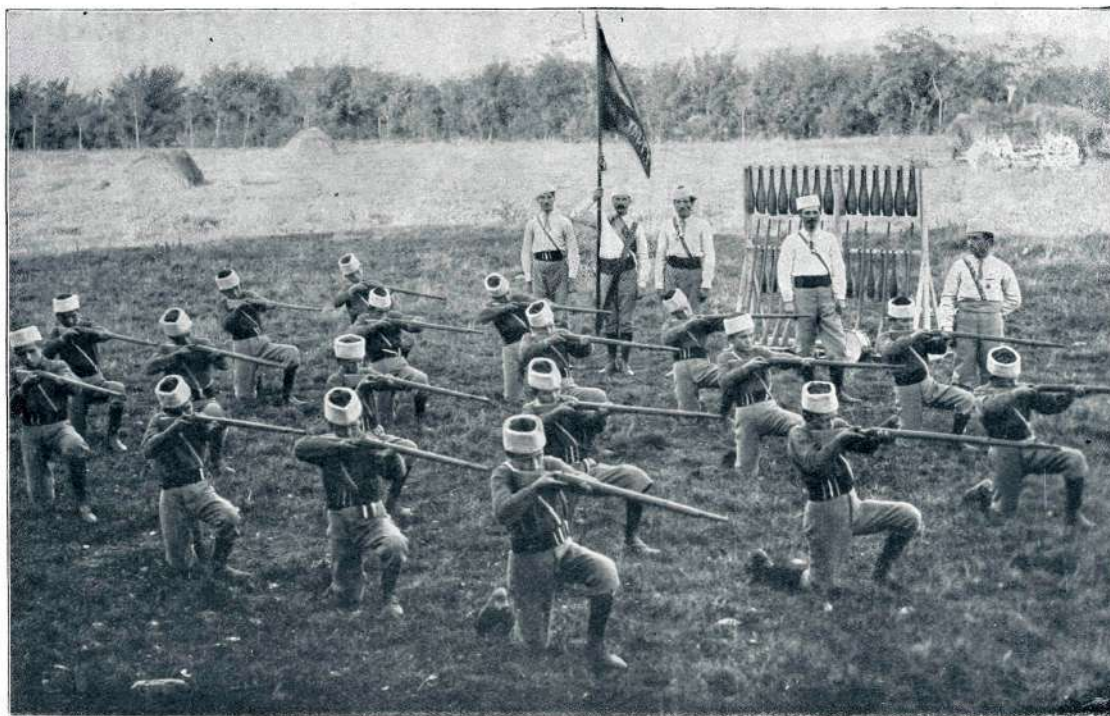
V političnem oziru razlikuje sledeče stranke: grška 327.200, bolgarska 82.200, in turška 940.750.

Bertillon je glede Turške jako previden, poda nam število za l. 1870., namreč 8,400.000, in za l. 1894. 6,086.300, pristavi pa: évaluations incertaines, negotove, oziroma nezanesljive ceniive.

Tudi po l. 1900. še nimamo zanesljivega štetja; tako omeni dr. Bazek v Juraškovih „Državah“, da so glavni narodi na Turškem — v primerjanje s prejšnjimi dati je treba pripomniti, da je Bolgarska od l. 1878. naprej samostojna in da se ji je l. 1885. priklopila tudi Vzhodna Rumelija — Turki, Grki in Arnavti, ki tvorijo skupaj 70⁰/₀ turškega prebivalstva in med temi 70⁰/₀ vsak tretjino, torej še sedaj nič gotovega. Sledijo Bolgari, Srbi, Armenci, Cigani, Čerkesi, Arabci, Židje, Italijani i. dr.

O ljudskem štetju v našem zmislu torej o Turčiji še sedaj ni govora in čakali bomo še dolgo, da bomo dobili vsaj kolikortoliko zanesljivo sliko, zlasti še, ko se za nekatere narodnosti še sedaj prepirajo, kam spadajo.

Zelo strankarsko je delo Grka dr. Nikolaida, Mazedonien, Berlin, 1899, ki reklamira kar celo Makedonijo, Trakijo itd. za Grke; pri resnih raziskovalcih seveda ne pride v poštev.

BOLGARSKO TELOVADNO DRUŠTVO „JUNAK“ SE VADI S PUŠKO

Omeniti moramo vsekakor tudi poizkus cenitve turškega prebivalstva po našem rojaku dr. Zupaniču, ki je pod psevdonimom K. Gersin izdal l. 1903. na Dunaju brošuro: *Mazedonien und das türkische Problem*. Dokazuje svoje opira na najboljše poznavalce balkanskih razmer; med njimi naj omenimo:

Weigand: *Die Arnauten*, Leipzig 1895.

Weigand: *Die nationalen Bestrebungen der Balkanvölker*, Leipzig 1898.

V. Kančov: *Makedonija*, Sofija 1900.

Jireček: *Geschichte der Bulgaren*, Prag 1876.

Cvijić: *Antropogeografski problemi balkanskog poluostrva*, Beograd 1902.

R. v. Mach: *Beiträge zur Ethnographie der Balkanhalbinsel*. (Peterm. Mitteilungen, Bd. 45.)

V. Jagić: *Ein Kapitel zur Geschichte der südslavischen Sprachen*. (Archiv f. slav. Phil. Bd. 17, 1895).

A. Rostkovskij: *Raspredelenie žitelej solunskago vilajeta po narodostjam i veroispovedanijam v. 1899. Godu*. St. Petersburg 1900.

Ofejkov: *Bulgare pod stēnitē na Carigrad*, Srēdec 1887.
Zimmerer: *Zum Nationalitätenkampf in Makedonien* (Peterm. Mitteilungen. Bd. 46) itd.

Omenili smo ta dela tudi raditega, da si lahko vsakdo sam ustvari sodbo o tem velezanimivem vprašanju in da opozorimo na delo Zupaničovo. Najprvo nam poda zgodovinski uvod, potem pa pregledno statistiko. Piše vilajet, mi smo pisali vijalet ali ejalet; do l. 1865. je bilo v rabi zaznamenovanje ejalet, potem pa vilajet.

Tudi on pravi, da zanesljivega štetja ni, da prebivalstvo samo cenijo po uradnem zapisovanju moških novorojencev, imenovanem „*No fuz Teftē*“. Ker hočejo kristjani otroke večkrat utajiti, je število mohamedanov razmeroma veliko večje nego ono kristjanov. Na podlagi mnogih virov, zlasti onih Kančova, nadzornika bolgarskih šol v Makedoniji, in Rusa Rost-

kovskega nam pokaže sliko prebivalstva v tej deželi in omeni, da je tudi Nemec Weigand prišel do enakih zaključkov, znamenje, da je bilo vsem trem le do rezultatov, porabnih za znanstvo. Istotako izračuni potem narodnosti v turški Trakiji (vilajet Adrianopel), v katerem tvorijo Bolgari 58% vsega prebivalstva, potem v Stari Srbiji (vilajet Kosovo), kjer tvorijo Srbi tri petine vseh ljudi, v vilajetu Skadru, Srbi 24%, itd. Pride do zaključka, da prebiva na zaključenem srbsko-bolgarskem ozemlju 2.072.000 Slovanov, 722.000 Turkov, 310.000 Grkov, 371.000 Arnavtov, 81.000 Cincarov, 68.000 španskih Židov itd. Tudi druga razmotrivanja so jako zanimiva, omejimo se samo na Makedonijo. Tu previdno ne dela razlike med Srbi in Bolgari; saj v delcu večkrat omenja, kako je s tema dvema panogama velikega jugoslovanskega plemena. Slika Makedonije je ta:

J e z i k	Kristjani	Mohamedani	Židje	Skupno	%
Slovani . . .	1.032.933	149.103	—	1.182.036	52·4
Turki . . .	4.240	494.964	—	499.204	22·1
Grki . . .	214.329	14.373	—	228.702	10·1
Arnavti . . .	9.510	119.201	—	128.711	5·7
Cincari . . .	77.267	3.500	—	80.767	3·6
Španjoli (Židje)	—	—	67.840	67.840	3·0
Cigani . . .	19.500	35.051	—	54.557	2·4
Rusi (Athos) .	4.000	—	—	4.000	
Čerkesi . . .	—	2.837	—	2.837	
Armenci . . .	300	—	—	300	
Črnci . . .	—	200	—	200	0·7
Georgijci . .	60	—	—	60	
Tujci in Levantinci .	8.810	—	200	9.010	
Makedonija .	1.370.949	819.235	68.040	2.258.224	100·0

(Dalje.)

Kovač.

Zložil G. Koritnik.

Tako sem odločil teman in vroč —
delal bom ves dan, vso noč,
zvenelo bo, žarelo vseokrog
pod težkim kladivom pogumnih rok.

Tako velel sem sebi samemu —
na svetu tem ne najdeš več miru,
pod težkimi udarci kladiva
ogluši smeh in jok srca.

Začudiš ti se, ki me ne poznaš,
ko vidiš moj odpor, občutiš mojo moč,
odmeval drzno bo skozi dan in noč
moj silni glas vsem drugim na rovaš:

Življenje moje je kovačnica
in jaz kovač sem trd, jeklen —
in trja je od jekla kladiva
pogumna volja mojega duha!

Staro in novo o ljudskem štetju.

Sestavil dr. Vinko Šarabon.

(Dalje.)

a Grško so se že pred sto leti zanimali in poizkušali določiti število prebivalcev. O tem govori obširno knjiga: Griechenland und die Griechen, von den Verfasser der Kriegsbibliothek, Leipzig, 1821. Anglež Galt je naštel okoli leta 1800. na Grškem samo 400.000 ljudi, dr. Pouqueville 459.000, med temi 40.000 Majnotov, ki so znani kot hrabri branitelji svoje domovine proti Turkom in Egiptčanom, Quarterly Review (št. 46) za polotok in otoke štiri milijone, kar je seveda preveč. Leta 1814. je naštel Pouqueville že 1.168.000, katero število se je pa do 1820 hudo skrčilo, ker je pobrala kuga v Epiru najmanj šestino, po drugih pokrajinah pa najmanj petino vseh prebivalcev. Razmerje kristjanov proti mohamedanom je bilo takrat 5:1. Beaujour, francoski konzul v Makedoniji, je s pomočjo turške vlade in različnih virov naštel okrog 1.920.900, od teh v grški Makedoniji (takozvani cisaksijski Makedoniji, po reki Axios, Vardar) 700.000, Tesaliji 300.000, Epiru 400.000, Etoliji, Focidi in v Beociji 200.000, Atiki samo 20.900, Moreji 300.000. Število za Atiko se nam zdi jako malo, pa tudi drugi nimajo več kakor 25.000. Okoli leta 1830. našteje Kammerer približno 60.000 Majnotov, Brachelli okoli l. 1850. 230.000 Arnavtov po rodu, l. 1860. pa 300.000 Arnavtov in 750.000 Helenov.

Zaradi primerjanja moramo pripomniti, da je dobila Grčija l. 1881. Tesalijo in del Epira s 13.370 km² in 300.000 prebivalci, med katerimi je bilo pa mnogo Otomanov in torej tudi mohamedanov.

Tudi Galletti in Volter izkazujeta jako visoko število Arbanasov, do 400.000, Kolb v istem času, 1850, pa 280.000. Kolb pravi, da je bilo l. 1821. na Grškem še 90.830 mohamedanov, da so se pa večinoma izselili, ali prostovoljno ali pa so bili prisiljeni; za 1807 ima 68.000 mohamedanov.

Število Arnavtov se je znižalo leta 1870. na 37.598, tako Brachelli, Kolb i. dr., dočim jih Böckh 1869 našteje še 300.000, Hoffmannova enciklopedija l. 1864. 280.000. Ta razlika pride vsled tega, ker so pri štetju l. 1870. prvič vpoštevali jezik in so videli, da so Albanci razen kakih 38.000 že vsi asimilirani. Istotako so prej vedno pisali o 25.000 Cincarih ali Macedovlahih, leta 1870. se je pa njihovo število znižalo na 1217; Cincari so eden onih narodov, ki se da jako hitro asimilirati, se zelo lahko uči tujih

jezikov, o čemer piše dr. Zupanič. So v tem oziru nekako Slovenci.

Philippson je l. 1890. objavil v Peterm. Mitteilungen članek: Zur Ethnographie des Peloponnes (1 do 11, 33—41), kjer pravi: Ganz Peloponnes zählte im Jahre 1879 729.930 Einwohner, und davon sprachen 90.253 — 12·3⁰/₀ — albanesisch, 639.977 — 87·7⁰/₀ — griechisch. Man sieht einen gewaltigen absoluten und relativen Rückgang des Albanesentums seit dem Beginn des 15. Jahrhunderts, wo es mit 200.000 Seelen mindestens die Hälfte der damaligen Bevölkerung ausmachte. Von den Griechen sind 8705 sogenannte Tzakonen, 46.000 Mainoten, 6000 sogenannte Ramelioten, 850 Kretenser.

V istem času pravi Sievers: Man spricht fast ausschließlich die neugriechische Sprache, die selbst auch die 224.000 Albanesen, die 1879 gezählt wurden, nebst den zusammen etwas über 30.000 Köpfe ausmachenden Walachen, Bulgaren, Türken etc. fast ausnahmslos verstehen und gebrauchen. Tudi dr. Buzek pravi, da je komaj 40.000 Albancev ohranilo svojo narodnost in svoj jezik. Diefenbach omeni, da so se Arnavti helenizirali zlasti v 19. stoletju, posebno od l. 1830. naprej, ko si je Grška izvojevala samostojnost, oziroma ne Grška, ampak Rusija, Anglija in Francija. Veliko Grkov se je pa priselilo, tako da so Arnavti relativno še na slabšem.

H koncu opozorimo na neko knjigo, ki je že pred tridesetimi leti vzbudila mnogo zanimanja, pa tudi mnogo oporekanja, A. Synvet: Les Grecs de l'empire Ottoman. Etude statistique et ethnographique. Constantinople 1878. Ker so bili pravoslavni takrat večinoma še v odvisnosti grškega patriarhata v Carigradu, so njegove številke o Grkih neprimerno pretirane. — Bolgarski eksarhat za Bolgarijo med Donavo in Balkanom so obnovili 1870 in le polagoma si je pridobil zaupanje in veljavo tudi pri Slovanih južno Balkana. — V Trakiji je bilo po njegovem mnenju 729.000 Grkov, v Makedoniji 588.000, Epiru 618.000 itd., vseh skupaj z arhipelom in Azijo vred 4.324.000. Opiral je svoja raziskovanja samo na grške cerkvene listine in na syllogie, društva za vzdrževanje grških šol, zato je tako zašel. Zopet dokaz, kako brezprimerno velike vrednosti je pravilno, nepristransko ljudsko štetje. Sicer so se pa prebivalci dotičnih pokrajin sami uprli takemu nasilnemu početju in

zavedni Bolgari iz Drinopolja, Plovdiva in Seresa so dokazovali, da prebivajo v njihovi domovini večinoma Slovani — Bolgari, ne pa Grki (primerjaj Courier d'Orient. 1878, N. 4613—4615).

V Srbiji so uradno določili število prebivalstva prvič leta 1834. — 678.137 duš —, potem 1840, 1843, 1846, 1850, 1854, 1859, 1863, 1867, 1874, 1884, 1890, 1895, 1900, 1905, 1910. Kakor vidimo, se vlada za to stroko jako zanima; v novejšem času so vpeljali, kakor marsikje drugod, tako tudi to štetje na vsakih pet let, imamo pa tudi izkaze za vsako leto. Omeniti moramo, da je berolinski kongres leta 1878. odmeril Srbiji okraje Vranja, Niš, Pirot in Topolica (10.972 km² 303.097 prebivalcev). Od leta 1874. naprej imamo tudi uradne podatke glede veroizpovedanja, glede tujcev od 1884. dalje. V verskem oziru je Srbija itak enolična, 1895 n. pr. 98·6% pravoslavnih. Za narodnosti so se začeli zanimati jako zgodaj, kmalu po vpeljavi splošnega ljudskega štetja.

Srbski časopis Glasnik, 4. zv., pove natančno, da je bilo leta 1850. na Srbskem med 927.283 prebivalci 113.807 Rumunov, Léjean jih našteje l. 1857. 104.343, Kolb 1861 okoli 120.000, Böckh 1869 106.000, uradno štetje 1863 okoli 123.000; takrat je bilo v Srbiji tudi 20.000 Ciganov in 1800 Španjolov. Nemcev morebiti 2000. Zelo jasno sliko o narodnostih in verah nam poda štetje leta 1866., in moramo reči, tudi zelo objektivno, bolj kakor pri nas. Zaradi zanimivosti naj navedemo par števil:

Srbi	1.058.488
Vlahi (Rumuni)	127.545
Cigani	24.693
Avstrijci in Nemci	2.595
Španski židje	1.512
Čehi	480
Grki	183
Poljaki	43
Francozi	41
Italijani	41
Turki	27
Rusi	7
	1.215.655

Pri veroizpovedanju so našli razen pravoslavni še 3409 katolikov, 352 protestantov, 1512 židov in 4961 mohamedanov.

O štetju l. 1874. n. pr. je izdal predsednik statističnega urada, Bogumil Jovanović, celo v nemškem jeziku knjigo: Volkszählung des Fürstentums Serbien 1874. Belgrad 1881. Istotako par let pozneje Srb Milčević: Kraljevina Srbija, Beograd, kjer izvemo vse, kar hočemo v tem oziru vedeti o novem kraljestvu. Brachelli pravi, da je prišlo s pridobitvami

l. 1878. pod srbsko žezlo tudi okoli 200.000 Bolgarov; in nihče nam ne more oporekati, ako trdimo, da je prebivalstvo okrajev Niš in Pirot bolj bolgarsko kakor srbsko a — Slovan je Slovan. Rus zatira Poljaka, a pusti popolno svobodo Nemcu, Poljak Ukrajinca, Nemcu se pa v Galiciji dobro godi itd.; tako so tudi Srbi zamolčali Bolgare, obenem pa tudi Arnavte, ki jih je bilo za časa priklopljenja novih okrajev okoli 100.000. Sedaj so se menda že vsi asimilirali, kar moramo zlasti s splošno slovanskega stališča le pozdravljati. Če kdo nekoliko natančneje proučuje narodnostno karto balkanskega polotoka, bo opazil, da silijo ravno v Srbiji Albanci in Rumuni drug proti drugemu in da je bila nevarnost velika, da raztrgajo slovansko pleme, kakor to opazamo v zgodovini v večjem obsegu pri Nemcih in Madjarih. S tem da Srbi asimilirajo, vrše veliko nalogo v interesu vsega slovanstva, in če asimilirajo Arnavte, oziroma si zopet pridobijo izgubljene Srbe, takozvane Arnavtaše, je to tem lažje pri Bolgarih, katerih narečje v teh okrajih je po poročilih mnogih večšakov jako podobno srbskemu; saj so tako sami prehodi, kakor pravi Jagić. Zato nam statistika prihodnjih let — po letu 1878. — ne izkazuje ravno mnogo Bolgarov ali Arnavtov, dočim zavzema število naštetih Rumunov v taisti še vedno častno mesto.

Tako piše Viljem Kohn v svoji knjigi: Serbien in geogr., ethnogr., volkswirtschaftl. und kommerzieller Hinsicht, Semlin 1894, da je Rumunov na Srbskem sicer 143.000, Ciganov 7000 (premalo), Nemcev 7000, tudi Madjarov 2000, Grkov 1500, Arnavtov pa samo 1800 in Bolgarov komaj 1300; poleg teh so še druge manjšine, Turki, Čehi, Italijani, Rusi, Francozi, Angleži i. dr. Oficielna statistika je leta 1895. izkazala sledeče: 2.083.482 Srbov, 159.510 Rumunov, 46.212 Ciganov, 5048 Židov, 1816 Grkov, 577 Turkov in samo 717 Bolgarov, torej takih, ki so se izrecno izjavili za bolgarsko narodnost, drugi so vsi Srbi; 15.122 je bilo „drugih“, med temi par Arnavtov.

Zanimivo je, da je prijavilo 25.324 Ciganov kot svoj materni jezik srbsko, 11.728 cigansko, 8595 rumunsko in 565 turško.

L. 1905. so našli 2.688.747 prebivalcev; 1903 samo še 89.873 Rumunov, 46.148 Ciganov, 7494 Nemcev, 5729 Židov ttd.

S kako vemo se pečajo Srbi z ljudskim štetjem in s statistiko sploh, nam kaže poleg drugega tudi dejstvo, da so takoj leta 1878., torej neposredno po okupaciji, sešteli prebivalstvo priklopljenih okrajev in rezultate tudi takoj objavili (XI. zvezek statistike Srbske): 303.097 prebivalcev = 294.593 pravoslavni + 1443 židov + 7061 mohamedanov.

Kraj	Prebivalcev	Med temi	
		mohamedanov	židov
Niš	115.890	2445	1076
Pirot	76.892	824	360
Toplica	42.014	1047	7
Vranja	64.844	2251	—
Deset krajev okraja Aleksinac	2963	—	—
Občina Mali Zvornik v okraju Podrinje . .	494	494	—

Imamo glede Srbije tudi še podatke za čas pred l. 1834., tako n. pr. za 1815: 401.350, a ti se ne dajo primerjati s poznejšimi, ker so šele leta 1833. natančno zmerili ozemlje srbske kneževine.

O Rumuniji pa nismo tako dobro poučeni. Bertillon n. pr. nam navaja številke za 1852, 1859 in 1894, pristavi pa pri vseh treh: *Evaluations incertaines*; v Bertillonovi knjigi ima ravnatelj statističnega urada, M. Crupenski, tudi podatke za 1884 in 1889, pove nam pa, s kakšnimi težkočami je bilo včasih zvezano poizvedovanje po številu prebivalcev. Številko za leto 1852. — 3,300.723 — so dobili na ta način, da so pomnožili število davkoplačevalcev s 5, kakor je bilo to takrat sploh navadno; na isti način so našli leta 1859/60 2,864.848 prebivalcev, a ker je bilo vendar preveč davkoplačevalcev izpuščenih, je vlada odredila uradno štetje in tako so dobili veliko ugodnejši rezultat, 4,424.961; leta 1884. je izkazalo štetje zopet samo 4,468.273 in Crupenski pristavi: *il y a eu certainement beaucoup d'omissions*. Leta 1894. je štel finančno ministrstvo v svrhu obdačenja in naštel 5,406.249 rumunskih podanikov, o katerem številu se Crupenski izrazi tako: *il y a lieu de supposer que ces recensements, faits par le ministère des Finances dans un but fiscal, ont donné lieu à beaucoup d'omissions; on évalue la population à 5,800.000—6,000.000*.

Tako slabo je bilo v tem oziru na Rumunskem. Prvo res precej zanesljivo štetje se je vršilo šele v prvih mesecih leta 1899. — uradni datum 31. decembra 1899 —, našli so 5,912.520 prebivalcev. Leta 1856. je dobila Rumunska del Besarabije — 8355 km² —, leta 1878. ga zopet izgubila, a nadomestila izgubo s priklopitvijo Dobrudže, 15.600 km². — Dočim so pa Srbi vsako pridobitev takoj vsestransko preštudirali, tega na Rumunskem ni bilo, seveda tudi ne ljudskega štetja saj se še doma niso znali sešteti. Vendar imamo tudi za takrat semtertja kak paber, ne sicer objavljen po domačinih, pač pa po tujih časopih. Tako ima „*Statistische Monatschrift*“ leta 1880., VI., stran 40, majhen odstavek o Dobrudži pod naslovom „*Nationalitäten in der*

Dobrudža“, podpisan s F., najbrže statistik Ficker. Vseh ljudi v Dobrudži je bilo po njegovem računanju 106.943, med njimi Rumunov 30.977, Bolgarov 28.715, Rusov 16.420, Grkov 3165, Nemcev 2471, Tatarov 6540, Osmanov 16.493, Židov 1051, Armencev 803 in 308 „drugih“.

Razumljivo je, če že splošni podatki niso zanesljivi, da smemo še manj verjeti onim glede narodnosti in veroizpovedanja. Ne preostaja nam drugega nego opirati se na cenitve dobrih raziskovalcev. Crupenski nam poda sicer že za 1860 število pravoslavnih, katolikov itd., a da ga ne bi kdo zaradi tega prijemal, takoj pristavi: *ce sont des données corrigées, mais on les regarde comme absolument inexactes*.

Število tujcev so določili prvič šele leta 1899, a kako! Po varstvu „*par protection*“, in sicer: *protection Roumaine* 5,469.036 (to so torej domačini), *protection étrangère* 171.063, *sans aucune protection étrangère* 272.421.

Po Gallettiju je bilo okoli 1850 v Rumuniji do 100.000 Ciganov in ravno toliko Židov. V istem času je potoval po teh krajih Anatol Demidoff in priobčil leta 1854. v Vratislavi knjigo: „*Reise nach dem südlichen Rußland und der Krim*. Govori o Valahiji; tam so 349.403 rodovine, vsaka pet glav — tu se je zmotil, kajti rumunske rodovine imajo po 10 do 12 glav — je 1,747.015 duš, poleg teh še 2648 menihov in 1519 ljudi brez stalnega bivališča, skupaj 1,751.182 duš. Tako so si pomagali, ko ni bilo pravega štetja!

Daniel Völter je pa napravil kar sumaričen račun: Valahija 2,600.000, Moldavija 1,400.000 = 4,000.000, med temi je 100.000 Ciganov, 80.000 Židov, 5000 Srbov in Armencev itd., glede vere 100.000 rimskih katolikov, 3000 protestantov, omejeni tisoči židov, drugi pravoslavni. Pravi, da Turki po postavi ne smejo biti stalno naseljeni ne v Valahiji, ne v Moldaviji.

Brachelli pa pravi, da je bilo okoli 1860 na Rumunskem približno 300.000 Ciganov, 280.000 Židov, 60.000 Madjarov, ravno toliko Rusov itd.; leta 1878. zniža število Ciganov na 200.000, zviša pa ono Židov na 400.000, našteje tudi 25.000 Turkov in Tatarov ter 40.000 Bolgarov (zaradi Dobrudže); pravoslavnih je 89·10/100, drugi večinoma židje in katoliki. Böckh ima tudi sicer, zlasti pa glede židov, čisto druge podatke, zadnje ceni na 66.000.

Rudolf Henke: „*Rumänien. Land und Volk*“, Berlin 1877, se ujema z Brachellijem v vsakem oziru, istotako Kolb, ki ima tudi podatek za Besarabijo, 136.600.

Diefenbach nam navaja v svojem lepem delu: „*Völkerrunde Osteuropas*“ različne avtorje, ki so

se z večjim ali manjšim uspehom bavili s tem predmetom, tako Réclusa, Hellwalda, Henschlinga, tudi uradni Buletinul soc. geogr. Romane 1876, ki določi število vseh Rumunov na 10 milijonov, kar je za tisti čas vsekakor preveč, nadalje list „Daheim“, ki privošči Rumunom celo 600.000 Židov, Karasina, Kieperta itd. Fievers pravi, da so Židje različnega pokoljenja, večkrat tudi španskega, od leta 1878. dalje imajo iste pravice kakor druge narodnosti. O Ciganih (200.000) nam omeni, da se poslužujejo večinoma

rumunščine kot občevalnega jezika. Iste številke itd. navaja tudi Yearbook 1897. Še 1900 so našli poleg Rumunov — 88·2% — nad 269·000 Židov, okoli 250.000 Ciganov, 40.000 Turkov in Tatarov, 45.000 Bolgarov in Rusov i. dr. Glede Ciganov in Židov zavzema torej Rumunska kar najčastnejše mesto; če pomislimo, da je sicer posestvo večinoma v rokah maloštevilnih bogatašev, bojarov, potem se nam mora rumunski kmet res smiliti. Koncem l. 1908. so prebivalstvo cenili na 6,772.000. (Dalje.)

Obiski.

Iz življenja in delovanja naših umetnikov. — Spisal Izidor Cankar.

(Dalje.)

VI.

Ksaver Meško.

„Jaz hodim ob nedeljah k Devici Mariji na Zili k maši, ker je tam slovenska pridiga,“ mi je dejala moja sopotnica, ko se je vlak ustavljal pred Beljakom, in je še pristavila: „O, Meško je prijazen in tudi bogu-služen gospod!“

„Glej jo, sodbo,“ sem si rekel, „ki prevaga literarno, kakor prevaga tovor žoltega zlata breme drobnih plev,“ in sem izstopil. Premeril sem Beljak ter se napotil po zložni vkrebrici proti Meškovi župniji.

Ta kos slovenske zemlje je ves drugačen kot gorenjska stran. Nje čudno oblikovani vrhovi se zde kranjskemu očesu, ki je vajeno mirnih črt naših hribov, kakor pohabljeni; če bi jih narava bila spočela v pijanosti, bi jih skoro ne mogla roditi drugačnih. Ta kos slovenske zemlje je bolan. Vprašal sem dvakrat za pot; prvič sem moral govoriti nemško, drugič sem se menil s pastirico, šoli še neodraslo, šibko deklico — in o slovenščina, ti jezik vseh jezikov, ti sladka mešanica slavčevega polnočnega narečja in rezkih krikov kraljevo-jeznih orlov, ki se za plen borijo nad prepadom, ti gibčni veter vonjivih blagoglasij, ti čista jasnost, bolj čista od jutranje prozornosti neba, ti žlahtni sok, sladak in opojen kot staro vino, tu si bila po vonju in po okusu in po bistrini kakor sluzasta mlakuža in po gibčnosti kakor dete neobgleno, ki je zamenjalo za prožnost lastnih nog okornost tujih bergel. Severno krilo slovenskih pljuč je jetično; tujina ga je razdejala in razgrizla. Vse nade, da se nam kdaj rane zacelijo in da homo še kdaj pili sočni zrak svoje zemlje z zdravimi dihalci, so nade jetičnika, ki najbolj upa, ko je smrt najbliže. Tem ranam ni vzknila zdravilna roža in le naša skrb in naše samozatajevanje bo storilo, da morda zvapnené. —

Ko sem zavil okrog roba, se mi je prikazala Meškova cerkev. Stara gotška stavba, s potlačenim zvonikom tistega značilnega nemškega tipa, ki takoj spomni na zakotnega, vase pogreznjenega modrijana, upornega in nezadovoljnega reformatorja. Stopil sem še mimo nemške šole in nemške gostilne ter se znašel pred čednim, enonadstropnim župniščem, ki je prijazno pozdravljalo z oken z zelenim in rdečim pozdravom rož. V veži sem srečal staro žensko, Meškovo gospodinjo.

„Kje je gospod župnik?“

„Mislim, da modlijo.“

Medtem je že stopil Meško z brevirjem v roki iz cerkve in me spremil v svoje stanovanje. Presenetila me je velikanska množica slik; slike v veži zgornjega nadstropja, slike v vseh treh sobah, slike na steni in na stojalih, na mizicah in povsod, kjer so mogle dobiti ped podlage; vrhutega mrgole v paradnem koraku po zidovju še vojaško sklenjene čete razglednic, popisane od nešteto rok. Slike so večinoma barvane reprodukcije, dasi je tudi dokaj originalov; posebne lepote jim nisem mogel presoditi; prej bi rekel, da so slabe. Toda to vrvenje barv, ta množica prizorov, ki se skokoma menjavajo in zadevajo, ta večni nemir kretenj bega oko, draži živce, zbada domišljijo. Zdelo se mi je, da je ta platneni odsev življenja Mešku potreben v njegovi samoti.

Meško je v življenju tak kot v knjigi: mehak, obziren in vljuden. Zdi se, da mu je surka potreba in galantnost dolžnost. Njegov drobní, rahlo začrtani obraz — zlasti ker je obrít, spominja močno na žensko — se je sedaj, ko se mu na temenu boči globoka pleša, precej podaljšal. On govori mirno, skoro brez kretenj, s štajerskim naglasom, z vljudnim nasmehom na ustnicah in z neopaznim humorjem, ki mu le v lepih očeh poseva. Ko se nit pogovora pretrga,

Staro in novo o ljudskem štetju.

Sestavil dr. Vinko Šarabon.

(Dalje.)

vsakem oziru na boljšem je Bolgarska; glede štetja moremo reči isto kot v Srbiji, skrbno, vestno, zanesljivo. Pisatelj iz prejšnjih časov, pred osvoboditvijo, ne bomo navajali, saj velja tu isto kakor o Turčiji, omenimo le, da je že Robert Cyprian opozoril na izredno hitro rast prebivalstva, kar ima vzrok tudi v tem, da ukrenejo Bolgari kot kristjani kar le mogoče proti večkrat razsajajoči kugi, da niso vojaki, da so zmerni itd. Leta 1838. n. pr. je umrlo samo v donavski Bolgariji 8600 ljudi, in sicer skoro sami Turki. Ko je postala Bolgarska samostojna, oziroma samo tributerna, 1878, so se začeli Turki hitro izseljevati in prodajati svoja posestva kristjanom, ki so si na ta način ustvarili močan kmečki stan, kar je pa tudi pripomoglo k enotnosti današnjega carstva.

Bertillon nam navaja vsa štetja od osvoboditve, date mu je poslal Ivančov, ravnatelj statističnega urada, ne samo glede absolutnega števila, temveč tudi glede veroizpovedanja, tujcev itd. Mohamedanov n. pr. je bilo leta 1888. v združeni Bolgariji 676.215, to je 21·5% prebivalstva, leta 1900. pa 643.300 — 17·18%, leta 1905. pa samo še 603.113 — 14·9%. Nazadovali bi bili še bolj, pa se tudi nekaj Bolgarov prišteva k izlamu. Leta 1900. je bilo na Bolgarskem tudi še 28.569 katolikov, 33.663 židov (0·9%) itd., leta 1905. pa 29.442 katolikov, 37.653 židov itd.

Najlepši pregled o vseh štetjih od leta 1880. do 1900. nam je sestavil omenjeni Ivančov v krasni knjigi: *Résultats définitifs du dernier recensements de la population de la Principauté de Bulgarie*, Paris 1903. Če pridенemo še štetje iz leta 1905. (ono iz 1910 nam sedaj še ni znano, vemo samo za absolutno število 4,329.108), dobimo sledeči informativni prégled:

	1887	1892	1900	1905
Bolgari	73·75%	75·68%	77·15%	79·42%
Turki s Tatari .	19·37 "	17·36 "	14·92 "	12·33 "
Cigani	1·63 "	1·58 "	2·37 "	2·44 "
Rumuni	1·26 "	1·27 "	1·91 "	2·06 "
Grki	1·88 "	1·83 "	1·81 "	1·48 "
Židje	0·75 "	0·82 "	0·90 "	0·90 "

in drugi.

Vseh Slovanov je bilo leta 1905. skoro 80% (79·8%). Za leto 1909. so proračunili Bolgare že na

81%; Turki so zopet padli, komaj jih je še 12%, od leta 1881. so nazadovali za skoro 200.000 duš.

Bolgarsko ljudsko štetje se razteza na vse panoge, omenimo na primer, da so določili število moških in ženskih; tako je moških pri Bolgarih 50·9%, pri Turkih 51%, Rumunih 50·5, Ciganih 51·2 itd., na celem Bolgarskem 51% proti 49% žensk. To opazamo v orientu sploh, da je več moških kot žensk.

Ko se je ta podonavska kneževina osvobodila, so bili skoro vsi prebivalci analfabeti, še leta 1897. je bilo izmed vojaških novincev pri Bolgarih 44% analfabetov proti 16% leta 1906.; pri Turkih je še vedno žalostno, takrat 95, sedaj 93; Židje so se novega šolskega zakona hitro navadli, 1897 je bilo še 17% židovskih novincev brez znanja branja in pisanja, 1906 samo samo še 3%, pri Armencih 20·6, celo pri Ciganih 96·88. Povsod kaže novo carstvo jako razveseljiv napredek. Bolgari so mirni, tihi, a vztrajni in to jim pred Srbi odkazuje važno vlogo pri rešitvi balkanskega problema.

Ne veliko bolje kakor na Turškem je bilo v pretečenem stoletju na Ruskem, nič zanesljivega, nobene pravega štetja, samo cenitve po posameznikih, ki so pa glede etnografije itd. imeli tu vse drugačne pojme kakor mi sedaj. Hassel n. pr. prišteva v svoji knjigi: *Statistischer Abriß des russischen Kaisertums*, Nürnberg und Leipzig, 1807, Lete in Litavce Slovanom, Kozaki so mu samostojna panoga slovankega plemena, med Finci in Tatari ne dela prave razlike, Samojede imenuje pod rubriko „Polarvölker“. Približno isto razporedbo imajo v tem času tudi Müller: *Handbuch der Statistik*, Bremen, 1804/05; J. C. Kaffka: *Statistični obris Ruske za vlade Aleksandra I.*, Lipsko, 1809; Ehrmann: *Neueste Kunde vom Russischen Reiche in Europa und Asien*, Prag, 1808, itd. Kakor na Balkanu, tudi na Ruskem ljudsko štetje ni imelo drugega namena kakor določiti število davkoplačevalcev, zato so včasih našli samo družine ali pa družinske očete. Tako navajata Hassel in Kaffka Live s 300 rodbinami, med Ostjaki ob Obu je bilo 35.282 davkoplačevalcev, med Teptjari l. 1762. (začetek Katarininega vladanja) 34.000, Nogajski Tatari so šli 500.000 družin (seveda po statistiki, a število je previsoko), pri Kalmükih so se ozirali na število šotorov, bilo jih je 20.000.

Nemcev je bilo takrat na Ruskem še jako malo, Hassel: 180.000, Kaffka: 120.000, istotako Uzev. Židov, in sicer moških, našteje Uzev 200.000. Vsekakor so te številke prenizke; akoravno moramo n. pr. pri Židih računati na velik naravni prirastek do l. 1900., je kljub temu številu 200.000 napačno. Cela Ruska je takrat štela okoli 35–40 milijonov duš, do l. 1900. se je prebivalstvo pomnožilo na 110 milijonov, se je torej potrojilo; če bi bilo pri Židih vpoštevati isto pomnoženje, dobimo 600.000 duš; recimo pa, da so rastli primeroma še enkrat tako hitro kakor drugi Rusi, dobimo za l. 1900. 1.200.000, z ženskami nad dva milijona. Ta rast pa ni verjetna; čudimo se že temu številu, v resnici je pa Židov na Ruskem sedaj nad pet milijonov, znamenje, kako zelo so se takratni statistiki motili, kar jim pa seveda ni zameriti, ker je ruski uradni aparat tako slabo deloval. Mnogo so pisali o Ruski tudi Storch, Herrmann in Liechtenstern, ki pa ne povedo nič novega.

Največ podatkov o Ruski v onih časih ima pa brezdvomno znani nam statistik Hassel. Omenimo najprvo veliko delo: *Vollständiges Handbuch der neuesten Erdbeschreibung von Cannabich*, Hassel u. a., Weimar 1819–32. O Ruski poroča Hassel sam v 11. zvezku, Weimar 1821. Navaja nam prejšnje statistike, razen imenovanh še Beneckerja, Georgija in Wichmanna, potem *Mémoires de l'académie de Petersbourg*, nadalje revizijske liste, o katerih pa omeni: *aber diese waren gar nie genau, denn die privilegierten Klassen wurden gar nicht aufgenommen etc.* Ko določa število prebivalstva l. 1820., napravi sledečo tabelo:

1.	Angabe der Petersburger Akademie für das Jahr 1806	41,253.483
2.	Innere Vermehrung in 14 Jahren, jährlich 500.000	7,000.000
3.	Das 1807 erworbene Bialystok . .	219.050
4.	Die 1812 erworbenen Kaukasusprovinzen	120.000
5.	Das 1809 erworbene Finnland . .	1,101.898
6.	Das 1815 mit Rußland verbundene Polen	3,472.500
		53,166.931

Pri določevanju narodnosti uporablja poleg omenjenih še Bretona in Rechberga, največ mu pa služi znamenito delo Georgija: *Beschreibung aller Nationen des russischen Reiches*, St. Petersburg 1776–1781. Napake ima iste kakor drugi statistiki, polarne narode i. dr. Ker so takrat pisali vedno le o celi Ruski, torej tudi o azijski, slišimo imena, ki jih v današnjih geografskih knjigah pri Evropi ne nahajamo; tako čujemo pri konfesijah o 300.000 lamaitih in 600.000

šamanih. Pri posameznih *gouvernementih* (guvernmajih) je pa toliko števil, da se moramo temu izredno pridnemu delavcu kar čuditi. Ta ima zopet nove vire, statistika Brömsena in Seblovskega itd. O Poljski govori posebej, podatki so boljši, ni čuda, saj je bila dostikrat izmerjena in prešteta.

Še veliko obširnejše in natančnejše je pa krasno njegovo delo: *Statistischer Umriß der sämtlichen europäischen und der vornehmsten außereuropäischen Staaten*, Weimar 1823–1824.

O Ruski govori v drugem zvezku, stran 1–36. Najprvo navaja zopet avtorje in zopet dobimo nova imena, tako Crome, Karačaj, Gräberg, Clarke, Uzevoljskoj: *Description de l'empire*, 1813. Potem pridejo na vrsto narodnosti, nato konfesije, zatem cele pokrajine in slednjič posamezni guvernmaji in pri vsakem zopet najrazličnejši podatki o narodnostih itd. z navajanjem virov in pripombami, kdo je bolj zanesljiv i. dr. Lete in Kure prišteva še vedno brez pridržka Slovanom, pri finskih Livih omeni tudi neke Krevine, drugače pa ista imena kot drugi, Čuvaši, Čeremisi, Mordvini, Teptjari itd. Te homo še pozneje klasificirali. V kraljestvu Kazanu so stanovali tudi Biarmijci in Kizilbaši, v Sibiriji Barabinci in Kačinci. Če bi se bila ruska vlada toliko trudila kakor Hassel, bi bili mi o Ruski v prejšnjih časih vse drugače informirani.

V Zedlitzovi geografiji l. 1829. čitamo tudi o 25.000 Indijancih, ker je bila Alaska takrat ruska (do 1867). Pri konfesijah ima tudi on že zgoraj omenjene Filipone.

Leta 1829. je izšla knjiga I. H. Schmitzlerja: *Essai d'une statistique générale de l'empire de Russie. Paris et St. Pétersbourg*. Vzbudila je mnogo zanimanja, ker ima avtor čisto drugačno metodo kakor drugi statistiki do takrat. Za evropsko Rusijo našteje okoli 49 milijonov prebivalcev (brez Poljske), Kazan in Astrahan sta mu v Evropi, Hassel jih je štel še k Aziji; sploh je obdržal Hasselove tabele, a je mnogo popravljjal. Pri narodnostih je Lete in Kure ter Litavce izločil ter jih navaja kot samostojen narod, pod rubriko: *la race slavonne* (slave) imenuje Ruse, Poljake, Bolgare in Srbe. Pri Rusih omeni: *Les Russes comptent environ 43 millions d'individus; à la mort d'Ivan III. Vasiljevič, en 1505, il en existait pourtant à peine 10 millions.*

O Fincih pravi, da jih je bilo včasih mnogo več, da so se pa preveč pomešali z drugimi narodi in se tako v nekaterih krajih skoro popolnoma poizgubili; mešali so se najprvo s Turki in Mongoli, ki so jim pa vendar sorodni, potem pa z Rusi, svojimi premaganci. Nemci so narastli na 380.000, Židov je bilo na Ruskem po njegovem mnenju že 460.000, samo v guvernmaju Vilni 100.000, v Podoliji pa celo 136.000.

Sploh bomo pri Židih opazili, da jih je največ v pokrajinah nekdanjega poljskega kraljestva.

Poljske pokrajine so imele svoje posebne statistike; jako lepo in zanesljivo delce za ta čas je študija dr. Karola Andréja: *Polen in geographischer, geschichtlicher und kulturhistorischer Hinsicht*, Leipzig, 1831. Opiše nam vse nekdanje poljske dežele, tako Zahodno Prusko, Poznanjsko, Galicijo, Krakov, Poljsko po kongresu 1815, Litavsko, Samogitijo, Belo Rusijo, Volinijo, Podolijo in poljsko Ukrajino ter Kurlandijo in Semgalijo. Prebivalstvo vseh teh pokrajin je štel takrat okoli devetnajst milijonov, za tiste čase zelo velika številka. Navaja tudi vire, tako Plater: *Geographie des östlichen Europa*; Schnitzler, Balbi: *Balance politique du globe in zopet Balbi: L'Empire russe comparé aux autres puissances du monde*.

V teh letih so izšle tudi geografije Bikesa 1833, Schliebena 1833, Fränzlina 1838, Schlögl von Ehrenkreutz 1839, Schnabla 1840, Bulgarina 1839 itd. Schlögl nam prinaša novih virov, tako Fabrija, Bissingerja, Schlötzerja, Karamzina, Stritterja, Eversa, Rottecka. Zanimiva in jako dobra je študija Tadeja Bulgarina: *Rußland in historischer, statistischer, geographischer und literarischer Beziehung*, I. Band: Statistik, Riga und Leipzig 1839. Bulgarin je eden najboljših poznavalcev ruskih razmer in zato naj tu navedemo par njegovih opazk: In Europa gibt es wohl kein Land, wo die Angaben über die Anzahl der Bewohner so voneinander abweichen, wie in Rußland. Le Clerc nahm 14 Millionen an, Voltaire, Maréchal und Williams 18, Levesque 19, Büsching in der ersten Ausgabe seiner Erdbeschreibung 20, in der zweiten 30, Ahlbaum 22, Core 23, Süßmilch und Ebeling 24, Crome 25, Peleščev 26, Hupel 28, Beausobre 30 etc. Navede še dvajset avtorjev z različnimi številkami; med geografi vidimo Ruse, Francoze, Angleže, Nemce in Švede. Tudi uradne revizije se mu ne zdijo zanesljive; ker mora imeti neko podlago, da gre na tej do končnih rezultatov, mu služi za to revizija iz leta 1793.—1797., to je peta revizija; k temu številu, 35,166.367, prišteje še dva milijona takih, ki jih pri reviziji niso šteli, plemstvo i. dr., potem prirastek, nove pridobitve ter dobi tako približno 60 milijonov za celo Rusko, tudi azijsko in ameriško. Poleg revizij so imeli na Ruskem tudi neka splošna štetja, kjer so vse popisali, a Bulgarin jim z drugimi vred nič ne verjame. Prvo revizijo so izvršili že leta 1723. in našli 5,794.928 davkoplačevalcev (plemstvo ni plačevalo davkov, zato ga tudi niso prišteli, ravnotako ne duhovništva in armade).

Bulgarin poizkusi določiti tudi narodnosti in veroubovanja. Kozake šteje k Malorusom (Ukrajincem) in pravi, da jih je bilo takrat 389.000 ob Donu, 100.000 ob Črnem morju, 100.000 ob Bugu, 100.000

ob Uralu in pri Orenburgu, 20.000 ob Volgi pri Astrahanu in 200.000 v Sibiriji. Židov našteje že 650.000, Nemcev tudi že 450.000. Na drugem mestu pa pravi, da je Židov 1,495.364, torej skoro milijon več kakor prej, ne navede pa vira, kje je to število dobil. Nam se zdi to seveda veliko bolj verjetno kakor pa 650.000, iz zgoraj navedenega vzroka. Bernoulli nam v svoji populacionistiki takoj prihodnje leto govori o tem, tudi njemu se zdi poldrugi milijon Židov dosti verjetnejši: „Wirklich sollen Anfang 1839 nicht weniger als 1,520.000 Juden gezählt worden sein.“ O ruskih uradnih štetvah pa pravi: „Die meisten dieser Summen beruhen ohne Zweifel auf bloßen Schätzungen und sind sehr unsicher.“ Katolikov naračuni 6.3 milijona, podlaga so mu krstne matrike.

Jako dober poznavalec ruskih razmer je bil tudi geograf in statistik prof. A. F. Possart. Spisal je knjigo: *Die Königreiche Schweden und Norwegen, das Kaisertum Rußland und Königreich Polen, und der Freistaat Krakau*. Drugi del obravnava Rusijo, izšel je v Stuttgartu leta 1840./41., tretji Poljsko, pomagala sta mu pri tem Lukasjevicz in Mułkowski, Stuttgart 1840. Šest let pozneje je izdal posebno študijo o baltičskih pokrajinah. Katolikov našteje dosti več kot Bernoulli, namreč osem milijonov. Pravi, da je samo na Poljskem umrlo leta 1832. 184.000 ljudi na kozah, l. 1831. sta pa vojna in kolera ugrabili okoli 80.000 Poljakov.

V tem času se pojavi nov geograf, ki ga poznamo že z balkanskega poluotoka, Berghaus Henrik. V svoji knjigi: *Grundriß der Geographie von Europa* govori obširno tudi o Ruski in nam navede celo vrsto datov. Velikoruske šteje zase, Maloruske pa skupaj s Kozaki, Židov, ki so na Ruskem zaradi svojega jezika itd. ravnotako kot na Balkanu posebna narodnost, pa že 2,182.600, katolikov 11% vsega ruskega prebivalstva in ker je vseh ruskih podanikov 62,500.000, je po njem katolikov 6,875.000, protestantov 22/3% i. t. d. V drugem svojem delu: *Allgemeine Länder- und Völkerkunde*, našteje že 600.000 Nemcev, Židov pa nekako poldrug milijon. Hathausen nam poroča l. 1847. v knjigi: *Studien über Rußland* tudi o nemških kolonistih ob Volgi; leta 1775. jih je bilo 23.184, 1806 okoli 40.000; 1836: 108.934; 1838: 117.880; takrat, 1847, pa že približno 150.000.

Skoro iste podatke kakor Berghaus imata tudi I.: *Das russische Kaiserreich*, Grimma 1847 in August pl. Oldekop: *Geographie des russischen Reiches*, nach den neuesten Quellen bearbeitet, Leipzig und St. Petersburg 1842. Židov našteje tudi slednji okoli poldrug milijon, pol milijona na Poljskem, milijon pa v Rusiji sami. Tudi Ungewitter se v svoji geografiji ujema z imenovanimi avtorji.

Če sedaj preračunimo prebivalstvo ruskega carstva za preteklo stoletje nazaj, z uporabo vseh mogočih virov, dobimo za leto 1840. številko 56,252.000 in če primerjamo to z drugimi rezultati, ki so jih dobili statistiki že takrat, vidimo, da sta najsigurneje računila italijanski geograf Adrijan Balbi in Nemec Reden; prvi je naštel namreč za evropsko-ruske guvernmaje 52,575.000 ljudi, za Poljsko pa 3,900.000, skupno 56,475.000. Mislimo pa, da se vendar nekoliko moti, ko pristavi pri konfesijah: „Alle nichtorthodoxen Religionen werden nicht nur geduldet, sondern haben auch freie Übung ihres Kultus und die Verschiedenheit desselben verhindert in Rußland nicht, zu öffentlichen Ämtern zu gelangen.“ Za katolike to gotovo ni veljalo, kakor tudi sedaj ne.

Friderik Viljem pl. Reden je leta 1843. izdal v Berlinu in Poznanju knjigo: Das Kaiserreich Rußland, statistisch-geschichtliche Darstellung. Za leto 1858. nam poda po bulletinu scientifique carske akademije število 56,250.000, kar se popolnoma vjema z današnjimi računi. Zanimiva so njegova raziskovanja za celo stoletje nazaj, kar je bilo takrat jako težavno. Sledeča je njegova tabela (brez Sibirije, kirgiških step, rusko-azijatskih otokov in ameriške Rusije):

1725	približno	20,000.000
1763	približno	25,000.000
1783	rezultat revizije	27,400.000
1795	rezultat revizije	33,000.000
1803	po rezultatu naborov	36,000.000
1806	po oficijelnih podatkih	41,253.483
1811	po oficijelnih podatkih	42,265.000
1822	po cerkvenih listinah	48,900.000
1826	po cerkvenih listinah	49,990.000
1829	rezultat revizije	51,142.467
1832	po cerkvenih listinah	52,356.517
1836	po ofic. podatkih fin. ministrstva	55,659.000

Brachelli omeni v svoji statistiki leta 1853. prvi izmed znanih geografov Beloruse, 2,800.000; katolikov je na Ruskem 6,500.000. Beloruse imajo potem tudi drugi geografi, tako Galletti 1854 in 1859, 3,600.000. Ker so Rusi imeli takrat tudi Besarabijo, vidimo, kakor že prej, med narodnostmi tudi Rumune, ki so jim rekli Valahi, tedaj okoli pol milijona; Samojedi so, kakor bomo videli spodaj, sedaj že samostojen narod, samo malo jih je, 4495; Vogulov celo samo 872. Katolikov je približno 11% ruskega prebivalstva, ortodoksnih 80·38%, protestantov 5·43%, židov 2·56, mohamedanov 0·9 (veliko premalo).

Leta 1851. je izšlo več etnografskih študij znamenitega geografa Köppena; tem je sledila začetkom leta 1852. etnografska karta ruskega carstva, pojasnjena po razpravi, ki je izšla 20. februarja l. 1852. v

Izvestjih c. akademije znanosti, IX. zvezek, fil. hist. skupina, št. 22 in 24. Köppenovo delo je uporabil že imenovani Galletti, potem Reden v svojem delu: Rußlands Kraftelemente und Einflußmittel, Frankfurt am Main 1854. Tam omeni, da je januarja l. 1850. izšel manifest ruskega carja, glasom katerega se je imela vršiti revizija vsega ruskega prebivalstva. Končana je bila ta revizija leta 1851., in to je prvo kolikortoliko zanesljivo uradno štetje na Ruskem.

Bertillon pravi: Les chiffres 1851—1858 résultent de la révision, c'est-à-dire du recensement direct des classes contribuables, et d'un calcul pour les classes non contribuables. Revizijska dela je uporabil Köppen in na podlagi teh in temeljitih svojih raziskovanj sestavil imenovano karto. On je prvi, ki je narode obširnega ruskega carstva znanstveno klasificiral. Reden sam pravi: Die beste Arbeit über die Volksstämme und Sprachenzweige Rußlands ist die von Köppen. Zato naj navedemo tukaj njegovo razpredelbo, zlasti še zato, da jo primerjamo potem z razpravo Ritticha, izšlo ravno petindvajset let pozneje, 1877.

Köppenova razdelitev:

Samojedi	4.495
Laponci	2.289
Ingrijci { Voguli	872
{ Ostjaki (v Aziji)	
Finici { Čudi v ožjem po- 15.617	
{ Čudi v širjem menu	
{ Voti	5.148
{ Esti	633.496
{ Livi	2.074
{ Avramojzet	29.375
{ Savakot	42.979
{ Ingrijci (drugot 261.849	
{ zgoraj, samo	
{ isto ime)	17.800
{ Kareljci v ožjem	
{ pomenu	171.695
Bijarmijci { Sirjeni	70.965
{ Permijci	52.204
{ Votjaki	186.770
{ Besermjani	4.545

Danijel Völter ima pa v svojih knjigah: Lehrbuch der Geographie in Das Kaisertum Rußland Eßlingen 1855, nekoliko drugačno razpredelbo. Vse narode razdeli v one kavkaškega plemena in one mongolskega plemena. Pri prvem razlikuje Slované, Fince! Turko-Tatare! Lete in Litavce, Žide, kavkazijske narode, Nemce, Georgijce ali Gruzijce, Armence, Grke, Valahe in Cigane, pri mongolskem pa prave Mongole, Mandžu-Tunguze (ker je tudi azijska Rusija omenjena) in polarne narode, izmed katerih navede Samojede, Laponce in Eskime. Statistiki Kolb zopet pa spoji Poljake in Litavce, Fince in Lete, Armence in Gruzijce.

Schweizerjeve in Köppenove študije je uporabil tudi Petermann v svoji reviji „Mitteilungen“; tako imamo leta 1860. članek: Flächeninhalt und Bevölkerung des russischen Reiches, leta 1855. pa: Die Bevölkerung Rußlands zur Zeit der neunten Volkszählung im Jahre 1851.

V svoji „statistiki 1862“ omeni Kolb, da je zbolelo leta 1848. na Ruskem 1,686.849 oseb na kolero in da jih je od teh umrlo 668.012! Krimska vojna je pobrala Rusiji več kot pol milijona ljudi, po tej vojni se je izselilo nad 85.000 Tatarov in Nogajcev, priselilo pa le nekaj Bolgarov. Vsled nezdravih razmer se je število prebivalstva na Rusko-Poljskem od l. 1850. do 1858. skrčilo od 4,857.700 na 4,764.446. Litavcev in Poljakov našteje sedem milijonov, Velikorusov in Belorusov 36,600.000 (33 + 3·6 milijona), Malorusov 11,200.000, Fincev in Letov 3,300.000, Tatarov 2,400.000, Nemcev 600.000, Gruzijcev in Armencev 2,000.000, Židov 1,500.000, Uralcev 600.000, pristavi pa pri vseh: nach einer nicht sehr zuverlässigen Schätzung.

Izvrstno, nad vse zanimivo in jako vestno sestavljeno delo o ruskem prebivalstvu in o štetju na Ruskem sploh je izdal A. v. Buschen leta 1862. v Gothi pod naslovom: Die Bevölkerung des russischen Kaiserreiches. Zagovarja uradno štetje, pravi, da ni tendenciozno in namenoma napačno; če so pa napake, pa ne smemo gledati na številke same, ampak na razmerje, v katerem so si posamezne pokrajine, konfesije in različni narodi. Govori mnogo o zgodovinskem razvoju, katerega rezultat so današnje etnografske razmere na Ruskem; posebej še omenja za Fince (v širjem pomenu) usodepolno dejstvo, ko so jih Rusi, prodirajoč proti severu, razcepili v dva dela, katerega dejstva zaključek je vedno bolj naraščajoče rusificiranje tega nekdanj tako močnega plemena. Potem navaja oficijelne podatke ljudskega štetja iz leta 1858.:

Evropska Rusija	59,330.752
Kraljestvo Poljsko	4,764.446
Velika kneževina Finska	1,636.549
Sibirija	4,035.000
Kavkaške namestnije	3,764.000 ¹
Skupaj	73,530.747

Pri veroizpovedanju izvaja, da je 93% ruskega prebivalstva kristjanov, samo guvernmaji Orenburg, Astrahan in Tavrija so do polovice mohamedanski. Na zahodu je le 5–10% nekristjanov, a ti so skoro izključno židje. Razkolnikov, ki več ali manj živijo po svojih običajih, obredih itd., je 806.000; poleg

teh jih je pa mnogo takih, ki simpatizirajo z latinsko cerkvijo in katere vlada deloma hudo zasleduje, deloma se pa nominalno prištevajo grški cerkvi, imajo pa svoje obrede in obhajajo službo božjo v skritih krajih. Največ jih je v severnih pokrajinah Vologda in Novgorod.

Za vsak guvernama čitamo potem natančno število prebivalstva ne samo samega na sebi, ampak tudi po narodnostih in konfesijah. Petrograd kot provincija je štel takrat poleg Slovanov še 108.000 Fincev, 2000 Letov in 75.000 priseljencev, med temi 50.000 Nemcev; nekoliko Fincev in drugih so našli tudi še v pokrajinah Arhangelsk, Olonec, Pskov, Novgorod, Tver, Jaroslav in Kostroma, Moskva je skoro čisto slovanska, samo 12.000 priseljencev, med njimi 8000 Nemcev; domalega izključno slovanski so Vladimir, Smolensk, Kaluga, Tula, Orel, Kursk, Harkov, Voronež, Rjazan, Černigov in Poltava; v slednjih dveh je tudi nekaj Židov, se že približujemo stari Poljski. V Tamboru, Pensi, Nižnem Novgorodu, Kazanu, Vjatki, Permu, Orenburgu, Saratovu in Astrahanu je pa prebivalstvo sicer po veliki večini tudi slovansko, a vendar je tam mnogo finskega in v zadnjih guvernmajih tatarskega ljudstva, ki se seveda vedno bolj asimilira Rusom: samo Simbirsk in Samara sta popolnoma ruska. Največ priseljencev je bilo v Saratovu, 70.000, večinoma nemški kolonisti. Zelo bujna je etnografska slika v Estlandiji, Livlandiji in Kurlandiji, v prvi 253.000 Estov (Fincev), v drugi 355.000 Estov, 319.000 Letov in Litavcev, 58.000 priseljencev, večinoma Nemcev, v Kurlandiji 2000 Livov (Fincev), 410.000 Letov, 25.000 Židov in čez 40.000 Nemcev. Tudi Vitebsk ima še 142.000 Letov, 62.000 Židov in 10.000 tujcev; število Židov raste vedno bolj, čim dalje gremo proti zahodu. Mohilev n. pr. jih ima že 103.000, Kovno 101.000, pa tudi še 730.000 Letov in Litavcev, Vilna 418.000 Letov in 77.000 Židov, Grodno 202.000 Letov, 94.000 Židov, Minsk prvih 65.000, drugih 97.000, Volinija že 184.000 Hebrejcev, Podolija 196.000, Kijev pa kar 225.000. V Kerzonu in v Besarabiji je živelo poleg drugih tudi mnogo Rumunov, 75.000 oziroma 410.000, na Krimu 275.000 Tatarov, v Jekaterinoslavu se pojavijo v večjem številu Grki, 32.000, v Besarabiji Bolgari, celo donski kozaki niso bili sami, prebivalo je takrat med njimi še 1000 Tatarov, 22.000 Kalmükov in nekaj Ciganov. Jako mnogovrstno je rusko prebivalstvo; a do enakih konfliktov kakor v Avstriji ne more priti, ker tvorijo Rusi sami (četudi prištejemo še Poljsko) 75% vsega prebivalstva, vsi Slovani skupaj 82%, ker so druge narodnosti politično razcepljene, še bolj pa geografsko, ker jih je večina na nižji stopnji nego so Rusi itd.

¹ Brez gorskih narodov v Abhaziji in Dagestanu, pa inkluzivno Mingrelijo, Zebeldo in Samursakan.

Če izvzamemo Rusko-Poljsko in se oziramo na izključno ruske provincije, vidimo, da je število katolikov dosti majhno; precej jih je bilo v guvernmaju Vitebsk, 216.567 proti 452.242 pravoslavnim; zelo veliko jih je bilo v pokrajini Kovno, 802.358, pravoslavnih samo 30.000, v veliki večini živijo katoliki tudi v okraju Vilna, mnogo jih je v okrajih Grodno in Minsk, drugje absolutno tudi še precej, relativno pa ne dosti. Zanimivo je, da je bilo takrat med donskimi kozaki samo triindvajset protestantov ter štirinajst katolikov, žida seveda nobenega.

Katoliki so bili večinoma rimski, samo kakih 600.000 je bilo unijatov. V celi Ruski so jih našli 7,128.000, in sicer 3,200.000 v Rusiji sami in 3,928.000 v Rusko-Poljski.

Hoffmannova enciklopedija in Brachellijeva statistika se opirata na Köppena in Buschena. Zelo samostojen je pa Böckh v svoji že omenjeni knjigi: *Der Deutschen Volkszahl und Sprachgebiet*. Najprvo nam navaja Köppenove in Buschenove številke, potem pa nam poda poseben članek pod naslovom: *Übertragung der Köppenschen und Buschenschen Zahlen auf den Bevölkerungsstand nach der Revision von 1858 unter Berücksichtigung der Aufnahmen über die Konfession*. Nemcev našteje 559.231, Židov 1,425.784, Poljakov (to v Rusiji brez Poljske) 1,192.653, potem 99.176 Bolgarov in Srbov itd., vsega skupaj 12,076.178 Nerusov, to je 20·35⁰/₀ vsega prebivalstva, in 47,254.574 Rusov, 79·65⁰/₀. Poljsko obravnava posebej, Nemcev je bilo tam po njegovih poizvedbah in preračunanju 264.236, Rusov 228.306, Židov pa več kakor obeh teh skupaj, 615.000 itd. V Finski

je bilo Rusov samo 15.000, Skandinavcev (Švedov) 185.000, Nemcev 5000, vsi drugi, 1,431.000, so bili Finci. Četrty odstavček pri Ruski se glasi: *Zusammenstellung der Ergebnisse verschiedener Schätzungen der Nationalitätsverhältnisse im Russischen Reich einschließlich Polen und Finnland für den Bevölkerungsstand von 1860*.¹ Nemcev je bilo vseh skupaj 933.300, pristavi pa: mit den deutschen Juden, ohne diese aber 854.000, Skandinavcev in Angležev 204.000, Romanov 833.300 (večinoma Rumunov), Letov 2,509.200, Židov 2,030.000, finskih narodov 3,853.000, Tatarov, Ciganov itd. 3,247.000, Poljakov 4,733.000, Bolgarov in Srbov 61.200 (mnogo manj kakor prej), Rusov 48,306.000. Če izrazimo te številke v odstotkih, dobimo 72·7⁰/₀ Rusov, 7·2⁰/₀ Poljakov in drugih Slovanov, vseh Slovanov 79·9⁰/₀, t. j. 80⁰/₀ ali štiri petine vsega ruskega prebivalstva.

Do nekoliko drugačnih zaključkov pride Brachelli v svoji statistiki l. 1876. Podatke ima za različna leta, od 1868 do 1873, ker niso v Ruski šteli takrat kakor v Poljski in Finski. Rusov pravi, da je bilo 51,843.000, skoro 73⁰/₀ na vsem Ruskem in 80⁰/₀ v pravi Rusiji; Poljaki so tvorili večino, 66⁰/₀, v kraljestvu; Finci veliko večino, 90⁰/₀, v svoji kneževini. Nemcev je 900.000, ²/₃ na Ruskem, ¹/₃ na Poljskem. Rimskih katolikov je statistika izkazala 7,439.724, in sicer 2,882.991 na Ruskem, 4,555.733 na Poljskem, kakih 1000 na Finskem. (Dalje.)

¹ Nekaterne številke tukaj so drugačne kakor če štejemo zgorajšnje podatke ali pa če jih primerjamo z onimi pri pregledu Evrope, ker je dobil novih poročil, ko so bili nekateri odstavki že natisnjeni.

CARIGRAD PRED POŽAROM

Staro in novo o ljudskem štetju.

Sestavil dr. Vinko Šarabon.

(Dalje.)

Velikansko zanimanje je vzbudila v tistih časih med statistiki in etnografi karta Rittichova, o kateri mnogo govori avstrijski statistik dr. Adolf Ficker v članku: Zur Ethnographie des russischen Reiches, Statistische Monatsschrift IV., 1878, 479 i. sl., in pa geografski časopis Petermanns Mitteilungen, 23. zvezek, stran 1—9 in 141—149. Med drugim pravi Ficker: 1852 gab Köppen seine ethnographische Karte heraus, die nur als grundlegender Beginn eines neuen Zeugniss russischer Statistik erscheinen kann. Eben 25 Jahre später, 1877, gab A. F. Rittich, Oberst im russischen Generalstab, eine neue ethnographische Karte des europäischen Rußland mit Finnland und dem Kaukasus heraus, allgemein zugänglich gemacht durch die reduzierte Nachbildung von Petermann im 54. Ergänzungshefte der Geographischen Mitteilungen. — Die Karte Rittich's trägt auf den ersten Blick den Charakter eines ungeheuren Fortschrittes an sich. Das Material wurde hauptsächlich aus den durch die Petersburger Akademie der Wissenschaften gesammelten Kirchspiellisten, den Ortschaftsverzeichnissen und den Mitteilungen von Fachmännern, Reisenden und anderen Privaten gewonnen, durch eine eigene Kommission der kaiserlich-russischen geogr. Gesellschaft unter Seménovs Leitung geprüft und nach einem Plane der ethnographischen Abteilung jener Gesellschaft auf **133** Blättern Zusammengestellt.

Na podlagi te karte in svojih študij je priobčil potem Ficker omenjeni članek. Navedemo naj razporedbo, da vidimo razliko med Köppenovim in Rittichovim delom.

I. Mongoli.

A. Samojedi uralo-altajskega plemena 5400.

B. Finske panoge.

1. Finci v ožjem pomenu:

- a) Suoni ali pravi Finci s Karli, Vesi in Voti 2,061.700,
 - b) Esti 748.400,
 - c) Livi 2500,
 - d) Laponci 7500.
2. Permijski narodi:
- a) Permijci 67.300,

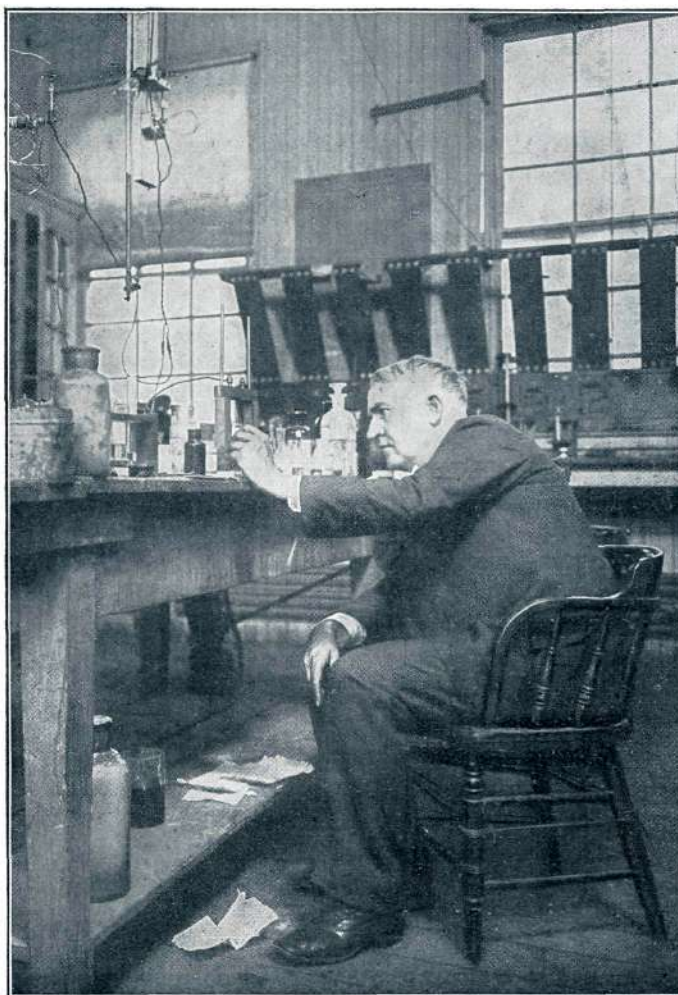
b) Sirjeni 85.400,

c) Votjaki 240.500.

3. Bolgarsko ali Volga-pleme:

a) Čeremisi 259.700, zlasti v Vjatki, Kazanu, Ufi itd.,

b) Mordvini 792.000.

TOMAŽ ALVA EDISON V LABORATORIJU

4. Ugrijsko pleme:

Voguli 2000.

C. Tatarska panoga:

- a) Tatarji 2,081.500, posebno v okrajih Kazan, Bakú, Elizabetpol, Erivan, Simbirsk, Samara, Ufa, Vjatka, Saratov, Tiflis, Pensa itd. (poljski in drugi pisatelji govorijo tudi mnogo o Tatarjih

v litavskih gubernijah; ti so sedaj popolnoma polonizirani in so ohranili samo še izlam).

- b) Nogajci, vsled izseljevanja samo še 110.600,
- c) Kirgizi, notranja četa nomadizira od leta 1801. sem med Volgo in Uralom, 156.400,
- d) Karakalpaki, okoli 2200, potujejo s Kirgizi,
- e) Kümüki, 72.000, ob Kaspijskem Jezeru in Tereku,
- f) Turkmeni, 5000, v Stavropolu in Astrahanu.

D. Tatarizirani Finci:

- a) Baškiri, Meščerjaki, Teptjari in Besermjani 1.019.700,
- b) Čuvaši 570.000.

E. Mongolska panoga:

Zahodni Mongoli ali Kalmüki 146.300.

Vsi Mongoli uralo-kitajskega plemena štejejo po Rittichovi karti 8,436.100 duš ali 11'08⁰/₀ vsega ruskega prebivalstva.

II. Srednjezemci 67,721.400 = 88'92⁰/₀.

A. Kavkazijska plemena¹ 1,737.400, 2'28⁰/₀.

B. Hamito-Semiti:

Zidje 2,568.600, 3'37⁰/₀.

C. Indoevropska plemena 63,415.400, 83'27⁰/₀.

1. Indijska panoga 12.000, 0'02⁰/₀.

Cigani 12.000 (tu pripomni Ficker, da je Rittich navedel v primeri z drugimi avtorji nenavadno nizko število Ciganov).

2. Eranska panoga 749.000, 0'98⁰/₀,

- a) Tati v Kavkaziji 64.800,
 - b) Kurdi „ „ 23.200,
 - c) Oseti „ „ 75.900,
 - d) Armenci 555.900, večinoma v Kavkaziji, malo v Astrahanu, sicer v evropski Rusiji samo 29.200.
3. Grška panoga 87.000, 0'12⁰/₀.
4. Romanska panoga 649.500, 0'86⁰/₀,

a) in b) Francozi in Italijani, po Rittichu kakih 1000, vsekakor premalo,

c) Rumuni 648.500 (ako govorijo rumunski statistiki o milijonu, je to za tiste čase preveč).

5. Germanska panoga 1,266.200, 1'66⁰/₀.

- a) Skandinavci, in sicer Švedi 273.000,
- b) Angleži in Škoti, ki so pa govorili angleško, 800,
- c) Nemci 992.400, in sicer 331.300 na Poljskem, 119.300 v Kurlandiji, Estlandiji in Livlandiji, 24.800 v okrajih Kovno in Grodno, 41.500 ob Ilmenškem in Pejpuškem jezeru, na severu pa ob Oneškem in Ladoškem jezeru ter v Petrogradu, 253.000 v kolonijah ob Volgi, 156.000 od Azovskega morja do Pruta, 38.000 v volinjsko-podolskih kolonijah, v okraju Moskvi 9100, drugi razkropljeni. (Številke glede Nemcev

se skoro popolnoma krijejo z onimi Böckha, kar tega avtorja le priporoča.)

6. Leto-slovanska panoga 60,651.700, 79'63⁰/₀,

a) Letska panoga 2,482.700, 3'26⁰/₀.

a) Litavci 511.000 in Šmudi (Samogitiji) 623.700, v okrajih Kovno (⁴/₅ vsega prebivalstva), Savalki (¹/₂), Vilna (¹/₃) itd.

b) Leti 1,048.000, ⁴/₅ Kurlandije, ²/₅ Livlandije itd.

β) Zahodnoslovanska panoga 4,774.800, 6'28⁰/₀,

a) Čehi, najnovejšega data kot kolonisti, 7800,

b) Poljaki 4,767.000, v Finlandiji in Kavkaziji razen Stavropola jih takrat ni bilo, 3,693.000 jih je bilo na Poljskem, skoro 200.000 v okraju Minsk, več kot po 100.000 v Voliniji in Podoliji, čez 80.000 Grodno, čez 60.000 Vilna, čez 50.000 Kijev, 20 do 50.000 Kerzon, Mohilev, Vitebsk itd.

γ) Vzhodnoslovanska panoga 53,394.200, 70'09⁰/₀,

a) Rusi 53,292.900, 69'97⁰/₀.

aa) Malorusi 14,193.000, več kot štiri petine v okrajih Volinija, Podolija, Kijev, Poltava, Černigov, Jekaterinoslav, ²/₃—³/₄ v Harkovu in Kerzonu, skoro polovico v poljskem guvernmaju Sieldce, čez ali skoro tretjino v Lublinu, Besarabiji, Grodnu, Voronežu in v deželi donskih kozakov, potem pa tudi še drugod več ali manj.

bb) Velikorusi 35,507.200 (Ficker navaja vse guvernmaje, kjer jih ni ali jih je le malo, mi naštejemo one, kjer jih je 10⁰/₀ ali več), 10⁰/₀ v Kerzonu in Dagestanu, skoro tretjina v Harkovu in ob Tereku, ²/₅ Smolensk, Ufa, Kazan, Astrahan, ³/₅ Černigov in pokrajina donskih kozakov, ²/₃ Voronež, Olonec, Samara, Orenburg, ³/₄—⁴/₅ Kursk, Vjatka, Simbirsk, Pensa, Tambóv, Sarátov, Tavrija in Stavropol, 90⁰/₀ Petrograd, Novgorod, Arhangel, Volodga, Nižnij Novgorod, ob Kubanu, skoro izključno pa v osrčju Rusije, v okrajih Pskov, Tver, Jaroslav, Kostroma, Vladimir, Moskva, Kaluga, Rjazan, Tula, Orel, Perm in v vojaški pokrajini ob Črnem morju (ob Kavkazu).

cc) Belorusi, 3,592.000, so se popolnoma asimilirali Velikorusom, več kot ⁴/₅ v Mohilevu, čez ³/₅ v Minsku, Vitebsku in Smolensku, čez ²/₅ v Vilni, Grodnu, potem pa tudi v drugih okrajih.

b) Srbi 7600, v okraju Jekaterinoslav.

c) Bolgari 93.700, večinoma izseljenci iz Turčije, kot kolonisti v Besarabiji, Kerzonu in Tavriji.

Navaja nam potem še število prebivalstva za vse okraje od Arhangelja do Erivana.

Iz tega vidimo, kako natančno je to velikansko delo, ki je ostalo podlaga za poznejša raziskovanja. S tolikimi pomočki je bilo ljudsko štetje v tem ogromnem carstvu do možnosti zanesljivo.

V Petermannovih izveštjih se je večkrat razpravljalo o tej karti, že leta 1878. je priobčil po

¹ Še enkrat moramo pripomniti, da je štel Rittich Kavkazijo k Evropi.

Rittichovi karti in Petermannovih pripomnjah neki K. članek: Die Hauptstämme der Russen. Tudi statistika Behm in Wagner sta jo uporabila, ravnotako Brachelli, ki izračuni odstotke za leto 1882.: Rusov 74·96⁰/₀, Poljakov 7·07, finskih narodov 4·35, Litavcev 3·62, Židov 3·62, Tatarov 3·45, Nemcev 1·45, Rumunov 0·96, Bolgarov 0·12, Kalmükov 0·12 i. dr. Pristavi, da je bilo skoro 7·8⁰/₀ ruskega prebivalstva pravoslavnega veroizpovedanja, katolikov 8,500.000, nekaj čez 10⁰/₀.

Zelo obširno razpravlja o Rusiji statistik Kolb 1879 in 1883 v knjigi: Statistik der Neuzeit. Izkušja izračunati število ruskih podanikov za leta 1782., 1793., 1803., 1811., 1815., 1829., 1838. itd. V 15. supplementu Petermannovih izvestij pa uporabljata Behm in Wagner tudi študije ruskega statistika Suvorina. V Deutsche Rundschau für Geographie und Statistik je izšel leta 1883. članek: Bevölkerung Rußlands, leta 1885.: Zur Bevölkerungsstatistik Rußlands, v devetem letniku, 1886—1887, je izračunjeno židovsko prebivalstvo po časopisu Gazette Géographique. Po mnenju člankarjevem je bilo na Ruskem takrat 3,020.000 Židov (brez Poljske) = 3·2⁰/₀, v Poljski jih je bilo 760.000 = 11⁰/₀, v vsej evropski Rusiji 3,780.000. Od teh jih je živelo samo 20⁰/₀ na deželi, štiri petine pa v mestih.

Isti časopis ima tudi razprave leta 1887., 1889., 1891., 1892. itd., skoro vedno po oficijelnih datih, navadno po podatkih medicinskega odseka. V 14. letniku, 1892, je izšla razprava Petzetova: Russisch-polnische Bevölkerungsstatistik. Razmerje kristjanov in židov na Poljskem je bilo leta 1816. 91·7:8·3, 1833. že 89:11, 1846. 88:12, 1856. 86:14, 1876. 85:15, 1886. 83:17, 1890. 86:14; po našem mnenju so prejšnje številke glede židov nekoliko pretirane, ker so se vedno množili in je izključeno, da bi bili v štirih letih, 1886—1890, padli kar za 3⁰/₀. V Varšavi je bilo razmerje l. 1816. 80·8:19·2, koncem l. 1889. pa že 59·6:40·4!!

Istotako kakor v Rundschau dobimo mnogo člankov v že opetovano imenovanih Petermannovih izvestjih, tako v XXII. dopolnilnem zvezku 1891—1892 številke od 1879—1888, deloma po Suvorinovem ruskem koledarju, deloma po Statistique de la Russie. Precej podatkov ima tudi angleški Yearbook (Jahrbuch), Brockhaus i. dr. Veliko razpravlja o ruski statistiki, različnem imenovanju, narodnostih itd. Lorenc Diefenbach v Völkerkunde Osteuropas, Darmstadt 1880. Levasseur se v Bulletin de Statistique, 1886 skoro popolnoma vjema z Bertillonom, katerega bomo takoj omenili.

Leta 1884. je izšla v Berlinu brez avtorjevega imena knjiga: Das Russische Reich in Europa, eine Studie. Zanimiva je ta študija zlasti zaradi tega, ker

nam navaja vso literaturo o Ruski od leta 1727. naprej. Za leto 1870. nam sestavi tabelo narodnosti, večinoma po Rittichu. Leta 1772., takrat ko so prvič delili Poljsko, je živelo tam 6,800.000 Poljakov, 7,700.000 Rusov, 2,100.000 Židov, 1,900.000 Litavcev in Letov, 1,500.000 Nemcev (v Zahodni Pruski, Poznanju itd.) ter 100.000 Rumunov. V letih 1857. do 1876. je ostalo na Ruskem več kot pol milijona priseljenih Nemcev. O Nemcih splošno pravi, da jih je le 1/40 katoličanov, staro dejstvo, da se na severu z nemštvom širi protestantizem; Nemec je protestant, Poljak katoličan.

Pri določevanju odstotkov različnih narodnosti pravi študija: Das russische Element hat in neuerer Zeit an Kraft und Stärke sehr gewonnen und auch der Kopffzahl nach rascher zugenommen als die anderen Nationalitäten des Reiches, die Assimilierung der südlichen und östlichen Randvölker ist offenbar nur noch eine Frage der Zeit. Nicht dasselbe gilt von den im Westen bestehenden Nationalitäten, die Deutschen, Juden und Polen leisten zähen Widerstand.

Konfesije so tudi razpredeljene, in sicer posebej za Rusko, posebej za Poljsko, posebej za Finsko. Opira se na Schwanebachovo črtico o ruskem carstvu, izišlo leta 1876. v Petrogradu. V Ruski je grško-pravoslavni s sektami skoro 85⁰/₀, rimskih katolikov 4·4⁰/₀, protestantov 3·7, armenskih gregorijancev 0·05, židov 2·9, mohamedanov 3·6, poganov 0·4 (na skrajnem severu); na Finskem protestantov 98⁰/₀, pravoslavni 1·8, katolikov 0·2; na Poljskem pravoslavni 0·6⁰/₀, rimskih katolikov 76·3, unijatov 4·0, protestantov 5·4, židov 13·5, ostali so mohamedani in par poganskih ciganov. Znani geograf Reclus zopet ima nekoliko drugačno tabelo, znamenje, kako so se glede konfesij motili tudi ugledni statistiki.

Še leta 1894. čitamo v Sieversovi geografiji: Da genaue Zählungen für Rußland fehlen, sind wir, wie überhaupt vielfach bezüglich statistischer Verhältnisse in Rußland, auf Berechnungen, deren Grundlage allerdings nicht selten zweifelhaft ist, und auf Schätzungen angewiesen. Sestavi potem podatke za prebivalstvo na Ruskem in Poljskem in dobi pri 93,710.000 sledeče razmerje: Rusov 75⁰/₀, Poljakov 7⁰/₀, Letov in Litavcev 3·6, Fincev in uralo-altajskih narodov 4·3, Židov 3·6, Nemcev 1·5, Rumunov 1·0 itd. „Auf die Russen im eigentlichen Rußland ohne Polen kommen reichlich 80⁰/₀ der Bevölkerung, die in sehr starker Zunahme begriffen sind, indem sie nicht nur die kleinen zersprengten Volkselemente des Landes allmählich aufsaugen, sondern sich auch auf natürlichem Wege stark vermehren; das trägt wesentlich zur raschen ethnographischen Vereinheitlichung des ganzen Staatsgebietes bei.“

Sestavi nam tudi tabelo veroizpovedanj v Ruski in Poljski. Pravoslavni našteje 77·7⁰/₀, razkolnikov 1·2, rimskih katolikov 10·3, protestantov 3·65, židov 3·6, mohamedanov 3·2, armencev 0·05, poganov 0·3⁰/₀. Jako ostro sodbo ima glede pravoslavne cerkve in duhovščine in zato naj še to citiramo: Auf das russische Reich im engeren Sinne kommen etwa 85⁰/₀ oder mehr als 72 Millionen Griechisch-Orthodoxe, so daß an der Glaubenseinheit eigentlich nicht sehr viel fehlt. Aber diese Kirche ist längst in Äußerlichkeiten erstarrt, hat zur Kultur wenig geleistet, sondern war stets ein gefügiges Werkzeug in den Händen des Zaren. Der niedere Klerus ist unwissend und mißachtet, deshalb sehr viele Sekten. In Polen sind mindestens 77⁰/₀ = 6·5 Millionen Katholiken, aber auch im übrigen Rußland leben über drei Millionen Katholiken, darunter sehr viele Griechisch-Unierte, die die Obrigkeit des Papstes anerkennen.

Bertillon je, kakor nam že znano, jako previden, za Rusko samo ima ceniťve samo za l. 1851., 1858., 1863., 1867., 1870., potem pa preskoči vse ostalo in nam izkaže samo še rezultat štetve leta 1897.: 94,215,415. Za Poljsko ima ceniťve iz leta 1815., 1823., 1835., 1851., 1858., 1863., 1867., 1870., 1885. in štetje 1897.; na Finskem so bili kakor sploh tudi tukaj mej prvimi v Evropi, cenili so svoje prebivalstvo že koncem leta 1751., 429,912, potem l. 1760., 1769., 1775., potem vsakih pet let do l. 1880, potem 1890., 1898., 1908. Ker pa v Rusiji sami ne štejejo tako, bodo šele začeli na desetletja, kakor bomo slišali, imajo na Finskem dosti pomočkov, da določijo prebivalstvo tudi za druga leta, da lažje primerjamo, oziroma seštevamo.

Za celo Rusijo (razen ameriške in Finske) ima Bertillon sestavljene tabele za leto 1851., 65,743,730, potem leta 1858., 72,809,725, nadalje za leta 1885., 106,610,814, in nazadnje za leta 1897., 126,368,827. Vidimo torej, da se je prebivalstvo množilo izredno hitro.

Za Finsko je dobil glavne podatke iz *Éléments démographiques principaux de la Finlande*, 1750 do 1890. Imenuje tudi kot pomočnika pri svojem delu M. Borstroema, ravnatelja statistične pisarne na Finskem, in N. Trojnickija, „président du Conseil supérieur de Statistique de l'Empire“.

Zahn ima podatke sestavljene malo drugače, za leto 1897. ima glede celokupne Rusije tudi malo več, 128,961,727.

Za konec stoletja nam sestavi potem Jurašek v svojem delu *Die Staaten Europas* sledečo tabelo za Rusko in Poljsko po dosedaj najzanesljivejšem štetju iz leta 1897., ki se pa seveda še nikakor ne da primerjati s štetjem v ostali Evropi, za Finsko pri narodnostih po štetju iz leta 1898., za konfesije po izvedbah leta 1899.

	Ruska	Poljska	Finska	Skupno	%
Rusi . .	73,874.000	673.000	7425	74,555.000	70·7
Poljaki .	1,985.000	6,895.000	—	8,880.000	8·4
Finci . .	3,700.000	—	2,269,375	5,969.000	5·7
Židje . .	3,766.000	1,317.000	— (srečna!)	5,083.000	4·8
Tatari .	3,776.000	5.000	—	3,781.000	3·6
Litavci .	3,442.000	302.000	—	3,744.000	3·5
Nemci .	1,473.000	209.000	1.850	1,684.000	1·6
Rumuni .	972.000	—	—	972.000	0·9
Svedi . .	40.000	—	357.300	397.000	0·4
Kalmüki .	100.000	—	—	100.000	0·1
Drugi . .	340.000	—	1.180	341.000	0·3
Skupaj .	93,468.000	9,401.000	2,637.130	105,506.000	100·0

Pri Fincih na Ruskem je tudi nekaj Laponcev. Švedov v Finlandiji je l. 1898. še 13·5⁰/₀, l. 1880. jih je bilo še 14·3⁰/₀ vsega prebivalstva. Med „drugimi“ je kakih 100.000 Bolgarov v Besarabiji in na polotoku Krimu; 80.000 Grkov in 45.000 Armencev v novi, to je južni in zahodni Rusiji; tukaj in dalje proti severu okoli 70.000 Ciganov, v Voliniji okoli 15.000 Čehov, v južni Rusiji približno 20.000 Srbov, ostalih 10.000 pripada različnim narodnostim, Francozom, Angležem itd., ki so razkropljeni po celi Rusiji.

	Ruska	%	Poljska	%	Finska	%
Pravoslavni	76,463.957	81·8	663.784	7·1	48.812	1·8
Pravoslavni razkolniki	1,727.358	1·9	9.106	0·1	—	—
Rimski katoliki	4,338.777	4·6	6,987.467	74·3	560	0·0
Protestanti različnih vrst	3,240.921	3·5	418.930	4·5	2,623.828	98·2
Drugi kristjani	55.253	0·1	285	0·0	—	—
Mohamedani	3,555.635	3·8	4.726	0·0	—	—
Židje	3,765.766	4·0	1,316.576	14·0	—	—
Drugi nekristjani	320.000	0·3	223	0·0	—	—
Skupaj . .	93,467.667	100·0	9,401.097	100·0	2,673.200	100·0

(Dalje.)

Staro in novo o ljudskem štetju.

Sestavil dr. Vinko Šarabon.

(Konec.)

adnje ljudsko štetje je bilo na Ruskem leta 1908, uradno 31. decembra 1908. Celokupna Rusija je štela takrat nad 160 milijonov prebivalcev, in sicer imamo razlikovati sledeče skupine:

Evropska Rusija brez Poljske in Finske	116.505.300
Finska	3.015.700
Poljska	11.671.800
Rusija v Evropi	131.192.800
Kavkazija	11.392.800
Sibirija	7.878.500
Srednja Azija	9.631.300
Rusko carstvo	160.095.400

Po narodnosti je bilo v tem carstvu 65·6% Rusov, 10·6 Tatarov, 6·2 Poljakov, 4·5 finskih razrodov, 3·9 Židov, 2·4 Litavcev, Nemcev in Švedov 1·6% itd.; po veri pa 69·9% pravoslavni, 18·83 mohamedanov, 8·9 katolikov, 4·85 protestantov, 0·96 drugih kristjanov, 4·05 židov¹, 0·51% drugih nekrstijanov.

Prej so analfabete šteli šele pri vojaki, sedaj so se pa tega dela lotili takoj in se seveda ustrašili. Čitati in pisati jih je znalo v baltičkih provincijah 71—80% (nad šest let starih), na Poljskem 30·5, na Finskem skoro vsi, v ostali evropski Rusiji 22·9! v Kavkaziji 12·4, v Sibiriji 12·3, v osrednji Aziji pa 9·3%!! Sedaj vsaj vedo, pri čem da so.

Avstro-Ogrska:

Kakor skoro povsod, so se tudi pri nas vršila prva ljudska štetja v svrhu poizvedb glede obdajanja. Prvič je bilo to za časa Marije Terezije. Veliki statistiki so se pa kakor tudi v drugih državah pojavili šele začetkom preteklega stoletja, tako Rohrer, Demian i. dr., zlasti pa Liechtenstern.

Josip Rohrer je izdal leta 1804. male knjižice pod naslovom: Versuch über die jüdischen Bewohner der österreichischen Monarchie, Versuch über die slavischen Bewohner in Versuch über die deutschen Bewohner. Pri Židih pravi: Jetzt dürfte wohl der österr. Staat unter allen kultivierten Staaten Europas die größte Judenmenge haben. Židje sami so se cenili na 422.698 duš. Na Ogrskem našteje — uradno

¹ Pri veroizpovedanjih je nekoliko več Židov kakor pri narodnostih, ker so se tudi nekateri pravi Nemci, Rumuni itd. v verskem oziru priznali za mozaiste.

štetje namreč ni takrat še nič vpoštevalo narodnosti in konfesij — z vojaško granico vred skoro pet milijonov Slovanov, vseh prebivalcev je bilo leta 1787. nekaj nad sedem milijonov. Na Štajerskem, pravi, da je tretjina Slovencev, okoli 300.000, cela Štajerska 812.464; Koroška leta 1801. 285.533 duš, Slovencev kvečjemu 85.000, torej ne tretjina, znamenje, da je germanizacija šele novejšega data. Na Kranjskem je bilo $\frac{7}{8}$ Slovencev, drugi Nemci, na Moravskem med 1,634.668 prebivalci milijon Slovanov, na Češkem dve tretjini, približno tako kot sedaj. Vseh Slovanov v monarhiji je bilo po njegovem računanju leta 1800. čez 14 milijonov, Nemcev pa okoli 6,300.000. Pomisliti pa moramo, da so prištevali takrat k Avstriji tudi takozvano Zahodno Galicijo, ki smo jo dobili leta 1795. pri tretji razdelitvi Poljske, 1,300.000 duš. Število Slovanov je bilo zato manjše, če vzamemo današnji teritorij. Kosi Dalmacije ne pridejo toliko vpoštev, so premajhni. Razmerje je nekako tako kot sedaj.

Demian je spisal v istem času brošurico: Darstellung der österreichischen Monarchie nach den neuesten statistischen Beziehungen 1804—06. Pri Češki gre nazaj do leta 1788., pri Moravski do 1775, Šleziji 1776. Natančno nam opiše vojaško granico, zlasti tudi glede konfesij; v karlovškem generalatu je živelo n. pr. leta 1802. 81.597 katolikov, 4003 uniati in 92.581 pravoslavni, v varaždinskem od 101.902 več kot dve tretjini katolikov itd. Število katolikov i. dr. izračuna po številu hiš; tako je bilo v varaždinskem generalatu med 10.194 hišami 7264 katoliških in 2930 pravoslavni, unijati niso imeli nobene, šteli so samo 30 duš. Preobširno je vse navajati, kakor je sploh takrat statistična literatura postala tako mnogostranska, da je težko dobiti pregled.

Zelo veliko so pisali o Erdeljski in Ogrski, tako leta 1812. „Neueste statistisch topographische Darstellung des Großfürstentums Siebenbürgen“ od neznanega avtorja: Marienburg: Geographie des Großfürstentums Siebenbürgen, Hermannstadt 1813; Teodor Link: Kleine Geographie des Königreichs Ungarn, Wien 1817, isti: Kleine Geographie des Großfürstentums Siebenbürgen, Wien 1817, Link nam navaja štetje leta 1805., 7,555.920 ljudi na Ogrskem, brez plemstva in vojaščine, — teh torej niso šteli — s temi okoli osem milijonov. Marienburg omeni, da je bilo leta 1784. na Erdeljskem 244.880 madjar-

skih in szeklerskih družin, leta 1791. pa samo še 226.882, zopet znamenje, da je madjarizacija tudi novejšega data, isto kot pri nas germanizacija, Madjari bi se sicer krčili. Na to se še povrnemo. Bolgarskih rodbin je bilo 50, oziroma 31, srbskih 136 itd. Rumuni so se zelo množili.

Wolf je spisal statistiko Tirolske, Polt geografijo Češke, Ritter opisuje Evropo in omeni pri Ogrski, da je Madjarov samo tretjina od 9.466.771, Bisinger nam je spisal 1807 in 1808: Generalstatistik des österreichischen Kaisertums, zelo veliko dobimo v Hormayerjevem arhivu „für Geographie, Historie, Staats- und Kriegskunst“. Zanimiva je tudi knjižica: Die illyrischen Provinzen und ihre Einwohner, Wien 1812. Avtor ni imenovan.

V takozvanem beljaškem okraju je bilo leta 1788. 104.980 ljudi, v celovškem 177.474, skupno 282.454, začetkom stoletja pa, kakor omenjeno, 285.533, Kranjska z Goriško in Furlanija leta 1801: 531.242, 1807 pa 571.300 itd. Trst z okolico je štel takrat 24.603 duše. Kotorski okraj pa imenuje avtor tudi albanski okraj itd. Skupno število za takratno Ilirijo določi na 1.801.181 prebivalcev; Crome jih našteje poldrugi milijon, Bleh pa samo milijon.

Največji avstrijski statistik je bil brez dvoma Liechtenstern. Samo o Avstriji je izdal kakih dvajset knjig. Omenimo naj: Archiv für Geographie und Statistik Prag 1800, Wien 1801—04, zlasti 3. zvezek, ki je izšel na Dunaju 1801 in ki ima razpravo: Über Lage, Größe, Bestandteile und Bevölkerung der österreichischen Erbmonarchie; leta 1805. je izšla Skizze einer statistischen Schilderung des österreichischen Staats, za Trst navaja število 27.374, Slovanov našteje med 26.500.000 Avstrijci 12.500.000 — isto razmerje kot danes, Galicije nimamo, imeli smo pa Beneško — Nemcev 6.360.000, Madjarov 3.340.000, pa pristavi „höchstens“, Italijanov skoro dva milijona, ima pa zopet, najbrže posneto po Hasselu, Kočevanje in Vandale kot posebni narodnosti. Leta 1809. je izšlo na Dunaju zopet drugo njegovo delo: Statistische Übersicht des österreichischen Kaiserstaats, leta 1812. pa: Umriß einer statistischen Schilderung des Königreichs Böhmen. Na

Češkem je bilo med 3.140.000 prebivalci okoli 850.000 Nemcev, Trst ima leta 1807.: 29.227 prebivalcev.

V svojem „Allgem. Anzeiger“ je priobčil leta 1814. razpravo: Länderbestand und Einwohnerzahl der österreichischen Monarchie in den merkwürdigen Epochen des letzten Vierteljahrhunderts. Za celokupno Avstrijo ima za leto 1790. prebivalstva 24.825.000, preračuni potem izpremembe leta 1795. in 1797. ter izračuni za konec 1797: 24.661.400 ljudi na 12.451,7 kvadratnih miljah (milja = 7,420 km). Do minucioznosti natančne račune nam poda za začetek 1805 in začetek 1806, po nesrečni vojni z Napoleonom, ravnotako za leto 1809., v poznejših letnikih tudi za

HOLANDSKA POKRAJINA

JAK. VAN RUYS DAL

1815 in 1816. Štajerska je štela 1816: 799.000 ljudi, manj kakor prej zaradi vednih vojn, Koroška 278.000, Kranjska 377.700, Primorska 378.000 itd. Skupno 28.015.000 na 12.055 kvadratnih miljah.

Takoj prihodnje leto, 1817, je izdal zopet dve veliki deli: Grundlinien einer Statistik des österreichischen Kaisertums, in pa: Handbuch der neuesten Geographie des österreichischen Kaiserstaates, 1. in 2. del, 3. del je izšel leta 1818.; leta 1820. je pa izšla kot zvršetek vseh del krasna knjiga: Vollständiger Umriß der Statistik des österreichischen Kaiserstaates, Brünn.

V drugem imenovanem delu omeni pri Kranjski: leta 1800. 421.059, leta 1805. 430.516, leta 1816. pa 374.420 in pristavi: Es wurden verschiedene Teile

zu Küstenland geschlagen und so erklärt sich diese Abnahme, aber auch während des französischen Krieges hat es viel abgenommen. Razmerje Slovencev in Nemcev na Koroškem je bilo 95 : 172, skoro 36 % Slovencev, na Štajerskem je naštel med 767.297 prebivalci 545.000 Nemcev, nad 71 %, Slovencev torej nad 28 %, relativno manj kakor danes. Razlaga je lahka: Slovenski del Štajerske relativno hitreje narašča kakor nemški, zato sedaj več odstotkov Slovencev nego pred 100 leti; če se pa kaže v zadnjih tridesetih letih neko nazadovanje, je temu vzrok sedanji ponemčevalni sistem sploh, posebej pa še „objektivno“ ljudsko štetje. Praga je štela leta 1790. šele 73.780 prebivalcev.

Ko je knjigo že dokončal, je dobil še nove date za l. 1818., po novem skrbno sestavljenem izkazu od marca meseca l. 1818. Po tem izkazu se je naštel:

Slovanov	13,182.000
Nemcev	5,342.000
Italijanov	4,226.000
Ogrov in Szeklov	4,225.000
Vlahov (Rumunov)	1,246.000
Judov (takrat še zase)	487.000

Katolikov latinskega obreda	21,631.000
„ grškega obreda	1,283.000
Armenskih katolikov	144.000
Grških pravoslavni	2,138.000
Reformiranih	1,344.000
Luteranov	1,332.000
Unijatov	47.600
Judov	487.000

Njegova „Statistische Übersicht aller europäischen Staaten“, 1819, se popolnoma ujema z navedenimi rezultati, samo da ima še nekaj novih podatkov. Za provincijo Trst našteje pri skupnem številu 525.297 samo 48.840 Italijanov! na Tirolskem poleg 566.552 Nemcev samo 149.407 Italijanov, vsekakor premalo; saj se razmere do danes niso toliko izpremenile in razmerje teh dveh narodnosti je vendar čisto drugačno. V Dalmaciji je bilo poleg 213.400 Slovanov takrat še 56.480 Italijanov, sedaj je vse drugačno, jih je celo absolutno še enkrat manj, kaj šele relativno; razen teh je živelo tam še 33.812 Albancev — sedaj jako malo — in 16.320 tatarskih potomcev, sedaj so izginili. V Krakovu — takrat je bil samostojen — je bilo med 61.000 prebivalci 6600 Židov. Za Albance ima tudi izraz Klementini.

Znani Hassel je tudi Avstriji posvetil vso pozornost, tako v knjigi: Statistischer Abriß des österreichischen Kaisertums nach den neuesten politischen Beziehungen, Nürnberg und Leipzig, 1807. Navaja mnogo literature, tudi Rohrerja in Liechtensterna. Šte-

vilke ima povečini iste kakor Liechtenstern, ravnotako v svojem: Geographisch-statistisches Handwörterbuch, Weimar 1817. Mnogo datov ima skupno delo: Handbuch der neuesten Erdbeschreibung, von Gaspari, Hassel und Cannabich, Weimar 1819—32. O Avstriji govori drugi zvezek, Weimar 1819. Opira se zlasti na Blumenbacha in Liechtensterna. Na Erdeljskem omenja Kalibase, neko vrsto Rumunov, 3000, Kočevarji so zopet posebej, 44.000, istotako Sette Comuni, 54.000. Koroška in Kranjska sta tvorili takrat skupno provincijo ali guvernama Ljubljano, če prištejemo pa še Trst in drugo Primorje, dobimo Ilirijo; živelo je tam 1,169.197 ljudi, 780.000 Slovanov, 320.000 Nemcev, 60.000 Italijanov! itd. Mnogo se prereka z Benignijem in s Schwartnerjem zaradi Ogrske. Vandali so samostojni, tako tudi Uskokci.

Največ gradiva ima pa Hassel zbranega v „Statistische Skizze der sämtlichen europäischen und der vornehmsten außereuropäischen Staaten, Weimar 1823—24“. Avstrijo obravnava v prvem zvezku, 1823. Našteje 29,437.600 prebivalcev za 1822, varianti sta Liechtenstern 1821: 28,415.482, in Blumenbach v „Vaterländische Blätter, 1816“: 28,178.836.

Razdeli državo takole:

A. Nemške dedne države	9,765.500
B. Galicijske dedne države	3,835.600
C. Ogrske dedne države	11,660.700
D. Italijanske dedne države	4,175.800

Lep je tudi pregled monarhije v različnih dobah:

1797 po miru v Campoformio	24,609.497
1803 „ odškodninskem procesu	25,548.000
1805 „ požunskem miru	23,067.892
1810 „ dunajskem miru	20,695.888
1815 „ pariškem miru	28,207.882

Razloček med 1810 in 1815!

Navaja nam narodnosti in konfesije, deloma tudi relativno drugače kakor omenjena dva avtorja, potem pa jako podrobno vsako gubernijo oziroma provincijo posebej. Za zgled, kako natančen je bil, naj navedemo Štajersko, Ljubljano in Trst, pripomnimo pa, da je n. pr. rubrika za Češko ali Erdeljsko dvakrat tako obširna kakor ona za Trst, za Ogrsko pa najmanj štirikrat obsežnejša.

Štajersko:

1801: 811.114	1816: 767.297	1822: 787.709
1810: 800.291	1821: 779.910	
1798: 508.800	Nemcev in 319.000 Slovencev	
1822: 499.800	„	288.000

Ilirska gubernija Ljubljana: 1817 samo domačinov 643.303, Liechtenstern 1817: 646.729.

Štetje 1818	636.386
Prirastek do 1822	25.452
1822	661.838

1817 okrožje	Ljubljana . .	136.803	} 376.288	} 643 303
"	Novo mesto . .	162.966		
"	Postojna . .	76.519		
"	Celovec . .	156.298	} 267.015	
"	Beljak . .	110.717		

200.000 Nemcev
417.900 Slovencev
44.000 Kočevarjev

1822 : 661.900

Ilirska gubernija Trst:

Štetje 1816	506.508	Blumenbach 1815	531.066
Prirastek do 1822	30.390	Lichtenstern 1816	525.297
1822	536.898		

1816 okrožje Trst	175.935	} po Lichtensternu
" Gorica	114.347	
" Reka	131.484	
" Karlovec	103.531	

od teh k Nemčiji tržaško mestno ozemlje s 44.413 in avstrijsko Furlanijo s 114.347 prebivalci.

Po veri:

Katolikov in unijatov . . .	473.960
Grkov	55.000
Judov	2.500
Luteranov	200
Reformiranih	200
Armencev	40

Po narodnosti:

Slovencev in Slovanov ! . .	324.608
Hrvatov !	110.000
Italijanov	50.000 !
Morlakov !	24.000
Nemcev	18.500
Čičev (okoli Reke) !	5.500
Judov	2.500

Čudna razporedba, etnografija v prvih početkih.

Pri Ogrski uporablja Hassel zlasti Csaplovicsa in Schwartznerja, Bolgarov ne prišteva Slovanom, Uskoki v Dalmaciji — 8500 — so mu posebno plemo.

Za statistika zanimiva so tudi dela Kr. Karola Andréja, tako: Neueste geographisch-statistische Beschreibung des Kaisertums Österreich, Weimar 1813. Ko navaja Slované, pravi: der windische Dialekt in Inner-Österreich, Provinz Krain und West-Ungarn, 1.5 Millionen. Natančen je zlasti pri Ogrski, Erdeljski in Vojaški Granici. Izredno mnogo podatkov ima v drugem svojem delu: Neueste Zahlenstatistik der europäischen und außereuropäischen Staaten, Stuttgart und Tübingen 1823. Vsa okrožja cele monarhije so označena po številu prebivalstva, Ogrsko tudi še za leto 1794. vse teritorialne izpremembe, mnogo variant, narodnosti za leto 1820, konfesije za leto 1820 itd.

Par let pozneje je pisal G. N. Schnabel: Über Raum- und Bevölkerungsverhältnisse der österreichischen Länder, Praga 1826. Za Ilirijo (ljubljska in tržaška provincija) ima 1,039.175 prebivalcev. Tudi Šafařík je v teh letih mnogo pisal o narodnostih, zlasti ker je hotel določiti število Slovanov. Rezultati so približno isti kot pri nemških statistikah, ki takrat še niso imeli namena krčiti ta ali oni narod. Tudi pl. Zedlitz našteje v knjigi: Europa leta 1829, zelo veliko Slovanov, 14,875.000 napram 5,850.000 Nemcem itd. pri skupnem številu 31,625.054. L. 1840. ima Schnabel tole razporedbo: prebivalcev 36,579.000, Slovanov med temi je $\frac{2}{5}$, Nemcev $\frac{2}{9}$, Madjarov $\frac{1}{7}$, Italijanov $\frac{1}{7}$ (Beneška in Lombardija sta bili naši), drugo Rumuni, Grki, Cigani itd., razmerje torej 126 : 70 : 45 : 45 itd. Katolikov je bilo štiri petine. W. C. W. Blumenbach pravi, da je Slovanov najmanj 15,650.000, Nemcev kakih 6,200.000, Madjarov ima že 4,500.000 itd. Knjiga njegova: Neuestes Gemälde der österreichischen Monarchie, Wien 1830—32. Do pičice se ujema z njim Schlieben v svoji: Staaten-geographie der Länder und Reiche von Europa, Halle 1833.

Da se je bilo v ogrskem življu izgubilo mnogo Slovanov itd., trdi že takrat neimenovani avtor v brošurici: Neueste statistisch-geographische Beschreibung des Königreichs Ungarn, Croatien, Slavonien und der ungarischen Militärgrenze, Leipzig 1834. „Indessen sind nicht alle, die sich der ungarischen Sprache bedienen und für Ungarn gehalten werden, Nachkommen der aus Asien eingewanderten Ungarn, denn seit der Zeit der Einwanderung sind ganze Familien, ja ganze Ortschaften, aus Deutschen, Slovaken, Serben, Jazygen und Cumanen Ungarn geworden. Es ist schwer, die Zahl der eigentlichen Ungarn zu bestimmen.“ Slovencev na Ogrskem našteje 40.760. Ima vse polno statističnega materiala, uporablja Hirzingerja, Schwartznerja, Lichtensterna, Csaplovicsa, populacijsko tabelo c. kr. generalnega štaba za 1822, Fejerja itd.

Siegfried Bedier nam je podal statistični pregled avstrijske monarhije po podatkih iz let 1834—40. Zaradi primerjanja uporablja tudi še date iz 18. stoletja. Katolikov je bilo takrat na Avstrijskem 70.66%, unijatov 9.84, ortodoksnih 7.88, avgsburške konfesije 3.48, helvetiške 6.19, židov že 1.8% (639.051) itd. Na Koroškem in Kranjskem je bilo poleg 730.829 katolikov še 18.065 protestantov in nekaj drugih. Benigni pl. Mildenberg se je pečal zlasti z Erdeljsko, Galletti tudi že nastopi, pa se opira večinoma na druge, istotako Fränzlina statistika, ravnotako Hoffmannova enciklopedija, pri številu Slovanov (15,500.000) n. pr. na Šafaříka. V Gradcu leta 1843. izšla brošura: Grundriß der Geographie von Europa

našete celo nad 16 milijonov Slovanov pri skupnem številu 35 milijonov; Štajerski prisodi $\frac{1}{3}$ Slovencev, 310.000, na Primorskem pravi, da je samo 60.000 Italijanov, na Moravskem $\frac{3}{4}$ Slovanov itd.

Springer Giovanni je spisal v italijanskem jeziku: *Statistica dell'impero d'Austria*, Pavia 1840. Vseh Slovanov je 14,820.000, Slovencev en milijon, in sicer 350.000 na Kranjskem, 320.000 na Štajerskem, 100.000 na Koroškem, 50.000 na Ogrskem, 180.000 na Primorskem. Po konfesijah je bilo katolikov nad 28 milijonov, ortodoksnih 2,679.000, protestantov 3,284.000, židov 624.000. Ungewitter in Balbi soglašata z drugimi.

Znani geograf in statistik Berghaus ima tudi za Avstrijo vestno sestavljene oddelke, tudi on našete Slovanov 16,5 do 17 milijonov, Ilircev zase (Slo-

dijo; navaja nam absolutno število za l. 1818., 1824., 1830., 1836., 1842., 1846., 1851. in 1857.; prirastek l. 1824.—1857. je 0,63% vsako leto, glede konfesij in narodnosti l. 1857. kakor uradno štetje.

Iskali so tudi vzrokov različnega naraščanja prebivalstva; tako imamo v poročilih ces. akademije znanosti, filozofično-historična skupina, 15. zvezek, leta 1855. razpravo dr. Goehlerta: *Die Bevölkerungsverhältnisse Österreichs im vorigen Jahrhundert im Vergleiche mit jenen der neueren Zeit*. Med drugim pravi: Die Bevölkerungsverhältnisse im allgemeinen haben in neuerer Zeit eine günstigere Gestaltung angenommen, was größtenteils dem Fortschreiten der Zivilisation zu verdanken ist; sowohl in der Geburts- wie in der Trauungszahl gibt sich in neuerer Zeit mit geringer Ausnahme eine Verminderung kund,

welcher jedoch eine relative Zunahme der unehelich Geborenen zur Seite steht; die Abnahme der Sterblichkeitszahl in neuerer Zeit ist statistisch erwiesen, besonders in Bezug auf die Kindersterblichkeit und die Epidemien, namentlich Blattern; mit dieser Abnahme der Sterblichkeit steht die Verlängerung der mittleren Lebensdauer in unmittelbarem Zusammenhang; die Zunahme der Bevölkerung, welche in neuerer Zeit etwas rascher eintritt, erfolgt gegenwärtig weniger auf Kosten der Zahl der Geborenen als auf Rechnung der verminderten Sterblichkeit.

SODNI DVOR UČENCEV NA ANGLEŠKI TRGOVSKI ŠOLI V MIDDLESEXU

vencev in Srbohrvatov) 3,443.000 do 3,500.000. Dela: *Grundriß der Geographie*, 5 zvezkov, Vratislava 1840—43; *Almanach* za leto 1841., Gotha; *Allgemeine Länder- und Völkerkunde*, Stuttgart, 1837—44, 6 zvezkov. Opirali so se imenovani avtorji na uradne „Tafeln zur österreichischen Statistik“, tako za leto 1840., ki so zelo vestne zlasti glede konfesij, seveda tudi glede absolutnega števila prebivalstva.

Na te „Tafeln“ se opira tudi F. A. Schmalfuß, ko hoče izračunati število Nemcev na Češkem, ne verjame jim pa prav. Omeni, da variirajo cinitve med 1,200.000 in 1,800.000. Šafařík n. pr. ima leta 1842. 1,200.000, Springer 1,300.000, Schnabel 1,800.000, tabele isto, *Deutsche Zeitung* 1846. 1,676.336, neka ministerielna statistika pa 1,728.000. Schmalfuß sam dobi število 1,713.642, natančno 39%, manj kakor danes. Galletti uporablja leta 1854. uradno statistiko, istotako leta 1859., potem ko smo izgubili Lombar-

Brachelli nam poda rezultate štetja l. 1850. in 1851., ki je pa v marsičem navezano na veliko Czoernigovo delo o avstrijskem prebivalstvu. Slovencev našete 1,143.514, in sicer 352.847 na Štajerskem pri skupnem številu 1,006.971, — 410.722 na Kranjskem — 463.956, — 95.544 na Koroškem — 319.224, — 185.757 na Primorskem — 508.016 —, potem še 26.317 na Beneškem, 49.600 na Ogrskem in Hrvaškem ter 22.700 v armadi.

„Tabellen zur Statistik der österreichischen Monarchie“ za štetje koncem l. 1850., oziroma začetkom 1851. so izšle l. 1856. Imajo vse, kar zahtevamo od takratnega ljudskega štetja, od provincij noter dol do občin in vasi. Istotako „Tafeln zur Statistik der österreichischen Monarchie, Wien 1861“, ki se ozi-
rajo na ljudsko štetje l. 1857. Pri Koroški vidimo: 231.558 Nemcev, 92.767 Slovencev, na Štajerskem 640.806 Nemcev, Slovencev pa 369.246, na Kranj-

skem 421.398, oziroma 29.783, potem pa še 15.660 Hrvatov! in 600 Rumunov!, na Primorskem samo 8150 Nemcev (in sedaj!), 198.451 Slovencev, 88.016 Hrvatov, 44.575 Srbov, 113.486 Italijanov, 48.840 Furlanov, 2300 Rumunov in 3713 Židov. Očividno preveč Slovencev namesto Hrvatov.

Jako natančen je Völter Danijel v svoji geografiji. Narodnosti in konfesije ima za l. 1846. Slovanov pravi da je 15.282.196, oziroma 40·66‰ (sedaj veliko več, kljub temu, da sta bili takrat pri Avstriji Beneška in Lombardija), Nemcev 21·07‰, Romanov 21·56, azijskih narodov! 16·71‰. Ima tudi narodnosti itd. za vsako deželo posebej, Slovencev na Beneškem n. pr. našteje 26.317; Žide, Cigane, Armence prišteje z Madjari vred azijskim narodom. Katolikov je $70·39 + 9·87‰ = 80·26‰$, Židov že 1·95‰ itd. Kolb ima isto razmerje, potem pa še posebej brez vojaštva.

V „Petermanns Mitteilungen“ imamo l. 1856. razpravo o prebivalstvu Bosne. Leta 1851. je štela 1.100.000 duš, med temi 6000 Ciganov, „sie sprechen aber auch illyrisch oder serbisch.“ Katolikov in pravoslavnikov našteje skupaj 715.500, mohamedanov inkl. Cigane 384.000, l. 1812. jih je bilo baje še 600.000. Leta 1860. ima Ficker v tem časopisu članek: Die Volkszählung des österreichischen Kaiserstaates am 31. Oktober 1857. Omeni tudi, da je bila l. 1785. in 1786. konskripcija, popisovanje, zapovedana po cesarju Jožefu II. Koroška: 294.104, Štajerska 819.449, Kranjska 412.409, Primorsko 139.558 (je bilo še mnogo beneškega).

Kolb se opira l. 1862. zlasti na raziskovanja Czoernigova, potem na „Tafeln“ in pravi: Wir haben zu bemerken, daß die von Czoernig zuletzt angeführten Juden mit seltenen Ausnahmen das Deutsche als ihre Muttersprache reden, sonach in dieser wichtigen Beziehung den Deutschen beigezählt werden können. Mnogo nam poroča o preteklosti, zlasti natančno opisuje Avstrijo iz l. 1795., pred različnimi izgubami.

Tudi Klun je pisal v tistih letih tako: Das Kaisertum Österreich, Wien 1861. Južnih Slovanov v Avstriji naračuni 3.950.000. Hoffmannova enciklopedija nam sestavi razmerje prebivalstva in konfesij za l. 1840., 1851., 1857. Omejimo se na katolike: 25.704.119, 25.509.626, 23.966.005. Takrat je šlo prebivalstvo sploh nazaj, razen židov seveda: 667.000, 853.000, 1.050.000! Narodnosti ima za l. 1846.: Slovencev n. pr. 1.153.382.

Brachelli nam pa v svoji statistiki l. 1867. poda pregled avstrijskega prebivalstva za začetek l. 1862. po svojih lastnih raziskovanjih, deloma na podlagi štetja l. 1857. Južnih Slovanov je 4.135.000, med temi Slovencev 1.230.000, več ko morda sedaj po

uradni statistiki. Židov že 1.090.000; v Galiciji jih je bilo že takrat 10‰.

Leta 1869. je bilo v Avstriji zopet ljudsko štetje, prvo v večjem obsegu in tako urejeno, da lahko današnje podatke primerjamo z njim. Ko je znani statistik dr. Adolf Ficker tega leta sestavil razmerje narodnosti, še ni imel podatkov štetja, zato so njegove številke le aproksimativne. Vzemimo Štajersko: 707.000 Nemcev in 410.000 Slovencev; Koroško 240 : 109, Kranjsko 32 : 450, potem še nekaj Italijanov; Primorsko 24 : 359 (južni Slovani) : 180 (Italijani) : 3·7 (Rumuni) : 13 (Židje etc.). Vseh Slovencev v Avstro-Ogrski našteje 1.260.000, Hrvatov 1.424.000, Srbov 1.520.000 in Bolgarov 26.000. Po odstotkih v tostranski polovici Nemcev 35·52, Čehov 24·14, Poljakov 11·54, Rusinov 12·58, Slovencev 5·83!, na Ogrskem pa Slovencev 0·41‰. Ne oziraje se na drugo obširno statistično snov podamo še nekaj števil iz Vojaške Granice: Nemcev 3·54‰, Čehov 1·05, Hrvatov 50·71, Srbov 30·91, skupno torej Srbohrvatov 81·62!, Rumunov 12·73, Madjarov 0·43! itd.; Slovanov skupno 82·67‰ in razmerje od prejšnjih časov se gotovo ni mnogo izpremenilo, kvečjemu da je bilo preje Slovanov še več. Vidi se, kdo je branil državo.

Böckh opira svoje podatke na sledeče vire: Za leto 1840. mu služi Häufnerjeva jezikovna karta avstrijske monarhije, izšla 1845, in številke konskripcije iz 1843; okoli 1850 Bernhardijeva jezikovna karta in Stricker: Germania, III. del; potem Czoernig, Brachelli in zopet Czoernig. Slovence šteje skupaj s Srbi in Bolgari, samo 1869 ima Bolgare posebej, 25.000. Židje v takozvanih nemških provincijah so vsi prišteti Nemcem, v Galiciji pa že takrat večinoma Poljakom, ker našteje med 524.000 Židi samo 13.000 nemških; tudi ogrski Židje so že Madjari, ker pravi Böckh, da je vseh Nemcev v kraljestvu Ogrskem z Dalmacijo vred 1.651.000, čistih Nemcev 1.600.000, torej nemških Židov 51.000, vseh Židov so našteali pa 437.000. 1850 so štel Žide še kot posebno narodnost.

Brachelli ima za 1869 in istotako za 1880 oficielne podatke, ker je bilo l. 1869. v Avstriji prvo „natančno“ ljudsko štetje. Slovencev je bilo na Štajerskem leta 1869. še 36‰, na Koroškem okoli 30, na Kranjskem 90, čez 37‰ na Primorskem. Glede konfesij so najprvi katoliki, 77·7‰, potem protestanti 9·8, pravoslavni 8·5 itd. Vseh Slovencev je bilo po štetju z 31. decembrom l. 1869. 1.192.000, 1880 pa 1.228.200, med temi na Ogrskem 66.300.

Kolb nam navaja tudi podatke za Bosno in Hercegovino 1879: prebivalcev sploh 1.158.453, med temi mohamedanov takrat še 448.613, katolikov 209.391, pravoslavnikov 496.761, židov 3439, drugih 249.

„Österreichische Statistik“ ima za vse panoge, ki so se vpoštevale pri ljudskem štetju, skrbno izpolnjene rubrike, glede narodnosti, konfesij, starosti itd. Slovencev je relativno vedno manj, leta 1869. nas je bilo 5·27⁰/₀ avstrijskega prebivalstva, 1880: 5·23, 1890: 5·01, 1900: 4·67⁰/₀, 1910 smo pa gotovo tudi padli, že zaradi tega, ker se prebivalstvo naših dežel relativno ne pomnožuje tako hitro kot ono drugih, oziroma ker se izseljuje.

Znano je, da ima Gumpłowicz glede narodnosti precej drugačne nazore kakor navadno geografi ali statistiki. V knjigi: *Das Recht der Nationalitäten und Sprachen in Österreich-Ungarn*, Innsbruck 1879, pravi: Die statistischen Aufnahmen in den 40er Jahren trugen meist einen ethnographischen Charakter, man nahm einfach die Stammesangehörigkeit auf und begnügte sich bezüglich der Sprache mit der Aufzeichnung der in einem Orte herrschenden Sprache der Mehrheit. So war es in Österreich im Jahre 1846. 1850 erfolgte eine Aufnahme nach Nationalitäten in Ungarn, aber nicht wissenschaftlich, sondern es machten sich dabei politische Strömungen und Bedürfnisse geltend. — Naširoko polemizira zlasti z Böckhom, kaj je „narodnost“, in da ni merodajen samo jezik, ki da nam kaže samo momentano stanje itd., polemizira s Fickerjem, Glattejem in drugimi. Po Gumpłowiczu je jezik samo znamenje narodnosti, ne pa bistvo in jedro, to imamo iskati v kulturni in duševni skupnosti naroda v državi; zato govori o avstrijski, belgijski, švicarski narodnosti.

Za Žide se zlasti zanima G. A. Schimmer. Izdal je statistiko židovstva v avstrijskih deželah za leta 1830., 1840., 1850., 1857. in 1869. Leta 1830. ni bilo še nobenega Žida na Gornjeavstrijskem, Solnograškem, in Štajerskem; na Koroškem in Kranjskem jih skupaj našteje sedem, na Primorskem pa 2881; 1840 na Štajerskem nič, Koroško in Kranjsko osem, Primorsko 3453; 1850 Štajersko trije, Koroško nič, Kranjsko dva, Primorsko 5040; 1857 Štajersko šest, Koroško nič, Kranjsko nič, Primorsko 3713; 1869 Štajersko 734, Koroško 22, Kranjsko 23, Primorsko 4729, večje številk gotovo raditega, ker so bolj natančno šteli. Vzrok naraščanja Židov tudi po drugih pokrajinah išče v begu Židov pred vojaško službo v prejšnjih letih, tako da sploh niso vedeli zanje, potem pa tudi v izrednem priseljevanju. Na Kranjskem je prišel 1869 na 21.058 prebivalcev en Žid, v Galiciji pa že na devet, v Bukovini na enajst, na Ogrskem na dvaindvajset itd.

Mnogo je pisal o tem narodu Schimmer v „Statistische Monatsschrift“. Tako imamo po poznejšem štetju leta 1880. članek: Die Juden in Österreich nach der Zählung vom 31. Dezember 1880, VII. zvezek, 488—503. Iz različnih datov vidimo, kako neizmerno

hitreje nego druge narodnosti se je množil ta tuji nam živelj. Poglejmo samo relativne številk:

	Židje so se pomnožili, oziroma nazadovale za	Druge narodnosti so se pomnožile ali nazadovale za
1830—34	— 0·1 ⁰ / ₀	+ 0·8 ⁰ / ₀
1834—37	+ 5·2 „	+ 2·3 „
1837—40	+ 5·4 „	+ 3·0 „
1840—43	+ 5·7 „	+ 2·9 „
1843—46	+ 7·6 „	+ 3·1 „
1846—50	+ 6·3 „	— 0·6 „
1850—57	+ 30·3 „ !	+ 3·2 „
1857—69	+ 32·4 „	+ 10·2 „
1869—80	+ 22·9 „	+ 7·9 „

Vselej ogromen prirastek Židov, zlasti v zadnjih desetletjih! Schimmer omeni: In dieser Reihe fällt zunächst der Sprung auf, welchen die Zunahme der Juden nach der Zählung von 1857 gegen die früheren erfahren hat. Dieselbe ist tatsächlich nicht mit solcher Intensität erfolgt, sondern ist nur durch die große Mangelhaftigkeit, mit welcher die Zahl der Juden bei den früheren Zählungen konstatiert wurde, hervorgerufen. Es ist notorisch, daß sich die Juden den Volkszählungen, welche bis zum Jahre 1850 nur zu Zwecken der Heeresergänzung und von militärischen Organen vorgenommen wurden, in jeder Weise zu entziehen suchten. Namentlich in den Ostländern riß der männliche jüdische Nachwuchs ganzer Ortschaften beim Nahen der Konskriptionskommission aus und fand sich erst wieder ein, nachdem diese abgezogen war. Selbst bei den Zählungen 1857 und 1869 wurden in Galizien, obwohl die Erhebungen ohne militärische Ingerenz durch die politischen Behörden und Ortsvorstellungen ausgeführt wurden, noch mehrfach Klagen über solche Übelstände laut. — Ker so kmalu potem vpeljali vojaško dolžnost, so Židje videli, da jim beg itak nič ne pomaga, in štetje leta 1880. je v tem oziru zanesljivo.

Vsekakor je prirastek nepričakovan in Schimmer se ne ujema z izvajanjem Hoffmanna, Neufvilleja, Budina in Körösija, ki iščejo vzrokov poleg imenovanega samo v ugodnih biostatističnih razmerah Židov; pravi, da so vzroki iskati tudi v socialnih in gospodarskih odnosajih. Zakaj so na Dunaju napredovali, ni težko povedati, saj je glavno kupčijsko mesto in s kupčijo raste moč in število Izraelitov; drugod so drugi vzroki, skoro vsaka provincija ima nekaj posebnega.

„Statistische Monatsschrift“ ima sploh mnogo jako interesantnih podatkov. Zelo poučna pa je razprava dr. A. Fickerja: Hundert Jahre (1775—1875) v I. letniku 1875. Opisuje razvoj Bukovine, ki je štela

leta 1775. komaj 75.000 prebivalcev, 1786 pa že 125.000, 1798: 181.076, 1869 pa 511.964. Nobena avstrijska dežela se ji v tem oziru ne more primerjati. Ali pa Rihard Hasenöhl: *Das mittlere jährliche Zuwachsverhältnis der österreichischen Bevölkerung*, v istem letniku. V tem listu dobimo tudi odtisk razprave A. Šembera: *Mnogo li jest Čechů, Moravanů a Slováků a kde obývají*. Izšla je razprava v časopisu češkega muzeja. Tudi on se opira na nemške statistike, zlasti na Czoerniga in Fickerja, na celo vrsto monografij, na svoja potovanja in na veliko korespondenco. Jako objektivno piše, našteje 6.913.371 Čehov, to je 19,4% avstrijskega prebivalstva, dočim jih je pri Fickerju 6.730.000, niti za 1/2% manj. V četrtem letniku, 1878, se oglasi zopet Ficker s članom: *Gebietsveränderungen der österr.-ungar. Monarchie 1790—1877*, prihodnje leto pa z razpravo o Ciganih v Bukovini in navaja pri virih zlasti Miklošiča: *Märchen und Lieder der Zigeuner in der Bukowina*, IV. und V. Teil seines epochemachenden Werkes: *Über die Mundarten und Wanderungen der Zigeuner*; Izv. fil. hist. sk. c. ak. zn., zvezek XXIII, 273—340, in zvezek XXV, 1—16, Dunaj, 1874 in 1876.

L. Mašek se je ozrl na Dalmacijo in napisal za šesti letnik: *Zur Geschichte und Praxis der Volkszählung in Dalmatien*. Seveda mora vpoštevati tudi vse teritorialne izpremembe, kar začne že z letom 1781; takrat je štela Dalmacija 271.890 duš, 1869 pa 442.796.

Posebno za nas Slovence pa pride v poštev dr. V. Goehlert. Tako nahajamo v petem letniku spis iz njegovega peresa: *Die Entwicklung der Bevölkerung von Steiermark vom Jahre 1754 bis auf die Gegenwart*. Zanimajo nas seveda samo starejši podatki, tako 1754: 696.600 duš, 1787: 829.230, 1796: 827.680, 1815: 765.700: vpliv vednih bojev. Tudi v petem letniku govori o številu prebivalstva, hiš in živine za časa Jožefa II. Pri Kranjski ima za 1780: 401.887, za 1789 pa 405.526. Drugo leto, 1880, je zbral podatke za Tirolsko, l. 1882. pa za **Kranjsko** pod naslovom: *Die Entwicklung der Bevölkerung Krains seit dem vorigen Jahrhundert*. Ker si podatki večkrat nasprotujejo, moramo omeniti sledeče: Do leta 1809. so prištevali Kranjski tudi grofijo Pazinsko, 1816 so to grofijo združili z benečansko Istro, imenovali so jo istrski okraj, istega leta so pa priklopili Kranjski beljaški okraj, kakor je bilo to že za Napoleona, a ostalo je pri tem samo do 1824. Zato moramo razlikovati Kranjsko s Pazinom 1754 (štetje)—1816 in brez Pazina od 1816 nadalje. Naša dežela je med onimi kronovinami, kjer raste prebivalstvo jako počasi; leta 1754. štejeemo 354.564 prebivalcev, 1770: 396.909,

1780: 401.887, 1791: 411.423, 1808: 416.047, 1820: 387.106, 1830: 425.959, 1857: 451.941, 1869: 463.273, 1880 pa 481.243 in sedaj smo srečno prišli do 525.000. Brez Pazina je bilo na Kranjskem leta 1780. ravno toliko prebivalcev kakor pozneje leta 1820. itd. Obširno o rasti kranjskega prebivalstva, o vzrokih počasnega napredovanja itd. bomo govorili na drugem mestu.

Schimmer je poročal leta 1881. po Keletiju o vzrokih malega prirastka na Ogrskem v letih 1869 do 1880; zlasti navaja kolero 1872—73, potem slabe letine, vedno naraščujoče obubožanje, vojaška bremena. Leta 1882. pa nam opisuje avstrijsko prebivalstvo po občevalnem jeziku. Prvič so uradno določili razmerje jezikovnih skupin leta 1846., drugič 1880.; kar so pisali med tem časom, 34 let, temelji vse na podatkih iz leta 1846., katerih sta se z velikim uspehom posluževala zlasti znana nam statistika in etnografa Czoernig in Ficker. Bolj kakor se oddaljimo od leta 1846., manjša je pozitivna vrednost preračunjenja, bolj je problematična; zato pravi Ficker pri določanju narodnosti leta 1869.: *die absolute Zahl der Angehörigen jeder Nationalität kann nur approximativ und in runden Zahlen ausgedrückt werden*. Tembolj se moramo čuditi pridnosti in vestnosti Fickerja, ako diferirajo relativna števila 1869 samo za dele odstotkov od onih 1880. Če je razloček velik, imamo iskati vzrokov drugje; tako v Trstu, Bukovini, Dalmaciji, Galiciji. Za Galicijo n. pr. si razlagamo hitri in nenadni prirastek Poljakov iz treh vzrokov: 1. Židje so se proglasili za Poljake, 2. poloniziranje, 3. se prebivalstvo v poljskih okrajih hitreje množi nego ono v rusinskih.

O Ogrski nam poroča Schwicker v članku: *Volksdichtigkeit und Volksabnahme in Ungarn*, 8. letnik. Za vzroke začasnega nazadovanja navaja kolero 1830, revolucijo 1848—49, zopet kolero kot posledico revolucije, ravnotako 1859, 1866 in 1872—73, nadalje veliko umrljivost otrok — 50% vseh mrtvih na Ogrskem so bili otroci v starosti do enega leta — in nazadnje izseljevanje. Vzroke izseljevanja dobi v neznosnem razmerju med velikimi posestniki in kmeti, ki so po pogodbah vezani na posestvo, v vedno večjih zahtevah države do podložnikov, v nenadni izpremembi gospodarskih razmer in v pomanjkanju industrije. Tudi drugih vzrokov je dosti, žganje itd. — Neki Sch. (Schwicker ali Schimmer) poudarja pri konfesijah zlasti dejstvo, da je 1869 do 1880 naraslo število rimskih katolikov na Ogrskem od 45,700% na 47,20, ono grških katolikov padlo od 11,63 na 10,83, ono pravoslavnih pa od 15,24 na 14,07%; protestanti so ostali približno na isti stopinji, avgsburški 8,09 in 8,16, helvetiški 14,88 in 14,71%; židje so se pomnožili od 4 na 4,55%.

Tudi Goehlert je pisal o Ogrski, tako l. 1886.: *Die Entwicklung der Bevölkerung in den Ländern der ungarischen Krone seit hundert Jahren*. Najprvo mora seveda razložiti teritorialne izpremembe, zaradi primerjanja, potem različne pripomočke za določevanje absolutnega števila, zlasti rim.-kat. škofijske šematizme; nato govori o konfesijah — nazadovanje grkov in napredovanje katolikov samo od 1829 do 1880 po 3⁰/₀ ogrskega prebivalstva, — mnogo zlasti o židih, nadalje o vzrokih malega prirastka, kot Schimmer in Schwicker, o posameznih komitatih in njihovih narodnostih, o gostoti prebivalstva itd.

veliko ljudi sploh ni navedlo, ker bi se bili pri tem morali seveda ozirati na okolico, ne pa na svoj materin jezik. Seveda velja to samo za druge narodnosti, za Nemce ne. Sploh je pa knjiga jako poučna.

Bertrand Auerbach je spisal v francoskem jeziku knjigo o avstrijskih narodnostih: *Les races et les nationalités en Autriche-Hongrie*, Paris 1898. Tudi on omenja najprvo teritorialne izpremembe, potem šele preide h glavni razpravi. V drugem odstavku, naslovljenem: *Méthodes et résultats généraux des recensements ethniques en Autriche*, poudarja važnost te stroke štetja v Avstriji in da smo malo pozno

IZBRUH ETNE: LAVA TEČE Z GORE PROTI KATANII

O Židih v Bukovini nas pouči tudi študija Golekova v 15. letniku; leta 1807. je bilo tam šele 643 židovskih rodbin, 1821 že 1117 ali 6077 duš, to je 1·4⁰/₀ vsega prebivalstva, 1846 že 3·12⁰/₀, 1850 : 3·82, 1857 : 6·38!, 1869 : 9·32, 1880 pa kar 11·79⁰/₀! Od l. 1850.—1880. so se pomnožili za 12⁰/₀, prebivalstvo sploh pa samo za 1·67⁰/₀.

O štetjih leta 1890. in 1900. imamo uradno statistiko, veliko pa tudi posameznih razprav; tako dr. H. Rauchberg: *Die Bevölkerung Österreichs auf Grund der Ergebnisse der Volkszählung vom 31. Dezember 1890*, Wien 1895; zavzema se za določevanje materinega jezika, češ da občevalnega jezika

začeli: Plus qu'aucune autre, l'Autriche est intéressée au démembrement des nationalités. C'est assez tard que l'État songea à cette entreprise, après 1840.

Tudi Supan se peča z našimi razmerami; l. 1894. je izšla v „*Petermanns Mitteilungen*“ razprava: *Die wichtigsten Ergebnisse der letzten ungarischen Volkszählung*. Zaradi primerjanja omeni tudi letnico 1787; 1869.—1880. se mu zdi čas izrednega stagniranja, vzrok epidemije, finančne in gospodarske krize, kakor večkrat pri mladih državah. Prve dosti zanesljive podatke o narodnostih na Ogrskem imamo iz l. 1840., bazirajo na privatnih poizvedbah sta-

tistika Fényesa; l. 1850. so se tudi ozirali na narodnosti, potem pa ne več do l. 1880.; Keleti je po prejšnjih podatkih računal za 1869. Torej isto kakor pri nas, samo tam Keleti, tu Ficker i. dr. Tudi Supan opozarja, kakor Auerbach, na veliko praktično važnost jezikovne statistike v naši monarhiji. Da Madjari asimilirajo, smo že govorili v „Dom in Svetu“ 1907. Kakor drugi, opaža tudi Supan napredek katoličanov in židov, nazadovanje drugih; celo protestanti so v zadnjih letih zaostali, vzrok je izseljevanje Slovakov. Pri židih naglaša tudi prestop v to ali ono krščansko konfesijo.

Lepo sestavljeno in praktično uporabljivo statistično tabelo za l. 1890. imajo tudi Sievers, Meyer i. dr., ravnotako za l. 1900. Natančno za l. 1900. pa „Österreichische Statistik“, LXIII. zvezek, Dunaj 1902.

Precej zanimanja je vzbudila brošurica, ki jo je izdal l. 1900. na Dunaju neki Rumun iz Bukovine pod naslovom: Die Slavisierung der Bukowina im 19. Jahrhundert. Ko so dobili Habsburžani to deželo, so prebivali tam skoro sami Rumuni, ravnotako v prvi polovici preteklega stoletja. Rusinov je bilo okoli l. 1800. samo 6000—7000, in sicer so bili delavci na kmetih; sklicuje se na Fickerja, Réclusa, Auerbacha, Miklošiča: Wanderungen der Rumänen in den dalm. Alpen und Karpathen, Poleka i. dr. Do l. 1846. so se pa Rusini izredno pomnožili in ta proces se vrši še dalje:

	Rumuni	Rusini
Czoernig 1846	180.417	140.627
Poročila trg. in obrtne zbornice v Černovicah za 1862—1871 . .	208.475	178.734
Štetje 1880	190.005	239.690
„ 1890	208.301	268.367

Zlasti v desetletju 1870—1880 je opaziti veliko izpremembo. Vzrok vidi v asimilaciji, Rusini imajo Rumune za slab element brez odporne sile, slednji se umikajo in napadalna sila Rusinov raste, „so hat die bekannte Gastfreundschaft und Toleranz der Rumänen die Feindschaft des Nachbarvolkes nur noch gesteigert“. Kriva je vlada, pravi avtor, nemške nevarnosti seveda ne vidi; so pač vsi avstrijski Romani v tem oziru enaki.

Mnogo podatkov o Avstriji ima Zahn, potem Levasseur, posebno pozornost pa zasluži Bertillon. Pod številko 1. a ima izračunjen Empire d'Autriche en 1754; vidimo tu n. pr. duché de Carinthie 1754 — 271.924, duché de Carniole, Goerz et Gradisca 1754 — 446.901; 1. b je Empire d'Autriche (territoire actuel du Reichsrat), letnice so: 1830, 1834, 1837, 1840, 1843, 1846, 1850, 1857, 1869, 1880, 1890. Nato pride Royaume de Hongrie (incl. Fiume

et la Croatie-Slavonie), letnice: 1850, 1857 itd., nazadnje Bosnie-Herzégovine, 1879, 1885 in 1895. Za leto 1754. mu služi Berg, vseh devet avstrijsko-nemških provincij je štelo takrat 6,134.558 duš, za iste dežele ima tudi številke 1784, 1800 in 1816. Potem uporablja Rauchberga, Inama-Sternegga, razmotriva izgube in pridobitve, vedno s številom kvadratnih kilometrov in prebivalcev. Nadalje ima za Avstrijo, Ogrsko in Hrvaško-Slavonijo rubriko: nombre des individus de chaque culte 1857, 1869, 1880 et 1890; potem koliko Avstrijcev je bilo v teh dobah v različnih drugih državah; pri Ogrski tudi, koliko ogrskih podanikov je bilo pri nas in drugod, na Kranjskem in Koroškem n. pr. l. 1857. 3987, l. 1869. samo na Kranjskem 6089, l. 1880. že 13.385, l. 1890. pa 15.752. Za Bosno in Hercegovino ima podatke glede konfesij; leto 1879. smo že omenili, 1895 je bilo mohamedanov 548.632, pravoslavni 673.246, katolikov 334.142 itd.

Ker bodo kmalu znani rezultati štetja z dne 31. decembra 1910 tudi glede narodnosti, konfesij itd., omenimo naj še dr. Buzekov sestavek v Juraškovih „Staaten Europas“. Relativna števila (v odstotkih) za Avstrijo so sledeča:

	1851	1880	1900
Nemci	36·1	36·7	35·8
Čehi	22·8	23·8	23·2
Poljaki	11·4	14·9!	16·6
Rusini	13·8	12·8	13·2
Slovenci	6·1	5·2	4·7
Hrvati in Srbi . .	3·1	2·6	2·8
Italijani	3·0	3·1	2·8
Rumuni	1·1	0·9	0·9
Drugi	2·6	—	—

Pod „drugi“ 1851 so šteti posebno Židi, ki jih je bilo takrat 446.186; 1880 so jih prišteli večinoma Nemcem, deloma pa Poljakom. Kljub temu prirastku po Židih opazamo pri Poljaki intenzivno naraščanje, Nemci pa nazadujejo, oziroma različna plemena se tudi vedno bolj zavedajo svoje narodnosti. Buzek nam sestavi tudi odstotno soudeležbo Nemcev v raznih deželah; omenimo naj:

	1846	1880	1900
Štajersko	63·8	67·0	68·7
Koroško	70·0	70·2	74·8
Kranjsko	8·1	6·2	5·6
Primorsko	1·9	2·1	2·7
Tirolsko	61·6	59·4	60·3
Česko	38·6	37·2	37·3
Moravsko	27·7	29·4	27·9
Šlezija	47·8	48·9	44·7
Bukovina	6·7	19·1	22·8

Slovenci na Štajerskem in Koroškem se umikajo, oziroma se bodo umikali, v številkah, dokler bo tak režim in dokler zavednost ne bo prodrila; na Češkem je pa Nemcev kljub prištetim Židom 1880 in 1900 sedaj relativno manj nego pred pol stoletjem; na Moravskem jih je kljub Židom samo toliko kot preje, slabše zanje je v Šleziji, v Bukovini so jim prišteli 1880 in 1900 vse Žide. Poljakov je bilo v Galiciji 1880 51·5⁰/₀, v Šleziji 28·1, 1900 pa 54·8 in 33·2. Navidezno v nasprotju z gori omenjeno knjižico o Bukovini opazimo nazadovanje Rusinov od l. 1846. do 1900. za par odstotkov; vzrok je iskati v priseljevanju Židov; Rumuni so pa padli od 38⁰/₀ leta 1846. na 33·2⁰/₀ leta 1880. in na 31·7⁰/₀ koncem l. 1900.

Na Ogrskem je vladajoče plemo Madjarov zelo asimiliralo; Madjarov je bilo l. 1846. 36·5⁰/₀, 1900. pa 45·4. In vendar nam časopisi vsak dan poročajo,

da je prešlo toliko in toliko občin v rumunske, slovaške ali pa nemške roke! Šetje je umetno in odstotki nam ne pokažejo prave slike. Srbi in Hrvatje n. pr. so padli po štetju od 1846 do 1900 s 16·4 na 14·2⁰/₀; Rumuni 17·0 in 14·5, Nemci 10·3 in 11·1 (čudno, Sasi), Slovaki 13·2 in 10·5 (poleg umetnega štetja tudi izseljevanje), Rusini 3·4 in 2·2, Slovenci pa 0·3 in 0·5¹, 1846 so jih našli 44.862, 1900 jih je bilo pa 98.941, in sicer 79.066 na Ogrskem, 19.875 pa na Hrvaškem in v Slavoniji. Ciganov tudi po jeziku je bilo 1900: 61.658, ciganov sploh pa 274.940, od teh 169.906 na Erdeljskem.

Kakor že omenjeno, so se katoliki na Ogrskem zelo pomnožili, 1857—1900 za 51·8⁰/₀, pravoslavni samo za 15·4, helvetiška konfesija 34·3, avgsburška 33·5 itd.

Zanimivo bo primerjanje, ko dobimo podatke lanskega ljudskega štetja.

Ob jezeru.

Zložil Vekoslav Remec.

Jesen neslišno gre skoz drevored,
vrše kostanji, listje pada, pada,
brez ognja, truden, mrtev vsak pogled,
kot da ugaša v duši zadnja nada.

Pod sivim nebom jezero šumi,
beže v daljavo splašeni valovi —
kje svetla jadra ste veselih dni,
da pojde z njimi duša k sreči novi?

Ah, padla so ... Vsa sreča: bežni vali —
jaz mračno, nemo vanje zrem
in v dušo mi blešče spomini žali
kot nad grobovi cveti krizantem.

V parku.

Zložil Vekoslav Remec.

V temó gubijo neme se aleje,
ves z zvezdami je posejan tolmun —
korak lahak — nekdo se tiho smeje —
spet mir — le v dalji pesem plahih strun.

Poznaš to pesem li, devojka moja:
Pod temnim nebom siva vas molči;
tam morda mamka moja, morda tvoja
prebridko za najdražjim se solzi ...

